

SERVICESTYRELSEN

Børn og kvinder i familier med vold – indsatser og efterværn

Artikelsamling med erfaringer og resultater fra kommuner og krisecentre
i projekt Børn og Kvinder i Familier med Vold.

BØRN OG KVINDER I FAMILIER MED VOLD – INDSATSER OG EFTERVÆRN

*Artikelsamling med erfaringer og resultater fra kommuner og
krisecentre i projekt Børn og Kvinder i Familier med Vold.*

BOGEN ER UDGIVET AF

Servicestyrelsen
Børn & unge
Åbenrå 5, 1. sal
1124 København K
Telefon: +45 72 42 37 00
servicestyrelsen@servicestyrelsen.dk
www.servicestyrelsen.dk

REDAKTION

Susanne Dal Gravesen, projektleder
Inger Kjeldsen, socialfaglig konsulent
Tina Juul Rasmussen, journalist (DJ)
Andrea Wagner Thomsen, sociolog
De syv projektkommuner

1. udgave, december 2011

ISBN: 978-87-92743-79-4

Oplag: 1.000 eks.

Design og produktion: Westring & Welling A/S

Der kan frit citeres fra bogen med angivelse af kilde.

INDHOLD

- SIDE 6** **Forord**
- SIDE 11** **Kapitel 1** Når vi hjælper moren, hjælper vi barnet
- SIDE 27** **Kapitel 2** ”Der er hjælp at få”
- SIDE 49** **Kapitel 3** Kvinderne genvinder håbet for fremtiden
- SIDE 63** **Kapitel 4** Udfordringer og gevinster i det tværfaglige samarbejde
- SIDE 83** **Kapitel 5** Nye rammer og bedre hverdag for kvinder og personale
- SIDE 95** **Kapitel 6** Kvinder på krisecentre har brug for psykologbehandling
- SIDE 103** **Kapitel 7** Usynlige tremmer holder kvinder fanget i voldelige forhold
- SIDE 121** **Kapitel 8** Som fuglen Fønix rejser kvinderne og børnene sig af asken

FORORD

Vigtige erfaringer fra kommuner og krisecentre i arbejdet med børn og kvinder, som har været udsat for vold

Vold mod børn og kvinder er hverken acceptabelt eller lovligt. Volden har alvorlige konsekvenser for både den enkelte kvinde og hendes barn – og for samfundet som helhed.

En række kommuner og krisecentre har over en treårig periode arbejdet systematisk med et landsdækkende satspuljeprojekt med det formål at udvikle og forbedre indsatsen for børn og kvinder i familier med vold.

I denne bog kan du læse om nogle af de vigtige erfaringer fra syv kommuners og otte kvindekrisecenters arbejde med at udvikle og forbedre indsatserne til børn og kvinder under ophold på et krisecenter og et halvt år efter.

Bogen rummer i alt otte artikler, som formidler erfaringer, der ikke nødvendigvis bliver opfanget i en evaluering, men som er opstået undervejs i projektet, og som derfor også er vigtige at få bragt videre.

Et af satspuljeprojektets overordnede mål var at sikre, at der i højere grad ydes støtte og behandling til børn og kvinder, både under og efter ophold på et krisecenter. Projekterne har arbejdet med forskellige tilbud: individuel psykologbehandling til kvinder, gruppeforløb for mødre med fokus på mor-barn-relationen og forældre-rolle, psykologsamtaler til børnene, børnegrupper og familiebehandling. Flere projekter har arbejdet systematisk med at inddrage familiernes netværk.

Et andet af projektets overordnede formål var at styrke og forankre det tværfaglige samarbejde om børn og kvinder, både inden for kommunen, ved at inddrage andre sektorer, f.eks. politi og statsforvaltning, og på tværs af kommuner, når kvinderne og deres børn efter at have boet på et krisecenter måske flytter til en anden kommune. I bogen fortælles om nogle af de store udfordringer, der har været med at få dette vigtige tværfaglige, tværsektorielle og tværkommunale samarbejde til at fungere til barnets bedste. Arbejdet i projektet er fulgt og evalueret af Rambøll.

Denne bog er en i en serie om vold mod børn og kvinder, udgivet af Servicestyrelsen som en del af det landsdækkende projekt. Den indeholder følgende kapitler:

- **Kapitel 1** beskriver Randers Krisecenters arbejde med moren som den centrale person i barnets helingsproces.
- **Kapitel 2** beskriver, hvordan Skanderborg Kommune har etableret det gode krisecenterforløb uden eget krisecenter i kommunen og tager afsæt i en mor og hendes datters fortælling om deres oplevelser op til, under og efter opholdet på krisecentret.
- **Kapitel 3** beskriver Kolding Kommunes faglige og metodiske overvejelser i forhold til at udarbejde og tilbyde kvinder et gruppeforløb med et børneperspektiv.
- **Kapitel 4** beskriver Herning Kommunes erfaringer og udfordringer med procedurer for samarbejdet internt i kommunen og på tværs af kommunegrænser.
- **Kapitel 5 og 6** fortæller om konkrete erfaringer med og bud på det gode krisecenterophold i Lolland Kommune både for kvinde og barn – og de positive sideeffekter det systematiske arbejde har på personalet mht. trivsel og sygefravær.
- **Kapitel 7** beskriver psykologer på Roskilde og Ringsted krisecenters bud på, hvorfor kvinder har svært ved at bryde ud af et voldeligt forhold.
- **Kapitel 8** repræsenterer fremtidsperspektivet, hvor Odense Kommune sætter fokus på, hvordan erfaringer og viden fra projektet kan føre til ideen – og ikke mindst håbet – om at få realiseret et nyt tilbud, baseret på en *best practice*-erfaring fra projektet.

Alle interviews er gennemført af sociolog Andrea Wagner Thomsen.

Det er vores håb, at denne artikelsamling med kommuners og krisecenters vigtige erfaringer fra projektet vil give et indblik i nogle af de gode resultater, der er opnået,

og som kan forankres i kommunerne, men også nogle af de store udfordringer, der fortsat er – ikke mindst når det gælder samarbejdet på tværs af sektorer og kommuner. Vi håber også, at du kan finde inspiration til at starte eller videreudvikle arbejdet i din egen kommune eller krisecenter med en styrket og målrettet indsats over for børn og kvinder, der udsættes for vold i hjemmet.

Har du lyst til at vende ideer, overvejelser eller problemer, er du velkommen til at kontakte de deltagende kommuner.

Du er også velkommen til at kontakte os i Servicestyrelsen, SISO, Videnscenter for Sociale Indsatser ved Vold og Seksuelle Overgreb mod børn. Vi yder bl.a. gratis konsulentbistand til kommunerne til at udarbejde beredskaber til at forebygge og håndtere sager om vold mod børn. Desuden har SISO en anonym telefonrådgivning, rettet mod fagfolk.

Du kan læse mere om SISO's tilbud på www.servicestyrelsen.dk/siso

På Servicestyrelsens vidensportal www.vidensportal.servicestyrelsen.dk kan du under temaet "Vold i hjemmet" finde den nyeste viden om forskning inden for feltet, statistik og om veldokumenterede erfaringer fra andre projekter.

Susanne Dal Gravesen

Projektleder,
Børn og Kvinder i Familier med Vold

Inger Kjeldsen

Socialfaglig konsulent,
Børn og Kvinder i Familier med Vold

FAKTAANDRE BØGER OM PROJEKTET

I Satspuljeprojektet er der også arbejdet med at forbedre den tidlige opsporing af børn, der er udsat for vold i hjemmet, og med at udvikle, afprøve og beskrive modeller for behandling af børnene.

Du kan læse om de udviklede behandlingsmodeller og om de teorier, de bygger på, i disse to bøger, som kan hentes på www.servicestyrelsen.dk/SISO:

"Børn og kvinder i familier med vold – behandlingsmodeller" og
"Børn og kvinder i familier med vold – teorierne bag"

FAKTALOVGIVNINGEN ER FORBEDRET

Undervejs i projektperioden er der sket lovgivningsmæssige ændringer, der har understøttet og suppleret projekternes indsatser. Alle kvinder med børn, der har ophold på et krisecenter, skal nu tilbydes støtte og vejledning fra en familierådgiver, jf. Serviceloven, § 109, stk. 4¹, og der skal tilbydes psykologbehandling til børn, som ledsager deres mor på et krisecenter, jf. Serviceloven, § 109, stk. 5². I satspuljen for 2012 er der afsat midler til et to-årigt forsøg med psykologsamtaler med kvinder på krisecentre.

SERVICELOVEN

¹§ 109, stk. 4.
Kommunalbestyrelsen skal tilbyde støtte og vejledning fra en familierådgiver til kvinder med børn på boformer efter denne bestemmelse. Rådgivningen gives i forhold til bolig, økonomi, arbejdsmarked, skole, daginstitutioner, sundhedsvæsen m.v. og skal understøtte de enkelte dele i kommunalbestyrelsens øvrige tilbud. Rådgivningen iværksættes, når forberedelsen til udflytning fra boformen påbegyndes, og indtil kvinden og børnene er etableret i egen bolig.

²§ 109, stk. 5.
Kommunalbestyrelsen skal tilbyde psykologbehandling til alle børn, som ledsager moren under dennes ophold i boformer efter denne bestemmelse. Behandling skal have et omfang på mindst fire timer og op til ti timer afhængigt af barnets behov. Behandlingen skal udføres af en autoriseret psykolog. Pligten til at tilbyde psykologbehandling gælder uanset opholdets varighed. Tilbuddet skal iværksættes under selve opholdet eller i umiddelbar forlængelse heraf.

KAPITEL 1

Når vi hjælper moren, hjælper vi barnet

RANDERS KRISECENTER HAR FOKUS på at styrke morens rolle som den vigtigste omsorgsgiver for hendes børn. Hun lærer bl.a. at lytte til børnenes oplevelser af volden. Og hun lærer at yde egenomsorg, for når hun selv trives, trives børnene også. Mødrene får også støtte fra mentorer i at håndtere familiens nye liv efter opholdet på krisecentret – et liv med mange udfordringer. >>

Af musikerapeut Dorte Salling-Poulsen, Randers Kommune

Når en familie flytter ind på Randers Krisecenter, åbnes døren for en bred vifte af tilbud, der på forskellig vis støtter og guider familien til at starte en helings- og udviklingsproces, for at familien kan frigøre sig af voldsdynamikkerne.

På krisecentret møder vi børn, som er stærkt påvirkede af de oplevelser, de bærer på. Det kan give sig udslag i forskellige interaktionsproblematikker, vanskeligheder ved at regulere følelser, lav frustrationstærskel m.v. Børnene har ikke haft mulighed for at påvirke de oplevelser og den tilværelse, der har haft så stor indflydelse på deres væren i verden. Det kan skabe en mistro til, om verden vil dem det godt – og en mistro til egen handlekraft i verden. Vi ønsker, at børnene skal gives de bedst mulige forudsætninger for at få et liv med livskvalitet og tillid til verden og sig selv – på trods af de belastende oplevelser, de bærer med sig. Krisecentret arbejder ud fra en tankegang om, at moren er den centrale person i barnets helings- og udviklingsproces.

Barnet har brug for sin mor

Mens familien bor på krisecentret, har det afgørende betydning for barnets heling, at moren kan ledsage barnet gennem de tanker og følelser, der knytter sig til oplevelserne med vold. Ja, i det hele taget at moren er følelsesmæssigt tilgængelig i relation til sit barn og kan skabe tryghed og forudsigelig-

hed i barnets tilværelse. Men denne vigtige rolle kan være meget vanskelig at være i for en kvinde i krise. En kvinde, som ofte har haft en tilbagetrukket rolle i familien på grund af det vanskelige samspil med sin partner, og hvis selvværd og selvtillid er i bund. Det er på mange måder fuldt forståeligt, at hun ikke magter at tage vare på barnets fysiske og psykiske trivsel, når hun nu selv har så meget at kæmpe med. Det ændrer dog ikke på, at børnene har brug for deres mor – og at børnene er og bliver hendes ansvar. Derfor arbejdes der med at skabe fundamentet for og give redskaber til, at mor kan være den centrale, omsorgsgivende og ansvarshavende person i familien.

Det kræver en helhedsorienteret indsats, hvor alle krisecentrets tiltag og samarbejdet med relevante aktører i det kommunale system har en vigtig funktion. For det at tage vare på sin familie kræver færdigheder på mange niveauer – fra evnen til at kunne være følelsesmæssigt tilgængelig over for sine børn til viden om, hvordan man betaler en regning.

Her vil vi beskrive tre af krisecentrets tiltag, der har særligt fokus på at klæde mor på til at varetage rollen som den centrale, omsorgsgivende og ansvarshavende person i familien.

FAKTATILBUD PÅ RANDERS KRISECENTER

Aktiviteter for børn:

- Børne- og ungemøder
- Individuelle samtaler med børne- og ungepædagogen
- Individuelle psykologsamtaler (Serviceloven, § 109, stk. 5)
- Børneaktiviteter
- Åben musiksession

Aktiviteter for mødre:

- Socialrådgiversamtaler
- Kontaktpersonsamtaler
- Socialrådgiverundervisning
- Husmøde
- Samtalegruppe
- Mentorordning
- Netværkscafe
- Individuelle psykologsamtaler

Aktiviteter for familien:

- Indledende mor-barn-samtale
- Opfølgende mor-barn-samtale
- Morgensamling
- Familierådgivning (Serviceloven, § 109, stk. 4)

At tale om volden ud fra mor-barn-samtalen

En af de første ting, familien inviteres til efter ankomst til krisecentret, er en mor-barn-samtale. Den afholdes så vidt muligt allerede dagen efter ankomsten. Den skal skabe en fælles historie om, hvorfor familien er på krisecenter, og den varetages af en børne- og

ungepædagog. Når børnene har været en del af voldsomme begivenheder, aflaster det dem, at der bliver sat ord på. Det hænder, at børnenes fantasier om volden er værre end det, der virkelig er sket. Ved samtalen guides mor til at tale med sine børn om volden. Der arbejdes ud fra det materiale, familien bringer på banen. Inden selve

mor-barn-samtalen har børne- og ungpædagogen en forsamtale med moren, hvor formålet præsenteres, og hvor man aftaler, hvad der skal italesættes over for børnene. Det hænder, at kvinden har vanskeligt ved at forstå, hvorfor hun skal tale med børnene om volden: Hun kan være overbevist om, at børnene ikke kender til volden, eller have en forestilling om, at det ikke er godt for børnene at få rippet op i

oplevelserne: "Nu skal vi bare videre." Når børne- og ungpædagogen møder denne indstilling, taler han med mor om, hvordan vold kan påvirke børn, og hvor vigtigt det er, at de får mulighed for at tale om den. Mange kvinder er ikke klar over, hvor meget børnene opfatter og fornemmer, men det bliver ofte tydeligt for dem, når de hører deres børn fortælle.

FAKTAMOR-BARN-SAMTALEN

Varer 30-45 minutter og tager sit afsæt i følgende punkter:

- Børnenes tanker om, hvorfor de er på krisecenter
- Moren fortæller, hvorfor familien er på krisecenter
- Børnenes oplevelse af at være på krisecenter
- Børnenes tanker om at være væk fra far
- Hvad skal der ske nu?
- Moren giver sin accept til, at børnene må tale alene med krisecentrets personale om det, der optager dem.

Der arbejdes ud fra en narrativ, anerkendende, ressourcefokuseret pædagogisk tilgang:

- Moren støttes i at tale direkte til sine børn
- Der lægges vægt på den gode intention
- Der lægges vægt på at fremhæve, at børnenes oplevelser, reaktioner, tanker og følelser er normale og forståelige
- Der lægges vægt på at fremhæve mor og børn som handlekraftige individer.

OBSERVATION

Under en mor-barn-samtale fortalte en mor, hvad faren havde gjort. Snart begyndte børnene at supplere med informationer: "Og far har gjort sådan her ved mig" (den ene dreng tog kvælertag på sig selv, og den anden markerede et knytnæveslag mod sin kind). Efter samtalen reflekterede mor over drengenes informationer: Da de fortalte om deres oplevelser, blev det klart for hende, at når de talte om volden på denne måde, så betød det jo, at de tænkte over, hvad de havde været udsat for. Erindringerne om volden kunne ikke ties væk. Men det var ikke skadeligt at tale om de voldsomme oplevelser – tværtimod var det en hjælp for børnene at få plads og lov til at sætte ord på dem.

Sådan kan mor tale med sit barn

Men selvom mor erkender, at det er godt for børnene at tale om volden, kan det være særdeles vanskeligt for hende at vide, hvordan hun skal gribe det an. På krisecentret får moren disse råd om, hvordan hun kan tale med sine børn om volden:

- Bevar en åben og interesseret atmosfære
- Bekræft dit barn
- Signaler, at du kan holde ud at høre, hvad det fortæller
- Fortæl, at dit barn ikke er skyld i jeres voksenproblemer
- Lad dit barn forstå, at det burde have været forskånet for disse oplevelser
- Tal ikke nedsættende om den voldsudøvende part, men tag afstand fra den uacceptable handling, som vedkommende har udført.
- Brug generaliseringer, f.eks.: "Nogle børn kan have det sådan, at ..."
Nævn eksempler på, hvordan børn påvirkes af og reagerer på vold.
- Hvis dit barn genkender nogle af de ting, du nævner, kan du invitere det til at tale mere om det. Hvis dit barn ikke svarer dig, skal du ikke tænke, at dit arbejde er spildt eller mislykket. Derimod skal du tænke, at du nu har vist dit barn, at du ved, hvordan det kan have det. Det har stor betydning for dit barn og kan medføre, at det på et andet tidspunkt vælger at tale med dig, da barnet nu er tryk ved, at du ved, hvordan det kan have det.

Samtalen tænkes altså som en dialog mellem mor og børn, hvor børne- og ungpædagogen er til stede som en støtte og guide. Pædagogen fungerer også som den, der holder fokus: sikrer sig, at alle bliver set og hørt, og undersøger, om alle har forstået hinanden, så ingen taler forbi hinanden. Ligeledes er han opmærksom på, at de temaer og udsagn, der kommer op, bliver sat i spil og fulgt op. Netop disse funktioner er centrale for, at samtalen bliver en god oplevelse for hele familien – for det sker, at mor (bl.a. på grund af den krisetilstand, hun befinder sig i) har vanskeligt ved at gå ind i en proces, hvor børnene og deres behov sættes i centrum.

Måske flyder hun over med detaljerede fortællinger om sine oplevelser og overhører børnenes udsagn og signaler. Her fungerer børne- og ungpædagogen som den vejviser, der vedholdende flytter fokus hen mod børnene. Mor-barn-samtalen giver også et godt billede af, hvilke ressourcer og udfordringer familien bærer på – vigtig viden til krisecentrets personale om, hvordan de bedst muligt kan støtte familien under opholdet.

Denne første mor-barn-samtale bliver efterfulgt af ugentlige mor-barn-samtaler, så familien vedbliver at være i dialog om de udfordringer, bekymringer og følelser, der kommer i spil under opholdet. Familien over sig således

løbende i at kommunikere – og mor finder gradvist større fortrolighed i at være med sine børn i det svære.

Samtalegruppe om at løsrive sig fra et liv med vold

Ét er at opnå fortrolighed i at tale om den vold, familien har oplevet. Noget andet er at løsrive sig fra de strategier og dynamikker, der har præget en tilværelse med vold. Dette er en langvarig og krævende proces, hvor kvinden – som ansvarshaver for familien – skal (gen)vinde kontrollen over mange aspekter af sit liv. Måske har manden forbudt hende at se venner og familie, nedgjort hende over for børnene og i det hele taget været autoriteten i familien. Ofte har kvinden haft oplevelsen af "ikke at være noget værd" og "ikke at være god nok". Sommetider har den oplevelse fulgt hende gennem hele livet. Når man ikke føler sig god nok, kan det være vanskeligt at påtage sig ansvaret for sig selv og sine børn. Netop det at finde ejerskabet for det ansvar, kvinden bærer for eget og børnenes liv, kommer ofte i spil i kvindens proces på krisecentret. En kvinde beskriver det på denne måde i et brev til gruppelederen på krisecentret:

"Ja, – vel har I været provokerende! Provokerende på jeres nænsomme måde. Da I f.eks. talte om grundtanker, kommunikation, vrede og angst: 'Hvad er meningen,' tænkte jeg. 'Skulle det her måske ikke handle om 'ham'?! Skulle jeg nu til at se indad – se på mig selv?! Jeg ville meget hellere tale

om alt det grufulde, han havde gjort ved mig – høre om de andre kvinders grusomme oplevelser – så jeg kunne blive bekræftet i, at jeg var en slemt ramt kvinde – et offer!" (...)

"Men jeg begyndte at forstå – selve modtagelsen på RKC indikerede, at jeg var et offer for vold, at jeg havde brug for de trygge rammer der. Samtalegruppen var noget andet – her måtte jeg se indad, erkende og blive klogere. Og ja – jøsses, hvor blev jeg klogere. Jeg er ikke et offer længere – fordi jeg selv har valgt ikke at være det længere. Jeg er en voksen kvinde med ansvar for mit eget liv ..."

Lærer at mærke, tage ansvar og sige fra

I samtalegruppen tilbydes kvinderne at gå ind i en udviklingsproces, hvor der arbejdes med at frigøre sig fra følgevirkningerne af et liv med vold. Tilbuddet introduceres til kvinden, når hun har boet på krisecentret noget tid og er ovre den akutte krise. Ofte vil kvinderne begynde i samtalegruppen i slutningen af deres ophold i krisecentret og fortsætte, efter de er flyttet derfra. Formålet med forløbet er, at de lærer at mærke sig selv, tage ansvar og sige fra. Hermed støttes de til en afklaring af, hvad de vil, og hvordan de opnår det. Endvidere sættes der i forløbet fokus på børnene: hvordan det påvirker dem at være i den voldelige atmosfære, og hvordan kommunikerer og interagerer kvinderne med deres børn. Samtalegruppen varetages af socialpædagoger.

FAKTAOM GRUPPEFORLØBET

Samtalegruppeforløbet

- Har en varighed på 16 gange a to timer
- Har løbende optag
- Kan rumme op til ti kvinder ad gangen
- Indledes med en visitations samtale, hvor det bl.a. afklares, om kvinden vil kunne profitere af forløbet
- Tager sit afsæt i metoder og teknikker fra kognitiv, ressourcefokuseret, anerkendende pædagogik og er inspireret af Ken Heaps bog *Gruppemotode inden for social- og sundhedsområdet*.
- Henvender sig til kvinder, som kan tale dansk, og som har de kognitive forudsætninger for at kunne indgå i et refleksionsrum.

Gennem forløbet arbejdes der med disse temaer:

- Et liv med vold
- Kommunikation
- Selvværd og Selvtillid
- At mærke sig selv
- Tanker og følelser
- Livet alene.

Gruppen er et øvelsesterræn

Socialpædagogerne oplever, at der er stor værdi i, at dette udviklingsarbejde foregår i en gruppe. Kvinderne har stort udbytte af at dele deres oplevelser og erfaringer. Hermed kan de spejle sig i hinanden – og se, at de problemer, de selv kæmper med, er kendt af andre. Forestillingen om, at ”det er mig, den er gal med” nedtones. Den sociale genkendelse og at opleve andre,

der er et andet sted i processen end én selv, styrker håbet og troen på, at der er en vej at gå. Det er en fordel ved det løbende indtag – at kvinderne er forskellige steder i deres proces.

I gruppen udspiller sig de samme relationelle dynamikker, som kvinderne oplever at blive udfordret af ude i det virkelige liv. I gruppen skal de navigere i, at nogle er meget dominerende, mens andre giver meget plads

til andre. Og det kan hænde, at der opstår situationer med gruppepres, udpegning af syndebukke m.m. Når gruppelederne er opmærksomme på gruppens dynamikker, italesætter de dem og støtter kvinderne til erkendelse og nye handlemuligheder, og det skaber grundlag for, at kvinden er

klædt bedre på til at mestre en sådan situation, næste gang hun oplever den uden for gruppen. På denne måde bliver gruppen – ud over at være et sted hvor man kan spejle sig i ligesindede – et øvelsesterræn for autentisk interaktion med andre mennesker.

FAKTASÅDAN ARBEJDER GRUPPEN

1. Når kvinderne ankommer, er der tid til at komme til stede og snakke lidt uden gruppeledernes tilstedeværelse.
2. Herefter tager man en runde med afsæt i spørgsmålet ”Er der noget, der forhindrer dig i at være til stede i dag?”
3. Rammerne og temaet for dagen præsenteres, og der holdes en kort introduktion til emnet.
4. Dagens tema bearbejdes enten i små grupper eller i plenum. Har man været i mindre grupper, samles der op i plenum.
5. Dagen slutter med spørgsmålene: ”Hvad tager du med dig i dag?” Og: ”Hvordan vil dine børn og dine venner kunne se, hvad du arbejder med?”

Gruppelederne inviterer til, at kvinderne kan udføre forskellige hjemmeopgaver som en mulighed, men ikke et krav.

Egenomsorgen er vigtig

Ud over at guide kvinderne gennem gruppedynamikker og egenrefleksion indlægger gruppelederne undervisningsselementer. De kommer i spil i introduktionen til dagens tema – og som feedback på de tanker og temaer, kvinderne bringer på bane. Undervisningen kan tage afsæt i at give kvinderne nogle konkrete redskaber til f.eks. kommunikation (via girafsprøg) eller have psykoedukativ karakter. Der ligger meget vigtig læring *mellem* gangene – i det erkendelses- og øvelsesarbejde, kvinderne gennemgår ude i den virkelige verden.

Noget, som socialpædagogerne vægter at formidle til kvinderne, er vigtigheden af egenomsorg. Mange af de kvinder, der kommer i samtalegruppen, har tendens til at tilsidesætte egne behov til fordel for andres – et mønster, mange har fulgt fra barndommen. Men det er vigtigt, at mor har det godt! Det er faktisk en forudsætning for, at børnene har det godt: For hvis mor ikke har det godt, har børnene tendens til at bekymre sig for og passe på hende. Når mor har det godt, kan børnene slappe af. Derfor skal mor også prioritere sin egen trivsel.

En mor mærkede denne dynamik på egen krop. Gennem gruppeforløbet erkendte hun, at hun havde mange negative tanker, og at hendes liv havde sit omdrejningspunkt i bekymringer

for sin teenagesøn. Tidligere havde de to brugt meget energi på at passe på den anden, og de var begge ved at drukne i tyngden af ansvar og bekymring for den andens mistrivsel.

Moren tog en beslutning om at øve sig på at tænke mere positivt. Det bevirkede, at hun begyndte at se sin søn i et andet lys, og hun oplevede at få en helt anden respons fra ham.

Da mor begyndte at tage ansvar for sig selv og signalere, at hun havde det godt, kunne drengen begynde at være teenager og frigøre sig fra det tyngende ansvar for mor.

Mentorordning skaber en stabil hverdag for mor og børn

Overgangen fra krisecenter til eget hjem kan være overvældende – for både kvinder og børn. Familierne er altid velkomne til at henvende sig til krisecentret – hvad enten de ønsker efterværnssamtaler, har behov for rådgivning fra socialrådgiveren eller behov for endnu et ophold på krisecentret. Krisecentret har også gennem projektperioden tilbudt familier, der bosatte sig i eller i nærheden af Randers Kommune, at deltage i en mentorordning. Mentorerne er socialpædagoger på krisecentret. Gennem mentorordningen skabes der en naturlig, kontinuerlig livline til krisecentret, hvor kvinden får støtte og nye redskaber i den udviklingsproces,

der er blevet iværksat på krisecentret. En udvikling, som nu virkelig skal stå sin prøve.

Når kvinden skal etablere et nyt hjem for sig selv og sine børn, kan hun have behov for støtte og redskaber til at skabe en tryk og struktureret hverdag uden vold. Kvinden kan være udfordret af at savne en partner til at bekræfte hendes kvindelighed, og der kan være både økonomiske og praktiske udfordringer, hun ikke ved, hvordan hun skal løse. Ikke mindst skal hun blive fortrolig med at udfylde mange roller

som forælder: være den, der trøster, sætter grænser, spiller fodbold og har kontakt med barnets professionelle og sociale netværk osv. Ikke mindst skal hun samarbejde med far om forældreskabet for deres fælles børn. Det kan være hjælpsomt at have én til at støtte sig i de mange hverdagsudfordringer. For oplevelsen af at stå helt alene med ansvaret kan skabe kaos og angst – og det kan være den udløsende faktor til, at hun søger hjem til den voldelige partner – eller kaster sig hovedkulds ud i et nyt forhold, som måske heller ikke er til familiens bedste.

FAKTASTØTTE TIL KVINDEN

Mentorordningen

- Praktisk støtte i hjemmet
- Støtte i kontakten til offentlige instanser
- Støtte i morrollen
- Støtte i samarbejdet med børnenes far
- Støtte til dannelse og vedligehold af netværk
- Forløber op til et halvt år efter familiens flytning fra krisecentret.

Mentoren

- kommer på besøg i kvindens hjem en time hver 14. dag
- ringer opfølgende mellem besøgene, hvis der er behov herfor
- kan fungere som ledsager ved en forældresamtale el.lign.
- har samarbejde med familierådgiveren, der knyttes til familien i henhold til Serviceloven, § 109, stk. 4.

Kvinden guides til konkret handling

Et vigtigt element i mentorarbejdet er samtalen, hvor kvinden får mulighed for at sætte ord på succeser, udfordringer og nederlag – for herefter at finde frem til løsningsmuligheder. Hver samtale tager sit afsæt i, hvor kvinden er i dag. Hvad har hun behov for? Når hendes behov er udfoldet, undersøger hun og mentor på handleplanet, hvordan kvinden kan mestre de udfordringer, hun er optaget af. Mentorerne bestræber sig på, at deres vejledning foregår på en måde, så kvinden selv når frem til en løsning og beslutning om, hvordan hun vil handle ud fra givne problemstilling.

Mentoren stiller spørgsmål, der sætter kvinden i stand til at udtænke gode handlemuligheder. I samtalerne bruger mentorerne teknikker fra den kognitive, anerkendende og ressourcefokuserede, pædagogiske tilgang. For at gøre tingene overskuelige og konkrete benytter de sig af redskaber som f.eks. rollespil og skemaer, f.eks. oversigt over ugens aktiviteter, tidslinje over mål og delmål, eller skemaer fra den kognitive tilgang til at synliggøre grundtanker og mestringsstrategier. Mentorerne forsøger at hjælpe kvinden til at se ressourcerne og de brugbare erfaringer i deres problem-

mættede fortællinger, så kvinderne på denne måde kan antage et mere positivt syn på livet og de udfordringer, der dukker op.

Der formuleres arbejdsopgaver fra gang til gang: ”Hvad vil du arbejde med til næste gang?”, og kvinden opfordres til at tænke over, hvilke punkter hun gerne vil bringe på bane ved næste mentorbesøg. For hun har selv ansvaret for sin tilværelse – mentoren er blot en sparringspartner.

Mod slutningen af forløbet er mentoren opmærksom på gradvist at overflødiggøre sig selv mere og mere, så kvinden opbygger tilliden til, at hun selv – uden støtte – kan træffe de rette beslutninger og føre disse ud i livet på en hensigtsmæssig måde. Der findes dog fortsat en livline, selvom mentorerne ikke længere kommer på besøg. Den består af sociale arrangementer til jul og sommer. Her inviteres alle familier, der er eller har været med i mentorordningen. Tilslutningen viser, at familierne fortsat finder stor værdi i at have et link til mentorerne; at de værdsætter lige at kunne opdatere sig på de seneste udfordringer og succeser – og at det har værdi for dem at mødes med andre, der har været i en lignende situation.

MÆRKEDE SINE GRÆNSER – OG HANDLEDE

En kvinde af anden etnisk herkomst havde nogle kvaler med, hvordan hun skulle tackle en situation på børnenes nye skole. Hendes ældste dreng havde det vanskeligt med konflikter med børn og voksne. En konflikt havde udviklet sig til, at en pædagog havde grebet hårdt fat i drengens arm. Pædagogen havde fortalt moren om episoden, og hun havde talt med sin søn om det, da de kom hjem. Efterfølgende kunne moren mærke, at sagen ikke var behandlet dybdegående nok: Hun havde stadigvæk spørgsmål og behov for at fortælle pædagogen, at hun tog afstand fra hans handling.

Moren brugte sin mentor til at realitetsteste, om det var i orden, at hun havde behov for at markere sin grænse. Endvidere talte hun og mentor igennem, hvordan hun kunne gribe situationen an, så hun fik en god dialog med pædagogen.

Moren valgte at tage initiativ til en ekstra samtale, og det blev en positiv oplevelse, hvor pædagogen erkendte, at hans handling ikke var i orden. Efterfølgende blev moren mødt med anerkendelse fra sin mentor: for de grænser, hun havde mærket, og for hendes handlekraft og kommunikationsevner i dialogen om noget, der var svært for hende.

Krisecentret blev starten på et nyt kapitel

Når familier fortsat – flere år efter opholdet på krisecentret – dukker op til sociale arrangementer i krisecenterregi, indikerer det, at disse familier langt fra ser krisecentertiden som et overstået kapitel, men derimod som starten på et nyt. At deltage i krisecentrets arrangementer viser og styrker kvindens motivation for at fastholde de mål, hun satte sig under opholdet: fortsat at kæmpe for et liv uden vold og for børnenes trivsel og udvikling. For det er en udfordring at opretholde de nye tanker og strategier.

Familierne har ofte været i de volde-lige dynamikker i mange år – nogle hele deres liv, og set i forhold til det er tiden, hvor familien er i berøring med krisecentret, kort. Derfor er der risiko for, at familien falder tilbage i de gamle mønstre, når de flytter fra krisecentret. Og det har derfor været betydningsfuldt for kvindernes videre proces, at krisecentret har haft mulighed for at tilbyde dem efterværn i form af samtalegrupper og en mentor. Det har styrket deres chancer for

at integrere de nye grundtanker og mestringsstrategier i hverdagen. Men bevægelsen strækker sig langt ud over krisecenteropholdet og efterværnet. Det er en årelang proces, som kræver opfølgning, og som kræver, at kvinden bliver ved med at være nysgerrig over for sine egne og sine børns reaktionsmønstre og mestringsstrategier. Det vil ofte kræve en opfølgende indsats fra kommunens børn og familieafdeling.

Vi føler håb

Når vi hører kvinderne fortælle om, hvad de tager med fra de tilbud, Randers Krisecenter har, giver det os håb. Håb om, at de er godt rustede til at forblive i bevægelse. For kvinderne fortæller, at de har opnået en vigtig viden om, hvordan det påvirker børnene at vokse op med vold, og hvilke roller børnene påtager sig for at passe på familien. Kvinderne oplever at have opnået en højere grad af selvstændighed; de føler sig stærkere og er blevet bedre til at sige fra. Ikke mindst har de fået troen og håbet på, at de kan klare opgaven: at skabe et liv i trivsel for sig selv og børnene.

KAPITEL 2

”Der er hjælp at få”

DEN OPLEVELSE HAR GITTE, som takket være et godt samarbejde mellem Skanderborg Kommune og et krisecenter fik hjælp til at kunne leve et liv uden vold sammen med sin datter Sofie. Skanderborg Kommune har ikke eget krisecenter og har derfor udviklet et tæt samspil med krisecentre i omegnen for at kunne støtte voldsudsatte kvinder og børn. >>

Af projektleder og udviklingskonsulent Bente Rye Damkjær og projektmedarbejder Birgitte Lindholm

I Skanderborg Kommune har vi arbejdet med at motivere og rådgive kvinderne til at skabe forandring og til at erkende volden som et problem. Det gælder ikke alene for dem selv, men også for deres børn. Projektet har sikret, at der fra kommunal side bliver iværksat den fornødne støtte til kvinder og børn under og efter ophold på et krisecenter, så de modtager helheds-, ressource- og løsningsfokuseret støtte.

Skanderborg Kommune har ikke et selvstændigt, kommunalt krisecenter og har derfor udviklet et tæt samspil med de omkringliggende krisecentre om voldsindsatsen, så hjælpen starter hurtigt, og så krisecenter og kommune

GITTES HISTORIE – ET LIV MED VOLD

Gitte er 45 år og har datteren Sofie på 15 år. Gitte møder sin kæreste i 1987 og ”det siger bare pling ... og så skulle vi to da bare være sammen”. Efter et års tid finder Gitte ud af, at kæresten Bo har voldelige tendenser, særligt når han drikker. ”Jeg syntes faktisk ikke, han havde råd til sine ture deroppe på bodegaen. Så på et tidspunkt går jeg derop og ... tager hans pung, for den ligger på bordet, og så tager jeg den bare sådan rent fysisk. Han bliver stjernegal, for det skal jeg jo bare ikke gøre. Volden starter for alvor der. Det begynder så også at komme mig for øre, at han har en fortid med vold. Han har bl.a. haft en

støtter hinanden i en tæt koordineret indsats kombineret med behandling.

Her fortæller vi, hvordan Skanderborg Kommune har udviklet procedurer og tiltag til at sikre et godt forløb, selvom en borger tager et krisecenterophold i en anden kommune.¹ Som eksempel på, hvordan projektets tiltag har formået at hjælpe på rette vej mod en tilværelse uden vold, bringer vi fortællingen om Gitte og hendes datter Sofie.² Og vi bringer en stil, Sofie har skrevet i skolen, hvor hun fortæller, hvordan hun har oplevet hele forløbet (se også teksten på side 30, 31 og 32.: ’Sofie – et barns stemme’).

kæreste, som han har slået så kraftigt, at hendes briller gik i stykker. Og den ekskæreste, han havde boet sammen med, lige inden han mødte mig, havde han på et tidspunkt taget fat i og kørt hendes ansigt ’krash ...’ hen over en vandskuret væg, mens deres lille søn og nogle venner så på. Disse episoder finder jeg ud af, mens vi er sammen. Men så tænker jeg også, at så hård har han ikke været ved mig, så han må jo trods alt have forandret sig lidt.”

Trods advarslerne tænker Gitte, at Bo har forandret sig og ikke vil være voldelig over for hende. De køber hus

sammen et par år efter, de har mødt hinanden. Volden begynder lige så langsomt at trække op, efter de er flyttet ind i det nye hus, og en nytårsaften er der endnu en voldsepisode. Her beslutter Gitte, at Bo får ”... tre chancer. Jeg ved ikke lige, hvorfor jeg gav ham tre chancer, men det gjorde jeg. Og det var så den første, der blev brugt her!” Der går ikke lang tid, inden nye voldsepisoder opstår, og de tre chancer er hurtigt brugt op. Gitte flytter hjem til sin far, men efter tre måneder har Bo gjort kur til hende igen, og Gitte vender tilbage til ham.

I 1996 kommer Sofie til verden, og Gitte tænker, at nu vil Bo opføre sig ordentligt. Men Sofie er kun tre uger gammel, da voldsepisoderne atter begynder. Da Sofie er tre år gammel, begynder Gitte at kunne mærke, at de voldelige episoder påvirker datteren. ”Sofie var jo omkring os hele tiden, også når der var skænderier og vold i luften. Hun forsøgte nogle gange at gå imellem os.”

I perioder flytter Gitte væk med Sofie, men vender altid hjem igen for til sidst at blive i hjemmet. Dog benytter Gitte sig i kritiske situationer af at sikre datteren ved at søge husly hos Sofies faster.

Først da Gitte i 2005 har været sygemeldt i et år og får tildelt en ny sagsbehandler på jobcentret, sker der noget. Sagsbehandleren mener, at Gitte vil

have godt af et familiebehandlingsforløb, og hun bliver henvist til behandling og er selv overbevist om, at det er arbejdet, der påvirker hende.

Sagen bliver lukket af kommunen

Under samtalerne begynder behandleren dog at spørge ind til, hvordan Gitte har det derhjemme, og Gitte fortæller, hvordan det forholder sig. Samtidig har Sofie fortalt til en sundhedsplejerske i skolen, at hun havde været med sin far på bodega, og at det havde været voldsomt for hende. Gitte og Bo begynder derfor begge i familiebehandling, men desværre stopper Bo efter ganske få gange, mens Gitte fortsætter. Gitte fortæller, at hendes sag herefter bliver lukket i familiebehandlingen, uden at der bliver gjort yderligere. ”Familiebehandleren sagde til mig, at jeg skulle give Bo det ultimatum, at hvis han ikke kunne finde ud af at holde op med at drikke, så ville Sofie og jeg flytte. Terapeuten sagde samtidig til mig, at ’før du flytter, Gitte, kan jeg ikke hjælpe dig. Jeg tror, det var sådan, det blev sagt, men jeg kunne jo fortsat ikke finde ud af at flytte, og et ultimatum havde jeg jo givet ham mange gange før. Men så blev vores sag i familiebehandlingen lukket.”

Herefter går der yderligere tre år, hvor Gitte og Sofie bor sammen med Bo. I foråret 2009 bliver der underrettet om deres situation, og Gitte og Sofie kommer med i projekt ’Børn og Kvinder i Familier med Vold’.

SOFIE – ET BARNS STEMME

Gittes datter Sofie har skrevet denne stil i skolen. Vi bringer den uredigeret, som Sofie har afleveret den til læreren, fordi vi synes, at det er vigtigt at videregive et barns perspektiv på oplevelserne med vold i hjemmet og den svære tid bagefter, hvor der brydes med den voldelige far. I stilen lægger Sofie vægt på at beskrive hændelsen, der førte til, at hun og Gitte endelig kom på krisecenter med hjælp fra projektet.

"Jeg er vokset op i en 'normal' familie, altså det vil sige, når min far ikke havde drukket, var det hele, som det skulle være, men når han først havde fået noget at drikke, blev han anderledes. Det var, ligesom om han forandrede sig. Når han først havde fået lidt at drikke, var det også nogle gange svært at få ham til at stoppe.

Men en dag gik det helt galt. Det hele startede med at være en helt normal morgen, men endte meget skræmmende. Det startede med, at min far var ude ved nogle venner, og min mor gik rundt og gjorde rent. Om aftenen kom min far så hjem, man kunne godt mærke på ham, at han ikke var som han plejede. Men vi gjorde ikke rigtig noget ved det. Han snakkede om, at han var blevet sat ned i løn, og jeg kunne godt forstå hans vrede. Min mor spurgte så, om han ville ud til min farmor. Han sagde ja, min mor ringede til hende og kørte ham derud. Imens sad jeg bare derhjemme og så film.

Min mor kom hjem og satte sig sammen med mig, og vi snakkede lidt sammen. Lige pludselig kunne vi høre en bil. Min mor og jeg blev hurtigt enige om, at det sikkert bare var nogen, der var kørt forkert, men nej, det var min far. Han var mere fuld end før, og han kunne knap nok stå på sine ben, han råbte op om alt muligt, som om vi alle sammen skulle have så ondt af ham. Han satte sig i en stol næsten lige ved siden af mig og begyndte at råbe ad mig om alt muligt. Jeg blev rigtig bange og vidste ikke, hvad jeg skulle gøre ved mig selv; det eneste, jeg kunne få mig selv til at sige, var, at jeg var træt og ville gå i seng.

Jeg gik ud på badeværelset og tænkte kun på at komme i seng og glemme den dag, men min far gik efter mig og stod helt op ad mig. Han råbte både det ene og det andet. Jeg blev rigtig ked af det, for sådan havde jeg aldrig set ham før. Min mor kom og spurgte ham, hvad han havde gang i. Han sagde bare til hende, at hun skulle gå, men min mor gik hen og skubbede ham væk og trøstede mig. Hun fik låst badeværelsesdøren, men man kunne høre, at han stod og slog på døren og råbte, at vi skulle låse op! Vi sagde, han skulle gå væk, for vi gad ikke høre på ham. Han slog endnu hårdere på døren, og det blev værre og værre. Det endte med, at han sparkede døren ind, og låsen sprang af.

Jeg skyndte mig ind på mit værelse, og han gik efter mig. Han satte sig på hug ved siden af mig og sagde undskyld, han ville jo ikke

gøre mig ked af det. Mens jeg græd, sagde jeg, det gjorde ikke noget og krammede ham. Min mor kom lidt efter og spurgte mig, om han havde gjort mig noget, og jeg sagde nej, min far blev sur over, at hun kom, og det endte med, at han slog hende!

Jeg græd og græd. Jeg var virkelig bange for, at han også kunne finde på at slå mig. Efter min far havde slået min mor, vidste jeg ikke, hvad jeg skulle gøre. Jeg blev både sur og mere ked af det, end jeg allerede var, mest af alt havde jeg lyst til også at slå ham, så han kunne mærke samme kraft, men vidste godt, det ikke ville hjælpe.

Min mor sagde til mig, efter min far var gået ud af mit værelse, at jeg skulle pakke noget tøj, for vi skulle ikke være derhjemme mere. Hun fortalte, at hun havde prøvet at ringe til politiet, men at min far nåede at slå telefonen ud af hendes hånd, men hun havde så fået fat i min faster i stedet for. Da vi ventede på, at hun skulle komme, stod vi inde i stuen. Før jeg vidste af det, stod min far med et jagtgevær og sagde, at vi ikke skulle nogen steder hen. Min mor sagde, at det skulle han ikke bestemme! Han sagde, at hvis vi ikke stod stille, ville han skyde min mor. Jeg græd mere. Jeg turde ikke gøre andet, end hvad han sagde, for jeg vidste virkelig ikke, hvad han kunne finde på. Som sagt han havde aldrig været sådan før.

Vi begyndte at kunne høre biler udenfor, og min far sagde, at ingen skulle komme efter os, og derefter gik han ud og skød op i luften, mens jeg græd. Da han kom ind igen, skubbede han mig og min mor ud i køkke-

net og fik os sat ned på hver vores stol, mens han selv sad for bordenden med geværet.

Jeg var virkelig bange for, at han ville gøre min mor noget. Pludselig hørte jeg, at der kørte en bil ind i vores indkørsel, og at der kom nogen. Min far skyndte sig ud for at se, hvem det var. Jeg skyndte mig væk. Jeg var rigtig bange. I nogle minutter tænkte jeg bare på at komme væk. Men det viste sig, at det var min faster, der var kommet. Hun fik min far væk og sagde, at vi skulle skynde os at komme ud til bilen. Hun sagde også, at vi hellere måtte komme væk i en fart. Min faster ville have kørt os hjem til hende, men min mor sagde, at det ikke var det, vi skulle denne gang. Vi skulle på et krisecenter.

Da vi ankom til krisecentret, var klokken cirka et om natten. Jeg var stadig ked af det, for min mor havde sagt til mig, at vi ikke kom tilbage til min far igen. Efter vi havde boet på krisecentret et par uger, var jeg ved at være træt af at være der, for jeg var den eneste på min alder, det var kedeligt. Men jeg snakkede til gengæld rigtig godt med de voksne, som var der.

Det var bare rigtig svært at lyve over for dem i min gamle klasse, om hvorfor jeg ikke var i skole, men jeg sagde til dem, at jeg var syg og ikke vidste, hvornår jeg kom igen. Det var svært ikke bare at kunne fortælle, hvad der var sket. De fik det først at vide en dag, hvor jeg skulle til præst med de andre fra klassen. Jeg ville fortælle, hvad der var sket, til en af mine veninder, men begyndte at græde, og så kom alle de andre og spurgte, hvorfor jeg var ked af det. Jeg fortalte, at mine forældre var gået fra hinanden, at min mor og jeg boede på krisecenter, og min far var kommet i fængsel.

Da vi flyttede fra krisecentret, fik vi lov til at bo i en lejlighed i min bedstefars hus. Der bor vi endnu. Det, vi har været igennem, har været hårdt, men jeg synes, at vi er kommet rigtig godt igennem det, især når jeg nu tænker på, hvad f.eks. min mor har været igennem.

Da vi var i retten, var det virkelig hårdt for mig at se min far sammen med to politimænd, men det allerhårdeste var, at jeg skulle vidne mod min far. Min mor og hendes forsvarer sad på højre side af mig, min far og hans forsvarer på venstre, og nogle fra min mors del af familien sad bagved, og foran sad der tre dommere.”

Svært at fortælle vennerne om volden

I stilen fortæller Sofie om opholdet på krisecentret, og af det kan vi uddrage, hvor vigtigt det er, at der bliver sat tiltag i værk for at fastholde børnene i deres eksisterende netværk. Sofie fortæller om, hvordan det er kedeligt at være på krisecentret, fordi der ikke er andre på hendes alder. Det er en udfordring, mange mindre krisecentre godt kan stå over for, og det kan være svært at lave tilbud, fordi der ikke er nok børn i den samme aldersgruppe. Vi har i projektet forsøgt at sikre børnenes sociale netværk med venner og skolekammerater ved at muliggøre en hurtig tilbagevenden til skole eller daginstitution. Selvom børnene er kommet ud af volden, kan de stadigvæk opleve det som svært at italesætte og særligt fortælle deres venner, hvad der er sket. I Sofies tilfælde er hun så gammel, at hun er bevidst om det. Det er derfor vigtigt, at der ikke kun tales med mor, men i høj grad også kommunikeres med barnet om usikkerheden forbundet med at komme tilbage til skolen, og om hvordan man bedst tackler denne situation. Sofie valgte til sidst at fortælle klassen, hvad der var sket, og det var en lettelse for hende. Sofies stil er altså et udtryk for en måde at forsøge at bearbejde voldsoplevelserne, forholdet til vennerne og hendes oplevelse af krisecentret.

Hjælp at hente i Skanderborg Kommune

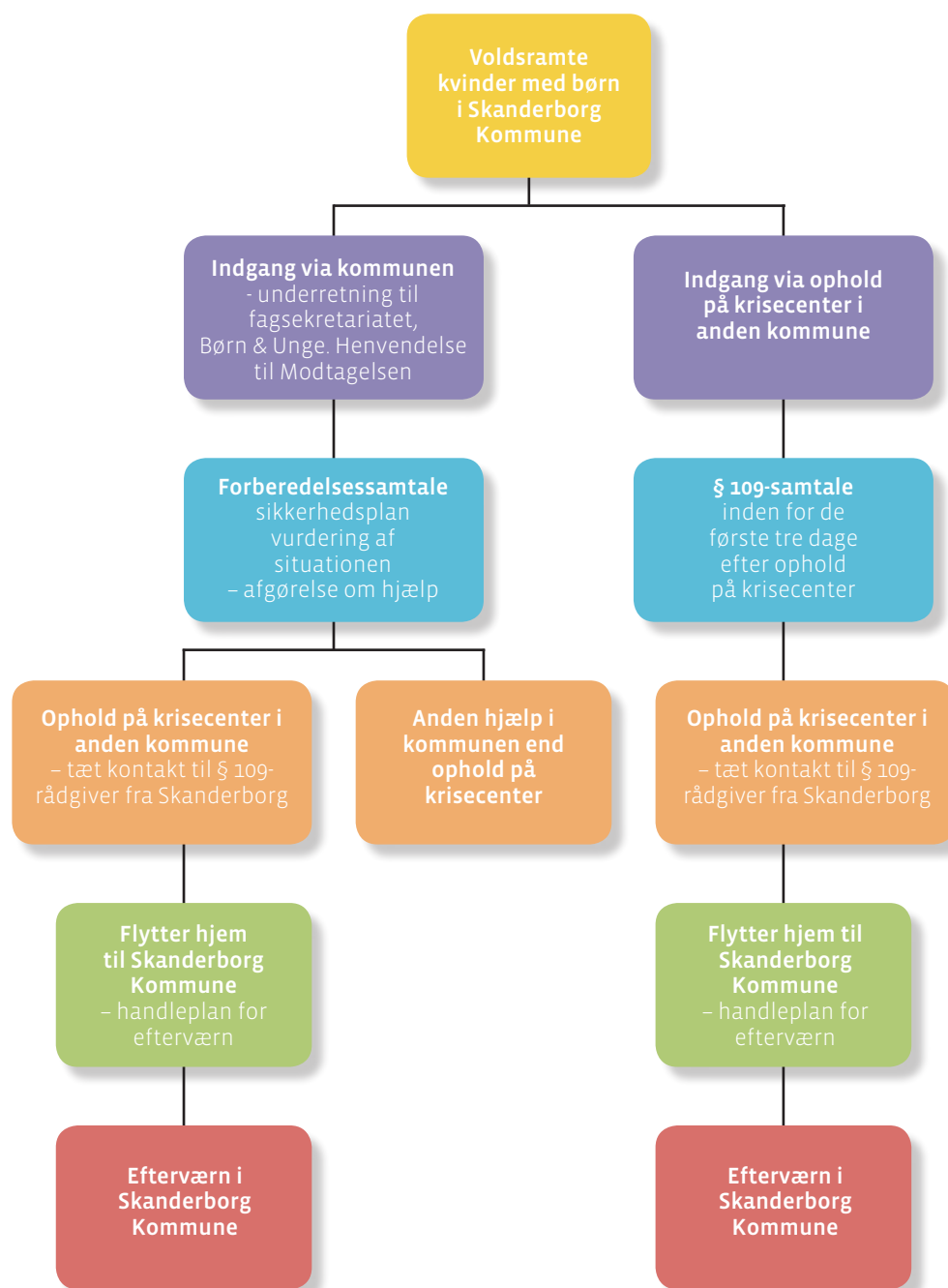
Et ophold på krisecenter er ofte en midlertidig, kortvarig løsning. Derfor har vi i Skanderborg Kommune villet medvirke til, at der hurtigst muligt skabes varige og langsigtede løsninger for de børn og kvinder, der i en periode har behov for at bo på krisecenter. Særligt vigtigt bliver det, da kvinderne og børnene fra Skanderborg Kommune er på krisecenter i en anden kommune og derfor kan 'forsvinde' ud af syne efter opholdet, hvis den fornødne hjælp ikke sættes i værk. Derfor er der behov for, at der fra kommunal side tages bedre hånd om dem både under og efter deres krisecenterophold. Vi har i projektperioden udviklet en procedure for, hvordan vi i kommunen skal handle, når vi har kendskab til kvinder med børn, der er udsat for vold.

For at denne procedure skal fungere optimalt, er det nødvendigt med et godt samarbejde med krisecentrene, og ikke mindst internt i kommunen, så vi i projektgruppen får kendskab til de voldsudsatte kvinder med børn. Ved

projektstart fik samtlige krisecentre i Danmark et brev om, at de skal kontakte Skanderborg Kommune, såfremt en kvinde med børn tager ophold på deres krisecenter, da vi gerne tilbyder kvinderne og deres børn deltagelse i projektet.³

Fra projektets start har vi indgået et mundtligt samarbejde med Horsens Krisecenter på grund af dets geografiske beliggenhed i forhold til Skanderborg Kommunes borgere, og vi har så vidt muligt benyttet dette krisecenter. Beliggenheden betyder, at en del af de børn, der følger med mor på krisecenter, har en realistisk mulighed for fortsat at kunne anvende deres hidtidige daginstitutions- eller skoletilbud.⁴ Vi har internt i kommunen orienteret og informeret om projektet på tværs af afdelinger og forvaltninger, så projektets tilstedeværelse har været kendt, og fagfolk har kunnet henvise til det, hvis de har fået kendskab til en kvinde med barn eller børn, der er udsat for vold i familien. Illustrationen viser Skanderborg Kommunes procedurer for kvinder med børn, der er udsat for

Proceduren for voldsudsatte kvinder med børn i Skanderborg Kommune

Samtaler med forskellige formål

Vi kan få kendskab til kvinderne og børnene ad to veje: Den ene er, at de tager ophold på et krisecenter, og krisecentret henvender sig til os og orienterer om kvindens ophold.⁵ Den anden er, at vi får kendskab til børnene via en underretning, at kvinden og børnene bliver henvist fra andre steder i kommunen eller selv henvender sig til vores modtagelse.⁶

I begge tilfælde finder en samtale sted, men med to forskellige formål afhængigt af indgangen: Forberedelsessamtalen skal forberede kvinderne på at forlade den voldelige samlever og eventuelt forberede dem på et ophold på krisecenter. Og samtalen for kvinder, der allerede har ophold på krisecenter, skal tilbyde støtte og rådgivning i forhold til en koordineret indsats, som handler om for eksempel forsørgelsesgrundlag, bolig, børnenes daginstitution og/eller skoleforhold.

Hvis kvinden kommer i kontakt med os uden om et ophold på krisecenter, men overvejer at stoppe samlivet med partneren og flytte på krisecenter, har vi en eller flere forberedelsessamtaler med kvinden. Det vigtigste er først og

fremmest at udarbejde en sikkerhedsplan, så kvinden og børnene kommer væk fra den voldelige mand. Sikkerhedsplanen indeholder råd og vejledning til kvinden om sikkerhedsforanstaltninger og om, hvordan hun skal forholde sig til sin nuværende situation. Her skal projektmedarbejderen⁷ rådgive kvinden ud fra den situation, hun er i. Det kan være, at hun 1) har bedt voldsmanden om at flytte eller bor alene, 2) skal til at forlade voldsmanden, eller 3) stadig bor sammen med voldsmanden.

Derudover rådgives hun konkret om de praktiske ting, hun skal have på sig, hvis hun får brug for at flygte i en fart, for eksempel pas, kreditkort m.m.⁸ Sideløbende tilbyder vi altså kvinden vejledning, råd og hjælp i forhold til den fremtidige situation. Under disse samtaler forsøger vi i samarbejde med kvinden at afklare hendes og børnenes situation og på baggrund af det beslutte, hvad der skal ske fremover. Ud fra den beslutning, der træffes, forsøger vi med vejledning, motivation og råd at forberede kvinden og børnene på næste træk i forhold til at bryde med volden. Det var også sådan, Gitte og Sofie kom med i projektet.

FAKTASKANDERBORG KOMMUNES SIKKERHEDSPLAN

Hvis den voldsudsatte kvinde har bedt voldsmanden flytte eller lever alene, gennemgås de følgende valgmuligheder med hende:

- Skifte låse på døre og vinduer.
- Er det muligt at skifte til et sikkert alarmsystem – vinduessikring, låse, bedre lys, ildslukkere osv.
- Træn børnene i at ringe til politiet eller familie og venner, hvis der opstår en farlig situation.
- Tal med skolen om, hvem der sørger for og har lov til at hente børnene i institutionen, på skolen og udvikle andre forholdsregler til beskyttelse af børnene.
- Find ud af, hvilke kvinderådgivninger, der har forstand på voldsramte familier i forhold til bl.a. at rådgive i forældremyndighedssager og skilsmisssager, og hvordan kvinden kan beskytte sig selv og sine børn bedst muligt.
- Hvordan opnår man tilhold.

Hvis kvinden forlader voldsmanden, gennemgås de følgende valgmuligheder med hende:

- Hvordan og hvornår kan hun sikrest og bedst forlade hjemmet? Har hun transport? Penge?
- Har hun et sted at tage hen?
- Hvem vil hun fortælle eller ikke fortælle, at hun forlader hjemmet?
- Hvad kan hun og andre gøre for at beskytte hende, så manden ikke finder hende?
- Hvem i sit netværk kan hun betro sig til om at beskytte sig?
- Hvordan vil hun komme sikkert til og fra arbejde eller skole eller hente børnene?
- Hvilke kommunale eller retsmyndigheder vil hjælpe hende i at føle sig sikker? Skriv adresser og telefonnumre ned på de instanser, der kan hjælpe.
- Kender hun nummeret på det lokale krisecenter?
- Hvad skal der til, for at hun og børnene føler sig i sikkerhed?
- Ville et tilhold være en anvendelig mulighed?

Hvis kvinden bor sammen med voldsmanden, gennemgås følgende med hende:

- I en nødsituation, hvordan kan hun bedst beskytte sig?
- Hvem kan hun kontakte i en krise?
- Vil hun kontakte politiet, hvis volden starter igen? Er der en telefon i huset, eller kan hun sende en besked med børnene eller naboerne, at de skal ringe til politiet for at få hjælp?
- Hvis hun har brug for at flygte midlertidigt, hvor kan hun tage hen? Hjælp hende med at tænke på forskellige steder, i en krisesituation. Skriv adresser og telefonnumre ned.
- Hvis hun er nødt til at flygte, hvordan vil flugtvejen så være fra huset?
- Hvis der er våben i huset, undersøg, hvordan de kan fjernes.
- Mind hende om, at i selve voldssituationen er det altid bedst at stole på sig selv og handle ud fra det – sommetider er det bedste at løbe sin vej, sommetider at berolige angriberen, brug alt, hvad der virker, for at beskytte hende.

Hvis kvinden har brug for at flygte, rådgives hun til at have følgende til rådighed:

- Pas, fødselsattest (originale eller kopier)
- Sygesikringskort
- Vielsesattest, kørekort, bilens papirer
- Bankkontonummer, kreditkort
- Immigrationspapirer
- Medicin og recepter
- Skilsmissepapirer eller andre advokat/retspapirer
- Telefonnumre og adresser på familie og venner og offentlige instanser
- Tøj og ejendele til hende selv og børnene
- Nøgler.

VENDEPUNKTET – PÅ VEJ MOD ET LIV UDEN VOLD

Gittes sagsbehandler i jobcentret havde hørt om projektet 'Børn og Kvinder i Familier med Vold' via det informationsmateriale, som var blevet sendt rundt. Hun underretter i foråret 2009 om Gitte og Sofies situation, og Gitte bliver henvist til vores projekt trods stor nervøsitet. Gitte var på dette tidspunkt indstillet på at komme på krisecenter sammen med Sofie. Gitte var på samme tid i gang med en uddannelse,⁹ som hun gerne ville gøre færdig. Derfor forsøger projektet at finde et krisecenter til Gitte i området, men alt var da optaget. Gitte insisterede på at blive i området, både for på sigt at kunne gøre uddannelsen færdig, men også af hensyn til Sofie, så hun fortsat kunne gå i den samme skole.

Gitte og Sofie kom derfor ikke på krisecenter med det samme, og projektmedarbejderen hjalp Sofie med at lave en sikkerhedsplan samt en liste over de ting og dokumenter, der var vigtige at have med, når der blev plads på et krisecenter, og Gitte var klar til at tage

af sted. I den efterfølgende periode havde projektmedarbejderen kontakt til Gitte flere gange ugentligt både telefonisk og personligt. Under disse samtaler forsøgte projektmedarbejderne at motivere og forberede Gitte på at komme på krisecenter.

Gitte fortæller: *"Det var rigtig godt for mig, at I (projektmedarbejderne, red.) fik sat skub i det. Det fik mig til at tænke, at nu er jeg faktisk på vej væk, og nu får vi snart et bedre liv."*

I august 2009 sker der en ny og meget alvorlig voldsepisode, og på det tidspunkt kommer Gitte på krisecenter. På grund af den alvorlige voldsepisode, som også fører til fængsling af Gittes kæreste, sker det ikke som planlagt efter afslutningen af Gittes uddannelse. I mellemtiden er der også blevet en plads ledig på et nærliggende krisecenter, så Gitte og Sofie kan fastholde deres uddannelsesforløb og skolegang.

En hurtig indsats er afgørende

Det drejer sig altså om en hurtig tilstedeværelse og samtale med kvinden, både ved forberedelsessamtaler og når kvinden sammen med sine børn tager ophold på krisecentret – senest i løbet af de tre første dage efter kendskab til opholdet. Det er vigtigt, at kvinden så hurtigt som muligt via kommunens medarbejder får kendskab til, at der er alternativer til at leve et liv med vold. Såfremt kvinder ønsker dette, startes straks et tværfagligt samarbejde med at koordinere indsatsen i forhold til kvindens og børnenes aktuelle situation. Den hjælp, der sættes ind over for kvinden, har følgende mål:

- At stoppe volden
- At ansvarliggøre kvinden i forhold til forpligtelsen over for børnene
- At gøre kvinden opmærksom på hendes muligheder for at komme videre med et liv uden vold
- At give en helhedsorienteret støtte.

Det gør vi, fordi resultaterne fra projektet¹⁰ viser, at en hurtig indsats, hvor kvinden fra starten orienteres om, at hun har andre alternativer end vold, er meget afgørende for, at hun kommer videre i sit liv sammen med sine børn. I Gittes tilfælde var en hurtig indsats også nødvendig – desværre ville omstændighederne ikke, at Gitte kunne komme på krisecenter med det samme, både på grund af Gittes nervøsitet ved at forlade sin samlever

gennem mange år og på grund af pladsmangel på områdets krisecentre. Men gennem samtaler har vi forberedt Gitte på og motiveret hende til, at det ville være næste skridt på vejen til en tilværelse uden vold, så hun var parat, da den ledige plads på krisecentret kom.¹¹

De fleste kvinder har givet udtryk for, at de især i starten, hvor alt forekommer uoverskueligt, nemt får tanker om, at de måske alligevel hellere skulle tage hjem igen. Ni ud af de elleve kvinder, der er blevet arbejdet med i projektperioden, har dog valgt *ikke* at vende tilbage til et voldeligt forhold.¹²

En hurtig indsats og et tidligt møde er imidlertid ikke i sig selv tilstrækkeligt til, at en voldsudsat kvinde vælger at starte en ny tilværelse uden vold. I de første måneder er det derfor meget vigtigt, at projektmedarbejderen løbende både vejleder og støtter kvinden i at bevare motivationen. Her bliver kontakten mellem os som kommune og krisecentret yderst central, da vores rådgiver gerne skal have tæt kontakt med kvinden, så hun er klar over hjælpen og den støtte, der er at få både under og efter opholdet.

Godt samspil mellem krisecenter og kommune

Efter de indledende samtaler bliver kvinderne indskrevet i projektet under opholdet på krisecentret, og for at

kunne yde den optimale støtte til dem er et godt samspil mellem krisecentret og kommunen vigtigt. Det kræver:

- At krisecentre og kommunen kender hinanden og har gensidig tillid til hinandens indsats i disse sager.
- At der sker en tidlig orientering fra krisecentret til kommunen, når en kvinde indskrives, så samarbejdet kan træde i kraft.
- At der indgås aftaler mellem krisecentret og kommunen om, hvordan man koordinerer indsatsen, og hvilke roller hver part har i samarbejdet.

Gennem denne kontakt informeres kvinden om de muligheder, hun og børnene har – både om behandling og mere praktiske forhold som at få afklaret hendes boligforhold, forsørgelsesgrundlag, muligheder for job og forældremyndighedsspørgsmål m.m. i form af et seks måneders efterværn, som iværksættes ved fraflytning fra krisecentret. Alle kvinder får også til-

bud om psykologsamtaler, og de børn, der er med deres mor på krisecenter, får tilbudt forskellige former for hjælp i projektet, bl.a. i form af psykologhjælp.¹³

Det er vores erfaring, at ved at etablere eller fastholde kontakt til kvinden allerede på krisecentret og fastholde en bæredygtig og kontinuerlig kontakt under hele opholdet får kvinden tillid til projektmedarbejderen og føler sig hjulpet af projektet.

Skanderborg Kommune er som alle andre kommuner forpligtet til at tilbyde kvinder, der tager ophold på krisecenter, at få udarbejdet en handleplan i henhold til Lov om Social Service, § 141. Handleplanen skal tilbydes, så kvinden hurtigst muligt får den fornødne hjælp, og så der skabes varige løsninger. Hvis kvinden har taget imod tilbuddet om efterværn, udarbejdes der en handleplan for de følgende seks måneder.

GITTE OG SOFIE KOMMER PÅ KRISECENTER

Gitte kommer på krisecenter og opholder sig der i tre-fire uger sammen med Sofie. På krisecentret er der faste rammer, og alle beboere har en samtale hver morgen med en medarbejder og planlægger den kommende dag. Gitte fortæller, ”... at de på krisecentret var rigtig søde til at hjælpe ... Jeg fik ofte at vide, at jeg var selvhjulpnen, og det var nok også på grund af dette her projekt, som hjalp rigtig meget.”

Mens Gitte er på krisecentret, har hun tæt kontakt til projektmedarbejderen i kommunen. Bl.a. får hun hjælp til

at tage kontakt til sin sagsbehandler og få revideret Gittes jobplan, så Gitte får seks-otte ugers pause, inden hun skal genoptage sit uddannelsesforløb. Noget, fortæller Gitte, hun aldrig ville have magtet på egen hånd. Hun ville bare have givet op.

Da Gitte gør klar til at fraflytte krisecentret, iværksætter projektmedarbejderen et efterværnsforløb med Gitte, hvortil der udarbejdes en handleplan.

Alle får tilbudt psykologsamtaler

I vores efterværnstilbud har vi gjort meget ud af, at projektmedarbejderen har været til rådighed for kvinderne og børnene med hjælp til de praktiske omstændigheder ud over de behandlingstilbud, som kvinderne eller børnene har fået iværksat.

Et tilbud er, at alle kvinder med børn får mulighed for otte psykologsamtaler.¹⁵ Det har været en ydelse i projektet, finansieret via projektmidler og med brug af sygesikringens tilbud om psykologbehandling. Ydelsen koster cirka 3.000 kr. for et forløb på otte samtaler – en forholdsvis lille sum i det samlede budget.

Ganske få af kvinderne, blot tre i alt, har været i stand til at tage imod tilbuddet. Kvinderne er ofte deprimerede og/eller traumatiserede i starten af opholdet. De har nok at gøre med at holde sammen på sig selv og deres børn. Det kan være en langvarig proces, og nogle er ikke i stand til at tage imod tilbuddet på grund af kravet om, at tilbuddet skal startes inden seks måneder efter seneste voldsepisode. Vores erfaring er, at flere kvinder ville have modtaget tilbuddet om psykologhjælp senere i forløbet.

Men Gitte er et godt eksempel på, at psykologhjælpen er vigtig for at bearbejde voldsoplevelserne. Det står derfor højt på vores ønskeliste, at ord-

ningen med tilskud fra sygesikringen udvides til også at blive tilbudt efter et halvt år efter sidste voldsepisode. Det vil på længere sigt være besparende på mange andre områder.

Kun to kvinder har taget imod tilbud om familiebehandling i kommunalt regi, Gitte er en af dem. Derfor er det vanskeligt at vurdere resultaterne af det, men fordi det kan være svært at få tilskud til psykologbehandling, vil vi foreslå, at man som minimum i kommunen tilbyder voldsramte kvinder med børn, i tilfælde hvor der er oprettet en børnesag, et forløb i familiebehandling, netop for at få bearbejdet oplevelserne fra volden.

Det er ikke nok at iværksætte et efterværnsforløb kun for at skabe ro om de praktiske omstændigheder – der er i høj grad behov for en længerevarende behandlingsindsats. Det gælder også for Gitte, som to år efter, hun flyttede fra krisecentret, stadig er i behandling. Familiernes problemer har altså en kompleksitet og dybde, der gør, at behandlingen tager tid og ikke altid er en fremadskridende proces. For Gitte og Sofie har en forlænget familiebehandling betydet, at Sofie langt om længe er begyndt at åbne op – og vil deltage i både fælles samtaler og individuelle samtaler, som hun tidligere har nægtet.

PÅ VEJ MOD EN NY TILVÆRELSE

Gitte flytter fra krisecentret i efteråret 2009 til en lejlighed sammen med Sofie, og her er mange praktiske omstændigheder at forholde sig til. Bl.a. er hendes økonomi et stort kaos, og hun har svært ved at få pengene til at slå til. Gitte skal på mange måder til at genopdage sit liv. Hun får hjælp af projektmedarbejderen til at strukturere sin hverdag, samtidig med at hun er begyndt at modtage psykologsamtaler – 12 i alt. Gitte og Sofie er også begyndt i familiebehandling, indtil videre har Gitte haft ca. 25 samtaler, hvoraf de ti har været sammen med Sofie. Familiebehandling er blevet forlænget indtil sommeren 2012 og strækker sig langt ud over den oprindelige efterværnsindsats på de seks måneder. Gitte fortæller:

"Jeg har fået rigtig meget hjælp af jer fra projektet og især af projektmedarbejderen – helt, helt klart! Hun har forstået at forklare mig lige nøjagtig, hvad jeg skal gøre og sige. Jeg har jo også efterfølgende gået i familiebehandling. Det har hjulpet meget, også i forhold til Sofie, for indimellem kan hun ryge helt op i det røde felt. Hun er jo teenager nu, men det handler også meget om, hvad hun har oplevet. Indimellem går det op og ned for os, det er svært med en

teenager i huset, og jeg skal lære at stå fast. Det kan være svært, så jeg håber, at vi får lov til at gå lidt længere tid i familiebehandling, og også at jeg et stykke tid endnu må ringe til projektmedarbejderen, når det hele brænder lidt sammen. For jeg har også fortsat noget hukommelsesbesvær, der er mange ting, jeg ikke kan huske! Jeg kan klare rigtigt meget selv nu, men jeg har stadig brug for en gang imellem at ringe, og jeg ved ikke, om det kun er, fordi hun er sød ved mig, at jeg får lov ... det tror jeg faktisk! I familiebehandling vinder de jo, at jeg skal stole på mig selv, men projektmedarbejderen har både hjulpet og lært mig rigtig mange ting. Og jeg har stor tillid til hende."

Gitte afsluttede i sommeren 2010 sin uddannelse efter et halvt års orlov i forbindelse med krisecenteropholdet og skilsmissen. Hun har gået ledig siden, men er nu kommet i virksomhedspraktik i et gartneri. Et job, hun er meget glad for, og som hun håber på vil give mulighed for et fast job. Gitte bor sammen med Sofie og har med projektets hjælp etableret og opretholdt en stabil tilværelse uden vold, siden hun flyttede fra krisecentret for to år siden.

Det gode forløb

Denne artikel formidler, hvad vi i Skanderborg Kommune betragter som det gode forløb fra det tidspunkt, hvor en voldsudsat kvinde overvejer eller beslutter sig for at forlade den voldelige samlever. Vi håber, at Gitte og Sofies historie giver indsigt i betydningen af den hurtige, tværfaglige, helhedsorienterede, koordinerende og behandlende indsats.

Et væsentligt resultat for Skanderborg Kommunes projekt "Vold i familien" er, at man har formået at skabe nye samspil mellem krisecentrene og kommunen, så man gensidigt bruger og hjælper hinanden i indsatsen. Trods de gode resultater i projektet har vi også haft udfordringer, bl.a. at vi ikke har eget krisecenter. Det har været vanskeligt at få etableret et samarbejde med krisecentre i området, da de har deres egen måde at arbejde på. De har ikke været vant til, at hjemkommunen har ydet en proaktiv indsats, og det har vanskeliggjort for projektmedarbejderen at 'få lov' til at yde indsatsen¹⁵ og henvise til projektets egne psykologer.¹⁶

Ligeledes har ikke alle krisecentre været villige til eller opmærksomme på at kontakte os, når en kvinde fra vores kommune har taget ophold på deres krisecenter.¹⁷ Det gode samarbejde kommer derfor af kendskab, tillid og respekt for hinandens arbejde – og det tager tid at oparbejde. Samtidig er det vigtigt at få koordineret indsatsen for kvinden og børnene, så de får det mest optimale tilbud.

Hermed skal der lyde en opfordring til, at vi alle fortsat forsøger at udvikle og opretholde de gode samarbejdsbånd, der er skabt mange steder, bl.a. via projektet. Vi arbejder alle for det samme formål: at give voldsudsatte kvinder og børn en fremtid uden vold.

Gitte får det sidste ord – med svar på spørgsmålet om, hvilke erfaringer hun vil give videre til andre kvinder, der er udsat for vold:

"Når de kan se deres snit til det, skal de se at komme ud af det. Der er hjælp at få! Man skal bare bede om det, så får man det! Jeg har prøvet at komme væk mange gange, men til sidst lykkedes det endeligt! Nu er det to år siden at jeg flyttede fra krisecentret!"

NOTER

¹ For uddybende læsning om Skanderborg Kommunes deltagelse i projektet henvises til: <http://www.servicestyrelsen.dk/bkfv/delprojekt-1/projektkommuner-og-krisecentre/skanderborg>

² Interviewet med Gitte er gennemført efter projektets afslutning af projektleder på projekt "Vold i familien." i Skanderborg Kommune. Gitte og Sofie er anonymiserede, og Gittes historie er her sammenskrevet til en sammenhængende fortælling på grundlag af interviewet.

³ Se informationsbrevet på <http://www.servicestyrelsen.dk/bkfv/delprojekt-1/projektkommuner-og-krisecentre/skanderborg.1>

⁴ Dette dog under nødvendig hensyntagen til, at det for nogle børns vedkommende ikke er muligt at opretholde en dagligdag i og omkring det hidtidige hjem på grund af fare for "konfrontationer" med den voldsudøvende far.

⁵ Her er vi afhængige af, at krisecentret hurtigt henvender sig om kvindens tilstedeværelse.

⁶ Børnesocialrådgivningens modtagelse er indgangen til myndighedsområdet. Her modtages alle nye henvendelser og alle underretninger. Efterfølgende vurderes det, hvorvidt der er eller ikke er grundlag for en sag. De nye henvendelser og underretninger, der vurderes til at blive sager, visiteres efterfølgende til de øvrige børnesocialrådgivere, som herefter overtager sagerne og påbegynder en § 50-undersøgelse.

⁷ Projektmedarbejderen er den samme, som udfylder koordinatorfunktionen i henhold til § 109, stk. 4. Tilbud om familierådgivning til voldsramte kvinder med børn på krisecenter trådte i kraft den 1. juli 2008, jf. Servicelovens, § 109, stk. 4. Det er et krav, at familierådgivning skal foretages af en kommunal ansat familierådgiver, som bør være gennemgående (jf. skrivelse af 2. februar 2009 fra Velfærdsministeriet ved Peter Juul, kontorchef). Det er jf. ordningen hensigten, hvis kvinden modtager tilbuddet, at rådgivningen skal påbegyndes inden udflytning og fortsættes efter etableringen i

egen bolig. Rådgivningen skal ske på tværs af sektorerne i forhold til bolig, økonomi, arbejdsmarked, skole, daginstitutioner, sundhedsvæsen m.v. Vi har gennem projektet haft en børnesocialrådgiver ansat på fuld tid til at varetage opgaverne i henhold til projektet og § 109, stk. 4-funktionen.

⁸ Se projektmedarbejderens huskeliste til sikkerhedsplanen.

⁹ Uddannelsen er et led i det revalideringsforløb, Gitte er i gang med på jobcentret.

¹⁰ Resultater er her baseret på projektmedarbejdernes og kvindernes evaluering af forløbet.

¹¹ Alle de kvinder, som har været igennem projektet, og som er kommet igennem kommunen, har alle valgt efter samtalerne med projektmedarbejderne at tage på et krisecenter, som regel Horsens Krisecenter.

¹² Ifølge årsstatistikken fra Landsorganisationen af Kvindekrisecentre vælger 19 procent af kvinderne at tage hjem til den voldelige ægtefælle igen. Projektets resultat er således en markant forbedring af dette.

¹³ Her er det projektmedarbejderens rolle at koordinere indsatsen i forhold til interne og eksterne samarbejdspartnere. Denne varetager også opgaverne i forhold til dels at yde støtte og vejledning til kvinden, dels at henvise børnene til psykolog, jf. Lov om Social Service, § 109, stk. 4 og 5.

¹⁴ Enkelte har fået tilbudt flere samtaler, hvis der er vurderet et behov som i Gittes tilfælde.

¹⁵ Jf. Lov om Social Service, § 109, stk. 4. Dog er det ikke længere et problem, da en lovændring har gjort, at § 109, stk. 4 skal ydes af hjemkommunen, og derfor er alle bevidste om denne funktion.

¹⁶ Jf. Lov om Social Service, § 109, stk. 5.

¹⁷ Der har også været uenighed om, hvorvidt det har været hensigtsmæssigt at varetage § 109, stk. 4-funktionen samtidig med at kunne foranstalte jf. Lov om Social Service, § 52 og derved også udfylde myndigheds- og kontroldele.

KAPITEL 3

Kvinderne genvinder håbet for fremtiden

SOM EN DEL af efterværnet for kvinder, der har været på krisecenter, tilbyder Kolding Kommune et gruppeforløb på 12 sessioner. Her arbejder kvinderne med temaer om volden, følgevirkningerne af den og forestillingerne om en fremtid uden vold for dem og deres børn. De høster store personlige gevinster ved behandlingen, men har også rig glæde af samhørigheden og universaliteten i gruppen, som skaber håb for fremtiden. >>

Interview med projektkoordinator Randi Brunholt og projektmedarbejder Birgitte Haureslev

Kolding Kommune har tilbudt voldudsatte kvinder et gruppeforløb¹ som en del af projektets efterværnsindsats.² Behandling og hjælp efter et ophold på krisecenter er nødvendig, da rigtig mange voldsramte kvinder først er modtagelige for behandling, når de har været igennem den akutte krisehjælp, de får i begyndelsen af opholdet på krisecentret, og har fået oprettet en nogenlunde stabil og tryk hverdag uden vold. Får de ikke behandling efterfølgende, kan voldens skadevirkninger få langvarige, negative konsekvenser for dem og deres børn.

Kolding Kommune manglede netop et behandlingstilbud til disse kvinder, og derfor valgte vi at tilbyde et gruppeforløb som et led i projektet. Her er fokus på at bearbejde volden og betydningen af den. Og fordi projektets målgruppe er kvinder med børn, valgte vi at udforme et gruppeforløb, hvor børneperspektivet er i fokus. I projektperioden er der gennemført to forløb med fire kvinder i hver gruppe. Her beskriver vi nærmere de faglige og metodiske erfaringer fra disse forløb for at videregive relevante erfaringer til andre, som ønsker at arbejde med samme tilbud.

Gruppeterapi hjælper på de forsvære følelser

Gruppeterapi har i længere tid været udpeget som den foretrukne behandlingsform for traumatiserede menne-

sker, fordi mennesker, som har været udsat for traumer ofte føler sig alene med deres oplevelser og erfaringer, samtidig med at traumeerfaringer kan opleves som værende uvirkelige.³ At have været udsat for vold kan i den grad være en traumatiserende oplevelse, og voldsramte kvinder føler oftest en skam over de oplevelser og erfaringer, de har med sig grundet den tabuisering, der stadigvæk eksisterer på området. Et gruppeforløb kan være med til at dæmme op for disse følelser hos kvinderne, fordi der via forløbet bliver arbejdet med følgende centrale terapeutiske faktorer:

- Samhørigheden, der opstår imellem deltagerne
- Universalitet: ”Jeg er ikke alene om mine erfaringer”
- Generobring af håb om en forandring
- Udvikling af sociale færdigheder
- Interpersonel læring: læring fra andre i gruppen
- Altruisme: omtanke for andre og blive set af andre.

Lærer at mestre følgerne af volden

Det er håbet, at kvinderne via gruppeforløbet kan åbne op for deres oplevelser og gennem samhørigheden og universaliteten skabe et forum med forståelse for voldssituationen og på den måde forstå deres egen rolle i voldsforholdet. Håbet er også, at det gør kvinderne i stand til at mestre føl-

gerne af voldserfaringerne, så de kan opretholde en ny tilværelse uden den voldelige partner.

Som nævnt er projektets målgruppe voldsramte kvinder med børn, og derfor har målgruppen for gruppeforløbet været den samme. Det har derfor også været naturligt for os at udforme et gruppeforløb med et børneperspektiv – vi har i udarbejdelsen af gruppeforløbene hele tiden haft børnene for øje, selvom børnene ikke konkret deltog i gruppeterapien. Formålene med gruppeforløbene har altså været at:

- give kvinden et sted til bearbejdning af traumehistorier relateret til vold
- bryde tavsheden og ensomheden ved at sætte ord på volden
- gøre kvinden i stand til at mestre eftervirkningerne af volden, så de ikke hindrer hendes livsudfoldelse
- gøre kvinden i stand til at generobre magten i sit eget liv og skabe håb om forandring
- øge kvindens selvværd, selvbestemmelse og selvstændighed
- give kvinden mulighed for at fortælle en ny, mere positiv og kraftfuld fortælling om sig selv.

Målgruppen er klart defineret

En vigtig forudsætning i arbejdet med gruppeforløb er, at målgruppen er klart defineret. Det kræver bl.a., at medarbejderne har taget stilling til, om de kvinder, som får tilbuddet, kan opfylde forudsætningerne.

I begyndelsen var vores målgruppe klart defineret ved at være de kvinder med børn på Kolding Krisecenter, som tog imod tilbuddet om at deltage i projektet. Det viste sig dog hurtigt, at det ikke gav os nok deltagere til at gennemføre gruppeforløbene. Derfor udvidede vi målgruppen til også at være kvinder med børn, som tidligere havde levet med partnervold, men som var brudt ud af den voldelige relation.⁴ Dermed fik vi også kvinder med, som befandt sig forskellige steder i livet – både ’debutanterne’, netop sluset ud fra krisecentret til et liv uden vold, og dem, som i længere tid havde levet uden volden.⁵

FAKTAGRUPPEFORLØBET

1. Visitationssamtale
2. 12 gange gruppeforløb a tre timers varighed

Forløbet i en gruppesession

9.00–9.30	morgenmad + runde
9.30–9.45	pause
9.45–11.00	tema
11.00–11.15	pause
11.15–12.00	afrunding

Visitationssamtalen – det første møde

Det første møde med den enkelte kvinde er ved visitationssamtalen, hvor vi afgør, om hun kan visiteres til tilbuddet, bl.a. ud fra overvejelser om, hvor kvinden er henne i forhold til hendes *bearbejdning af volden og sociale færdigheder*, samt om kvinden er indforstået med *børneperspektivet og de generelle retningslinjer* for gruppeforløbet.

Som nævnt i forhold til målgruppen for gruppeforløbene er det vigtigt, at kvinden har brudt med den voldelige partner og er begyndt at *bearbejde volden*, inden hun kan deltage i gruppeforløbet. Fordi det at deltage i et gruppeforløb medfører en interaktiv

kommunikation, hvori kvinderne både skal være i stand til selv at fortælle samt samtidig lytte til og melde tilbage på de andre kvinders fortællinger. Derfor skal man vide, hvor hun er henne i sin bearbejdningsproces. Hvis hun først lige har brudt med volden, har hun først og fremmest brug for en sikkerhedszone.

For at vurdere kvindens *sociale færdigheder* i forhold til at deltage interaktivt i gruppeforløbet spørger vi ind til, hvordan hun forestiller sig at have det med at snakke i en gruppe foran andre, hvilke udfordringer hun ser i et gruppeforløb, og hvordan det vil være at høre andres historier og voldsoplevelser.

Vi har opstillet en række *generelle retningslinjer* for gruppeforløbene, som vi også orienterer kvinderne om ved visitationssamtalen for at vurdere, om de kan efterleve dem i forløbet. Det handler bl.a. om et stabilt fremmøde, da vi ved, denne form for tilbud er afhængig af deltagernes tilstedeværelse. Alkohol- eller stofmisbrug er også et spørgsmål, da misbrug kan forhindre et optimalt udbytte og skabe utryghed i gruppen. Og endelig er der et krav om, at alle skal skrive under på en tavshedserklæring.⁶

Visitationssamtalen er altså et forum, hvor både kvinden og vi som faglige medarbejdere har taget stilling til, om gruppeforløbene vil være passende for vedkommende og samtidig en mulighed for at etablere en begyndende tillid mellem kvinderne og os medarbejdere, så det ikke har virket alt for overvældende og intimiderende at møde op til det første gruppeforløb.

Temaer i gruppesessionerne

Overordnet for vores arbejde i gruppen er en *jeg-støttende intervention*. Det betyder, at kvinderne oplever, at der er

andre, der forstår dem, og at de bliver mødt der, hvor de er. Medarbejdernes erfaringer og præferencer, og ikke mindst kvindernes behov, er medvirkende til at bestemme, hvad der arbejdes ud fra. Dog har vi i arbejdet ladet os inspirere både af teorierne om psykoedukation, traumet og den narrative metode.⁷

Under hver session har vi gennemgået et tema – oftest ud fra den model, at medarbejderne starter med et oplæg om dagens tema, hvorefter det sættes til diskussion i gruppen. Vores holdning er, at kvinderne er eksperterne i deres liv og dem, som ved, hvad der hjælper hver enkelt bedst. Derfor har de også fået mulighed for at vælge to områder hver, som de har fundet væsentlige at arbejde med. Disse punkter er sammen med vores udvalgte temaer blevet behandlet enkeltvis på gruppeforløbene. I boksen på modstående side er et eksempel på et forløb i en gruppesession.

FAKTATEMAERNE I DE TOLV GRUPPESESSIONER

1. Kendskab til hinanden og vores historier
2. Vold og identitet – et opgør med hemmeligheden
3. Vold og magt – vold som undertrykkelse, dens metoder og dens konsekvenser
4. Modstand mod tyranni og undertrykkelse
5. Børn – hvordan forholder vi os til børn, der har oplevet vold?
6. Livet her og nu – hvad har det krævet at komme så vidt?
7. Styrketræning – hvad er mine stærke sider?
8. Mænd og kærlighed
9. Fristeder og glæder
10. Deltagerne i mit liv
11. Fremtidsværksted – hvordan ønsker jeg, at fremtiden skal se ud?
12. Farvel til gruppen, nye veje og evaluering af forløbet.

Medarbejderens position i gruppen

Forløbet med kvinderne er interaktivt og hermed brugerafhængigt. Vi som medarbejdere kan arbejde på, at kvinderne skal få det bedste ud fra vores viden og kendskab til det at være udsat for vold, men vi er afhængige af, at de, via deres interaktion med hinanden, skaber gruppen og hermed også en samhørighed imellem medlemmerne. Hvis det skal lykkes, er det centralt, at der i forløbet er mindre fokus på os som behandlere og mere fokus på den interaktion, der sker mellem gruppedeltagerne. Vi understøtter, supplerer og optræder i baggrunden, når kvinderne interaktivt taler og diskuterer de forskellige temaer.

Den afsluttende samtale

Vi afslutter gruppeforløbet på en fremadrettet måde, så sidste session afslutter temaet om fremtiden, samtidig med at der er god tid til at snakke om forløbet og det at skulle stoppe i gruppen. Vi spørger ind til, hvad kvinderne har oplevet som betydningsfuldt og er blevet berørt af i gruppen. Vi giver også en tilbagemelding på, hvordan vi som medarbejdere har oplevet forløbet. Vi præsenterer også 'Kvindens bog', hvori vi har samlet materiale om de temaer, vi har været igennem, f.eks. en artikel om 'mandens fif – hvordan en voldsmand tænker og gør', som kvinderne finder utrolig oplysende og brugbar i forhold til at tolke signaler fra mænd

og til at forstå, hvorfor de har reageret med vold. I forløbet har vi bedt kvinderne fortælle, hvordan de ser sig selv og deres børn om henholdsvis et og ti år. Det sætter vi ind i mappen, så de hele tiden kan blive mindet om, hvor de er på vej hen. Kvinderne tog imod bogen med stor glæde. Vi opfordrer også kvinderne til at bruge hinanden i fremtiden og ses socialt som støttende netværk, som kunne opstå efter forløbet. Vi mener, at vi fik lavet en god afslutning for kvinderne, og følte os trygge ved at lukke forløbet. Men selvom det er overstået, betyder det ikke, at kvinderne ikke længere har behov for at bearbejde eller har brug for hjælp til at mestre et liv uden vold. Vores erfaring er dog, at de er hjulpet godt på vej, og de gav selv udtryk for, at forløbet ikke skulle være længere.⁸

Tryghed i gruppen er vigtig

For at voldsramte kvinder skal åbne op og delagtiggøre andre i deres oplevelser med volden, er det nødvendigt at sikre en følelse af tryghed.

"Enormt vigtigt for succes med forløbet er, at kvinderne føler, de er trygge, og at det er et godt sted, hvor man kan sige alt muligt, og der ikke er nogen, der peger fingre ad dem, og det er okay at være uenige. Mange af vores kvinder har oplevet, at når de bliver uenige, så ender det i vold. Bare det, at det er okay at være uenige, er vigtigt, og kvinderne ser, at de udvikler sig af det, fordi vi italesætter alle de der ting, som kan være problema-

tiske," siger en medarbejder i projektet. Vi skaber tryghed på flere måder. Det første vigtige element er *tavshedspligten*, som alle i forløbene er bundet af. Kvinderne oplever det som essentielt, at de får denne garanti – ikke kun i forhold til medarbejderne, men i også i høj grad i forhold til de andre deltagere. For, som en af deltagerne siger: *"... for tænk nu, hvis han hørte ude i byen, at jeg deltog i det her gruppeforløb".*

For at understrege betydningen af det orienterer medarbejdere om deres tavshedspligt, og deltagere underskriver en tavsheds erklæring under visitationssamtalen.

Et andet tryghedsskabende tiltag er at lade samtalerne foregå på *neutral grund* – et andet sted end på krisecentret,⁹ bl.a. fordi vi antager, at nogle af kvinderne kunne associere krisecentret med ubehagelige oplevelser og minder.

"Ud over tavshedspligten gav det mig tryghed, at rammerne var i orden, særligt at jeg ikke behøvede at komme tilbage på krisecentret. Det har jeg ikke været helt parat til, og jeg er bange for, at det vil fremprovokere nogle følelser inden i mig, som ville være forhindrende for min deltagelse i gruppeforløbet," sagde en af kvinderne efter forløbet.

Faste strukturer og ritualer er endnu et tryghedsskabende element i forløbet.

Alle 12 sessioner er strukturerede med samme elementer og opbygning, f.eks. med faste indlednings- og afslutningsritualer som 'hvordan har du det - i dag' og 'hvad kan jeg arbejde med til næste gang'. Det giver en oplevelse af kontinuitet og stabilitet og skaber tryk og nærvær i gruppen.

Tidspunktet for sessionerne diskuteres ofte – om formiddag, eftermiddag eller om aften er bedst. For os er en afgørende faktor, at kvinderne har børn, som ikke skal deltage i forløbet. Vi valgte derfor tidsrummet kl. 9–12, så børnene kan være i pasningstilbud eller skole. Og er der kvinder, som er tilknyttet arbejdsmarkedet, tager vi en snak med arbejdsgiver eller sagsbehandler på jobcentret og forklarer kvindens situation og på den måde laver aftaler, så kvinden kan deltage.

Tværfaglighed er godt

En anden væsentlig overvejelse er, hvor mange medarbejdere og hvilke fagligheder, gruppen skal rumme. Vi har haft tilknyttet to medarbejdere med forskellige faglige baggrunde. Vores erfaring er, at et fagligt parløb giver det bedste fundament for grupperne, fordi problemstillinger bliver belyst fra to sider og supplerer hinanden med deres forskellige faglige kompetencer. Og for medarbejderne er det værdifuldt at kunne sparre og reflektere

over kvinderne og deres situation med en kollega. Det er en stor fordel, hvis de to kender hinandens kompetencer og fagligheder, så de ved, hvor de kan supplere og underbygge hinanden.

I vores første gruppeforløb var tilknyttet en psykolog og pædagog, og i det andet en pædagog og en socialrådgiver.¹⁰ Når man arbejder med voldsramte kvinder, som oftest er præget af traumer og angst, har vi erfaret, at det er optimalt at have en behandler, psykolog, terapeut eller tilsvarende, som har kendskab til og erfaring med at udføre behandling i grupper.

”Jeg er sprunget ud som en blomst”

De fordele og fremskridt, kvinderne har oplevet fra gruppeforløbene, er store:¹¹ *”Jeg er sprunget ud som en blomst,” svarer en af deltagerne på spørgsmålet om, hvad der har været godt ved at medvirke i gruppeforløbet. Herefter følges der op med: ”Det har betydet alt for mig, før var jeg ikke særligt social og udadvendt – nu har jeg både mødt en ny kæreste, som ikke er voldelig, fået et fleksjob, hvor jeg arbejder med mennesker og har nemmere ved at forstå mine børns signaler.”*

Som denne kvinde har alle otte i gruppeforløbene givet udtryk for, at de virkelig har udviklet sig som følge af deres deltagelse. Der er flere områder, som kvinderne fremhæver som værende relevante for deres udvikling.

Noget af det, som virkelig har betydning, er *universaliteten* – at kvinderne gennem hinandens historier opdager, at de ikke er alene om deres erfaringer, men at andre også har oplevet vold og følgerne af den, gør, at de ikke føler sig alene. Via eksponering af historierne oplever de at skabe en genkendelse og få styrket samhørigheden. Volden bliver virkeliggjort for dem.

”Tænk sig at sidde et sted, hvor de andre godt kan forstå ens fortælling, fordi de selv har været udsat for det – dog på hver sin måde, men grundsubstansen er den samme. Du får en følelse af, at du ikke er alene, også fordi hovedparten af os har en fornemmelse af, at det er os, der er noget i vejen med.”

Det er afgørende, at kvinderne ikke føler sig presset til at fortælle, da vi ellers risikerer at retraumatisere dem. Derfor skal tingene foregå i kvindernes tempo, og vi skal blot støtte dem til at få sat ord på virkeligheden.

”I gruppen har vi lært meget om at hjælpe os selv, og så er det godt bare at snakke med andre, for vi har det alle inde i hovedet stadig. Vi kan ikke glemme vores oplevelser.”¹²

Kvinderne påpeger også, at gruppeforløbene giver dem en mulighed for en *perspektivtagen* og *interpersonel læring*. De føler, at de i langt højere grad kan perspektivere til hinanden, fordi alle har været igennem den samme spiral for at kunne bryde med et liv med vold.

”Det var faktisk rigtig godt, at vi var en blandet gruppe, og alle ikke kom direkte fra et ophold på krisecenter. Vi kunne videregive erfaringer og råd til hinanden. Jeg kunne eksempelvis fortælle dem, at jeg havde stået i samme situation, og det hele nok skulle gå – se bare hvor jeg er i dag. Samtidig kunne deres oplevelser og historier minde mig om, hvad jeg aldrig skal tilbage til.”

At sidde i en gruppe og høre de andres voldshistorier skaber refleksioner hos den enkelte over berettigelsen i at være en del af gruppen. Halvdelen af kvinderne i vores gruppeforløb var bl.a. repræsenteret af kvinder med anden etnisk herkomst end dansk. De har ud over volden også kæmpet med ærestab og udstødning af familien, hvis de forlod deres mand.

Forskelle i omfanget af voldsoplevelser eller hvor mange år, man har levet med den voldelige mand, kan også spille en rolle for følelsen af berettigelse til at være med i gruppen. Nogle har følt deres voldsoplevelser værende lige så 'slemme', 'alvorlige' eller 'mange' som de andres. Det er en vigtig problematik at få aflivet, for alle har lige berettigelse til at være i gruppen, blot de har været udsat for vold. En snak om, at alle typer og former for vold sætter ar og spor, som kræver bearbejdning, er altså på sin plads.

Genvinder håbet for fremtiden

Kvinderne giver også udtryk for, at de via gruppeforløbene generobrer håb for fremtiden, bl.a. ved at blive bevidste om, hvilken fremtid de drømmer om (jf. vores tema om fremtiden). De får indsigt i, hvorledes den voldelige part agerer, så de ved, hvad de fremover skal være opmærksomme på af signaler fra voldelige mænd. De føler sig i højere grad klædt på til at møde virkeligheden igen, og det skaber en følelse af generobring af håb om et liv uden vold.

Håbet afspejler sig også i snakken om deres børn. Når vi hver gang spørger ind til betydningen af deres handlinger, følelser og tanker for deres børn, bliver kvinderne langt mere bevidste om børnene og de signaler, de sender.

"Mine børn er blevet meget mere positive herefter – de kan mærke, mor er glad. Det har været et vigtigt forløb for mig – for jeg kan jo ikke være mor for mine børn, når jeg har det skidt – nu kan jeg rumme dem igen."

Medarbejderne har oplevet en anden tillid fra kvindernes side over for at tale om deres børn. På krisecentret er de bevidste om medarbejdernes skærpede underretningspligt, men i gruppeforløbet er medarbejderen ikke 'farlig' på samme måde. De oplever her, at medarbejderen kun vil deres bedste, og derfor tør de åbne op – og

samhørigheden i gruppen gør også, at kvinderne lytter til hinanden. De har især glæde af at høre de kvinder, som i længere tid har levet uden vold, give deres erfaringer videre om, hvilken forandring det har betydet for deres børn. Dermed skabes et håb om, at 'det hele nok skal ændre sig og blive bedre'. Og kvinderne har kunnet støtte hinanden også her. En kvinde udtrykket det sådan her:

"Når de andre fortalte om deres børn og om, hvordan de reagerer på forskellige episoder, har jeg tydeligt kunnet se mine egne børns reaktioner genspejlet i deres fortællinger. På de tidspunkter har vi talt om, hvordan vi har oplevet det, og hvordan vi tror, at vores børn oplever det. Når de andre kvinder var kede af det eller bekymret for deres børn, har jeg fortalt, at sådan havde jeg det også, men det vil blive bedre, og børnene vil få det bedre, så lang tid de, jeg og vores børn får hjælp."

Behandling er et nødvendigt tilbud

Når vi vælger at fremhæve netop tilbuddet om gruppeforløb – frem for de andre gode initiativer i projektet – er det fordi, vi gerne vil sprede budskabet om, at hvis voldsramte kvinder og deres børn skal have en helhedsorienteret indsats, er det ikke nok at lave en forstærket indsats under og efter opholdet på krisecentret. Indsatsen skal også indeholde et tilbud om at bearbejde volden.

Kvinderne skal tilbydes både behandling og bearbejdning af volden – samtidig med at de får hjælp til at afklare praktiske forhold som bolig, samvær m.m. Sker det ikke, er der stor sandsynlighed for, at de ikke formår at opretholde en hverdag uden vold, men risikerer at vende tilbage til den voldelige partner. Derfor er gruppeforløbet et vigtigt supplement til de andre tilbud i projektet.

"Creating a protected space where survivors can speak the truth is an act of liberation."¹³

Vi har etableret et gruppeforløb, hvor kvinderne har flyttet og udviklet sig på flere områder, og det trods vanskeligheder forbundet med deltagerantallet, personaleudskiftning og et forløb uden psykolog. Derfor er det vigtigt for os at understrege, at trods et mindre deltagerantal og manglende behandler skal man ikke være bange for at lave et gruppeforløb – dog med det forbehold, at kvinderne skal kunne modtage yderligere behandling i form af individuelle timer, hvis behovet opstår på baggrund af gruppeforløbet.

Vi har oplevet kvinder, som i forløbet er sprunget ud som blomster og via den samhørighed og universalitet, gruppen skaber, har formået at tage store skridt på vejen mod den nye tilværelse uden vold eller i at holde fast i et liv uden vold. Fem af de otte kvinder, hvoraf fire var sygemeldt,

da gruppeforløbet startede, er efter gruppeforløbet blevet selvforsørgende. Det var ikke et mål i sig selv, men siger noget om virkningen af indsatsen. Der er således også indirekte besparelser at opnå ved at oprette og tilbyde voldsramte kvinder et gruppeforløb. Så vi kan kun opfordre andre til at forsøge sig med gruppeforløb. Gevinsten er hurtig og tydelig.

Efter artiklen er skrevet, har projektets styregruppe vurderet, at der skal oprettes en halvtidsstilling, som bl.a. betyder, at projektet forankres, og at efterværnsgruppeforløbet i samarbejde med krisecentret kan fortsætte. Styregruppen afventer den endelige politiske beslutning.

NOTER

¹ Når der tales om gruppeforløb, kunne der lige så godt have været anvendt begreberne gruppebehandling eller gruppeterapi. Vi har valgt den lidt blødere formulering 'gruppeforløb', da vi i vores sidste forløb ikke har forestået en egentlig psykologisk/terapeutisk behandling, da vores psykolog forlod stillingen, og den ikke blev genbesat. Betydningen af det vil vi vende tilbage til senere i artiklen.

² I Kolding Kommune har vi desuden arbejdet meget med at styrke indsatsen for de kvinder og børn, som kommer på Kolding Krisecenter, bl.a. ved at forstærke vores arbejde under akutfasen, afklaringsfasen (opholdet på krisecentret) og udflytnings/nyorienteringsfasen. Herunder har vi haft adskillige tilbud, bl.a. gruppeforløbene, som kvinderne og børnene har kunnet benytte i projektet. For yderligere information om projektet henvises til www.servicestyrelsen.dk/bkfv/delprojekt-1/projektkommuner-og-krisecentre/kolding.

³ Klein, Robert H. & Schermer, Victor L. (eds.) (2000): "Instruction and Overview: Creating a Healing Matrix", i: *Group psychotherapy for psychological trauma*, The Guilford Press.

⁴ Disse kvinder forsøgte vi at finde gennem familieafdelingen i Kolding Kommune ved at sende brev til alle rådgivere om, at hvis de kendte til familier, hvor kvinden tidligere havde levet i et voldeligt forhold med sine børn, kunne de tilbyde kvinderne gruppeforløb, og fik ad den vej fire kvinder.

⁵ Betydningen af sammensætningen af kvinder, der er på forskellige stadier i forhold til at bryde med volden, vil vi vende tilbage til senere i artiklen.

⁶ Formålet med en tavshedserklæring og betydning heraf vender vi tilbage til senere i artiklen.

⁷ For uddybende læsning af de udvalgte teorier henvises til bogen *Børn i familier med vold – teorierne bag behandlingsmodellerne*, Servicestyrelsen 2011. Bogen kan hentes elektronisk på www.bkfv.dk.

⁸ At vores kvinder oplevede tidsforløbet som passende, kan selvfølgelig variere fra gruppe til gruppe, men vores erfaring med begge grupper er, at kvinderne fik det optimale ud af gruppen, og den hjælp, de eventuelt havde behov for efterfølgende, er en individuel hjælp eller støtte i form af behandling, praktisk støtte m.m.

⁹ Årsagen til relevansen af dette er, at de medarbejdere, som er tilknyttet gruppeforløbet, alle er organiseret eller ansat på Kolding Krisecenter, hvorfor det ville være naturligt at afholde gruppeforløbene på krisecentret.

¹⁰ Årsagen var, at psykologen sagde sin stilling op, og den blev ikke genbesat. Derfor blev socialrådgiveren, som også har koordinatorfunktion i form af § 109, stk. 4, tilknyttet gruppeforløbene.

¹¹ Følgende gennemgang af fordele og fremskridt beror dels på sammenfatninger af den afsluttende samtale, der afholdes ved gruppeforløbenes sidste gang. Her er kvinderne blevet bedt om at komme med en vurdering af, hvad de føler, de har opnået gennem forløbet. Dels beror den på det gennemførte interview med en af deltagerne fra gruppeforløbet. Særligt forholder vi os her til de fordele, kvinderne har opnået ved metoderne i et gruppeforløb, frem for de personlige effekter forløbet har medført for dem.

¹² Citatet er hentet fra en artikel omhandlernde gruppeforløbene i Kolding Kommune af Lotte Højstrøm, bragt i *Jydske Vestkysten*, torsdag den 1. september 2011, med overskriften: "Fatima forlod sin mand i tredje forsøg."

¹³ Herman, 1997 hentet fra Klein, Robert H. & Schermer, Victor L. (eds.) (2000): "Instruction and Overview: Creating a Healing Matrix", i: *Group psychotherapy for psychological trauma*, The Guilford Press.

KAPITEL 4

Udfordringer og gevinster i det tværfaglige samarbejde

HERNING KOMMUNE HAR udviklet en model med procedurer for tværfagligt samarbejde i sager med voldsudsatte kvinder og deres børn i efterværnsperioden. Modellen har budt på udfordringer, men også kastet store gevinster af sig – med tydelige resultater for kvinderne og et forbedret samarbejde for fagfolkene. >>

Interview med Susanne Secher, projektkoordinator i Herning Kommune

”Det er en stor udfordring at arbejde tværfagligt. De andre områder kørte i projektet, men dette her har været vores store udfordring, som vi har arbejdet målrettet på at styre, og det er lykkedes.”¹

Vi har hæftet os ved, at der i projektet er et stort fokus på helheden – at omdrejningspunktet for indsatsen for kvinderne og børnene er helhedsorienteret. Det betyder bl.a., at personer med forskellige organisatoriske tilhørsforhold og dermed forskellige handlemuligheder er inddraget.

Derfor har vi gennem projektet været optaget af at udvikle og fremme indsats for at skabe et tværfagligt samarbejde, til gavn for både kvinderne og børnene samt de fagprofessionelle, der omgiver dem.² Formålet har været at skabe en tværgående organisering for at sikre et fagligt fællesskab mellem de forskelligartede organisationer, f.eks. krisecenter, forvaltning og familiebehandling, som agerer i disse sager. For at kunne skabe dette fællesskab hvor der finder en øget vidensdeling sted både om den enkelte familie og generelt om vold, og hvor der gives en helheds-, ressource- og løsningsfokuseret støtte, opererer vi med tre former for indsatsområder med disse formål:

Internt i kommunen

- At etablere en velbeskrevet overgang fra Herning Krisecenter til livet udenfor, hvor familien ikke oplever et ”slip” uden støttemuligheder.

- At styrke samarbejdet mellem kommunale enheder eller enheder med driftsoverenskomst med Herning Kommune, som har betydning for en helhedsorienteret indsats til voldsramte kvinder og børn. Eksempelvis Herning Krisecenter³, Familiebehandlingen Herning, Børne- og familieafdelingen, almen og etnisk team, social og integration, beskæftigelsesafdelingen, jobcentret, sundhedsplejen, PPR, skoler og dagtilbud.

Tværkommunalt

- At udarbejde en samarbejdsmodel for, hvordan støtten til mødre og børn kan sikres, når de enten flytter til eller forlader Herning Kommune.

Tværasektorielt

- At arbejde på at etablere et samarbejde med Herning Politi, statsforvaltningen, læger og andre eksterne aktører

Tværfagligt samarbejde internt i kommunen

I artiklen beskriver vi vores erfaringer med at arbejde ud fra en helheds-, ressource- og løsningsfokuseret støtte i et tværfagligt felt og præsenterer de procedurer, vi har udviklet for det interne samarbejde i kommunen, bl.a. en model for at bruge visitations- og netværksmøder. Disse møder har i høj grad været en forudsætning for, at vi har kunnet etablere et forum, hvor det

tværfaglige samarbejde er kommet til at fungere i praksis.

Formålet med Projekt Efterværn i Herning Kommune har været at sikre, at der ydes støtte til børn og deres mødre under og efter deres ophold på Herning Krisecenter.⁴ Det betyder, at de mødre og børn, der forlader krisecentret, skal modtage en helheds-, ressource- og løsningsorienteret støtte fra Herning Kommune for at hjælpe dem til en stabil tilværelse, der ikke er præget af vold eller følgerne af den. Her er udslusningen fra krisecenter til livet på egne ben yderst vigtig, da mange mødre og børn ofte er overladt til selv sig, når de flytter hjem eller i ny bolig. Mange har behov for støtte i deres nye tilværelse uden samleervold og følgerne af denne – en støtte, som oftest kommer fra kommunen. Derfor har vi valgt at udvikle fastlagte procedurer for overgangen fra krisecenter til egen bolig, hvor alle relevante interessenter er involverede, så kvinden og hendes børn ikke kommer til at stå alene.

Koordinatorfunktion på fuld tid

Til opgaven valgte vi at tilknytte en koordinatorfunktion⁵ – som et bindeled mellem krisecenter og kommunen – for at optimere det tværfaglige samarbejde. Da projektet blev sat i værk var denne koordinatorfunktion et helt nyt tiltag, men i 2008 kom en lovændring, som betød, at beliggenhedskommuner for krisecentre nu var forpligtet til at

tilbyde kvinder med børn på krisecenter en helhedsorienteret rådgivning fra en familiekoordinator (Serviceloven, § 109, stk. 4).⁶

Derfor har vi selvfølgelig implementeret denne funktion sideløbende med projektet, men i projektet kunne vi udbygge og optimere denne indsats. Vores projektkoordinator adskiller sig fra den lovgivningsbestemte generelle støtte (jf. § 109, stk. 4) ved at være tilknyttet på fuld tid og udelukkende koncentreret om opgaver i relation hertil. Desuden har vi også kunnet tilbyde en udvidet tilbudsvifte, bl.a. med familiebehandling og psykologbehandling til både kvinder og børn, som lever med vold i familien. Vores arbejde har derfor resulteret i en model for det tværfaglige samarbejde med visitations- og netværksmøder, hvor projektkoordinatoren har været tovholder for det tværfaglige samarbejde.

Visitations- og netværksmøder

Vi har opereret med to forskellige slags møder: Det ene møde består af en helhedsorienteret visitationsprocedure med relevante fagpersoner. Det andet er et netværksmøde med relevante fagpersoner samt kvindens og børnenes netværk. Visitationsmøder er defineret som indledende møder, hvor der fastlægges, hvad der skal arbejdes med fremover, og hvad støtten skal bestå i samt visitationen til den. Netværksmøderne handler om justering og opfølgning på de tiltag, som er sat i gang.

Herning Kommunes model for tværfagligt samarbejde i projekt Efterværn⁷

Den første kontakt – på krisecentret

Vores første kontakt med kvinden og børnene er på Herning Krisecenter, skitseret i den røde kolonne, hvor krisecentret via deres fastlagte procedure tager sig af mødre og børnene. Her bliver kvinderne præsenteret for projektet om efterværn og skal tage stilling til, om de ønsker at deltage heri. Hvis ja, indstilles de til visitationsmøder ved afslutningen af deres ophold på krisecentret. Udgangspunktet for den fremadrettede efterværnsindsats og det tværfaglige samarbejde er krisecentrets observationer og samtaler med mødre og deres børn. De bliver skrevet ned sammen med kvinden, på baggrund af skemaet til den børnefaglige undersøgelse.⁸

Ved at bruge modellen har vi erfaret, hvor vigtigt det er, at man allerede på krisecentret begynder at indsamle råmateriale til en børnefaglig undersøgelse⁹, da den danner et godt fundament for den videre proces med at iværksætte hjælpen, så børnene – og dermed indirekte også mødre – ikke oplever at stå uden støttemuligheder, når de flytter fra krisecentret.

Allerede når kvinden ankommer til krisecentret, inddrages projektkoordinatoren, da et godt samarbejde mellem krisecentret og projektkoordinatoren er afgørende for det videre samarbejde mellem alle i det tværfaglige samarbejde. Et godt samarbejde

betyder, at der er en klar rolle- og ansvarsfordeling mellem projektkoordinatoren og krisecentrets medarbejdere, hvor projektkoordinatoren er inddraget i fastlagte overdragelsesmøder, inden kvinden flytter fra krisecentret. Det giver projektkoordinatoren et godt afsæt for det videre efterværnsforløb.

Når kvinden skal flytte

Materialet til den børnefaglige undersøgelse videregives fra medarbejderne på krisecentret til projektkoordinatoren, som gør undersøgelsen færdig i samarbejde med en teamfaglig leder fra Børne og Familieafdelingen.¹⁰ Undersøgelsen gennemgås med kvinden inden visitationsmødet, hvor kvinden kan vedlægge sit eget tillæg til undersøgelsen, hvis hun vil, f.eks. hvis hun ikke er enig i det skrevne eller synes, der mangler noget. Herefter anvendes den børnefaglige undersøgelse som arbejdsredskab for visitationsmøderne.¹¹ Når kvindens fraflytning og udslusning fra krisecentret nærmer sig, indkalder projektkoordinatoren til det første visitationsmøde, som er skitseret i den grønne kolonne.¹² Mødet er et fagligt forum, hvor kvinden og barnet ikke deltager, og hvor familiens problematikker og de umiddelbare løsninger kortlægges – på baggrund af den børnefaglige undersøgelse. Det faglige forum er her projektkoordinatoren, leder eller medarbejdere fra krisecentret og teamfaglig leder eller familierådgiver.

ver fra Børne- og Familierådgivningen. Det andet visitationsmøde afholdes umiddelbart efter det første, som i princippet er opdelt i to, angivet med lilla og blå kolonne i modellen. Årsagen til, at mødet er opdelt i to, er, at fagfolkene på mødet skal have mulighed for at diskutere og blive enige, inden kvinden deltager i mødet. Med udgangspunkt i den udredning, der er gennemført på det første visitationsmøde, bliver de enige om, hvordan anden del af mødet skal forløbe, hvor kvinden skal være med til at udrede, hvad hun og hendes børn kan få hjælp til under efterværnsperioden (lilla kolonne i modellen).

Det forhindrer, at uenigheder blandt fagpersonerne bliver diskuteret i kvindens påhør, som vi erfarede:

"En af udfordringerne var, at hvis vi som faglige personer var lidt uenige ... det var svært at styre denne uenighed i gruppen. ... Vi oplevede nemlig en gang, hvor det skete, hvor mor ikke magtede at høre dette og blev meget frustreret over, at der sad fagpersoner, der var uenige om den behandling, hun og hendes børn skulle igennem, og det var ikke særligt rart. Så det var en stor udfordring at få målrettet denne enighed og få den talt igennem, inden mor kom, fordi vi i projektgruppen gjorde meget ud af, at mor ikke skulle være en del af, at der var en faglig uenighed omkring nogle mål og metoder."

Kvinden inddrages i sin egen sag

Formålet med anden del af det andet visitationsmøde er at få udarbejdet en

handleplan for, hvad der skal ske af tiltag for kvinden og hendes børn i efterværnsforløbet, f.eks. psykologhjælp eller familiebehandling. Handleplanen træder umiddelbart i kraft efter mødet. Desuden afklarer man sammen med kvinden, hvilke deltagere, som er relevante til det opfølgende netværksmøde.

"Det handler om mor og hvem, hun synes, der er omkring børnene – børnenes hverdag, og de skal trives der, hvor de er. Så det er vigtigt, at det er personer omkring børnene, der var med til møderne. Det var møderne enige i."

Det er vigtigt for os, at det netop sker i samråd med kvinden, så hun udvælger dem fra sit netværk, som er vigtige for familiens hverdag og trivsel. Det vil sige, at der ofte til netværksmøder, ud over fagpersonerne fra visitationsmøderne, bliver indkaldt repræsentanter fra skole, og fritidsordningen, daginstitution, læge, arbejdsplads osv. Hun kan også bede om at få familiemedlemmer, venner og andre fra sit private netværk med, og projektkoordinatoren indkalder alle til mødet.

I den orange kolonne ses forløbet for det første opfølgende netværksmøde, som afholdes tre måneder inde i efterværnsperioden.¹³ Her følges op på, hvordan det går med kvinden og børnene i forhold til den udarbejdede handleplan, og om der er behov for justeringer. Her kan nye aktører,

både fagpersoner og kvindens private netværk, deltage. Der bruges også tid på at diskutere kvindens og børnenes situation og følgevirkningerne af et liv med vold.

Tre måneder efter afholdes det afsluttende netværksmøde (den mørkeblå kolonne). Her følges op på indsatsen i projektet, og der laves en klar plan og ansvarsfordeling for, hvad der skal ske fremover for både kvinden og børnene – bl.a. om de fortsat er en sag i Børne- og Familieafdelingen.

"På det sidste netværksmøde sker der en vurdering af, om det skal være en overleveringssag til socialrådgiveren, som skal vurdere, om den skal ryge over i Børne- og Familieafdelingen som foranstaltningen i det regi. Her er det guld værd for rådgiveren at have overhørt, hvad de har fundet ud af i familiebehandlingen, og hvad skolen og lærerne tænker om de her børn. Rådgiverne har altså fået belyst en masse viden omkring børnene på netværksmøderne."

Udfordringer ved modellen

Der er selvfølgelig visse organisatoriske udfordringer i at lave en model for det tværfaglige samarbejde internt i kommunen. Det er først og fremmest vigtigt at være bevidst om det store stykke koordineringsarbejde, der ligger i det indledende planlægningsarbejde.

I begyndelsen har det været tidskrævende at få udført vores planlagte procedure for visitations- og net-

værksmøder, da det kan være praktisk vanskeligt at udvælge og indkalde alle de relevante aktører til møder, da 'kalenderymnastikken' var svær. Det virkede dog godt at aftale møderækken på det første møde.

Heldigvis viste det sig hurtigt, at der var stor opbakning til og forståelse for behovet hos alle de relevante fagpersoner, og undervejs har ingen været frikøbt til projektet. Det hænger især sammen med det gode forarbejde med tydelige udmeldinger om møderne og opgaverne. Det skyldes også, at vi har haft en styregruppe med ledelsesrepræsentanter fra nogle af de afdelinger, som har været involveret i både visitations- og netværksmøderne og dermed har fået ejerskab til projektet. Vi er også blevet mødt positivt og imødekommende fra skoler og daginstitutioner.

Forberedende samtaler med kvinden

Der ligger også en meget vigtig og central arbejdsopgave for projektkoordinatoren i at forberede kvinden på at deltage i møderne. Det kan opleves som intimiderende for hende at deltage i netværksmøderne, da det indebærer åbenhed om hendes egen og børnenes situation og problematikker over for flere personer end blot projektkoordinatoren.

"Vi har forberedt mor på, at der ville være så mange mennesker med ved møderne –

snakket om det, og de fleste af dem kendte hun jo i forvejen, det er ikke fremmede folk – skolelærere osv. Det var tillidspersoner.”

Dog er det vores erfaring, at lykkes det at motivere kvinden til at deltage og være åben på møderne, oplever hun senere i forløbet en lettere tilgang og forståelse hos fagpersonerne, som har siddet med til møderne.

Den børnefaglige undersøgelse

I vores model skal der udarbejdes en børnefaglig undersøgelse inden det første visitationsmøde. Det har dog vist sig at være vanskeligt på grund af en lovmæssig barriere, som kræver samtykke fra faren.¹⁴ Derfor har nogen kvinder ikke villet indvilge i, at der blev udarbejdet en børnefaglig undersøgelse, af frygt for at far, den voldelige part, skulle opdage det. Der har dog været sager, hvor familierådgiveren har besluttet, at det skulle være en børnesag og derfor har iværksat undersøgelsen uden samtykke.

”På trods af problematikkerne om den børnefaglige undersøgelse er det vores oplevelse, at handleplanen har virket efter hensigten. Den er lavet på visitationsmøderne og blevet revideret på netværksmøderne. Møderne har været gode, fordi det har været en positiv oplevelse for mor, at hele forløbet har været så målrettet, og at tingene blev skrevet ned i forvejen. De har således hele tiden vidst, hvad der skulle ske fremadrettet og hvorfor. De fleste af deltagerne oplevede dog, at selve efterværnsperioden, som varer ca. seks

måneder, gerne måtte vare længere. Seks måneder er ikke lang tid, men med den metode, vi har kørt, tænker jeg, at børnene og kvinderne ikke falder igennem her, fordi familierådgiveren er med og kan føre familien videre i systemet.”

Vores erfaring er derfor, at det krævede koordinerings- og planlægningsarbejde i sidste ende er givet rigtigt godt ud på alle områder – trods udfordringerne, men takket være en projektkoordinator, som har kunnet lede, agere og forestå den omfattende opgave, der er, når der skal laves en helhedsorienteret indsats i et tværfagligt samarbejde både internt, tværkommunalt og tværsektorielt.

Erfaringerne med og virkningerne ved at bruge visitations- og netværksmøder er klare og tydelige: Hele vejen rundt er der oplevet en langt højere grad af målrettet indsats over for kvinderne og deres børn. Vi har brugt modellen på fem kvinder og elleve børn.¹⁵ Ud af de fem kvinder er to kommet i fast arbejde, to er kommet på kontanthjælp, og en er i behandling. De er altså alle sammen kommet videre på den ene eller anden måde.

Målrettet indsats for kvinden og børnene

Først og fremmest er vores erfaring, at vi med denne model giver mødre og deres børn en målrettet helhedsorienteret indsats, hvor de oplever, at volds- og følgevirkningerne af den bliver

omdrejningspunktet for den hjælp, de tilbydes. Kvinderne oplever, at de ikke skal forklare, at volden er en væsentlig dimension i de problemer, børnene og hun står i, men bliver mødt af en langt mere målrettet indsats end før, da fokus er på det centrale i deres problematikker, og hjælpen bliver iværksat ud fra det.

”Kvinderne har haft fornemmelsen af, at vi (fagfolk, red.) rent faktisk var der for at hjælpe dem, også fordi det har været så målrettet, og alle vidste, hvad de skulle, og alle var villige til at støtte op om kvinden og hjælpe børnene – det tror jeg, at kvinderne fik fornemmelse af ret hurtigt, og det hjalp.”

Kvinderne har altså fået øget bevidsthed om voldens betydning for de problemer, de har og indset, hvor vigtigt hjælp og støtte er som løsning på en tilværelse uden vold. De er blevet bevidste om betydningen af deres egne strategier for, at de og børnene kan leve uden vold. Samtidig er der blevet skabt ro til at arbejde med kvinden og børnene i tilbuddet, fordi handleplan, koordinering og planlægning har været på plads, så ingen har været i tvivl om, hvad der skulle ske.

”Vi har kunnet mærke, at kvinden er vokset både som kvinde og som mor med den støtte, hun har omkring sig og forståelse af konsekvenserne ved volden. Af de familier, der har deltaget i projektet, er kun to afsluttet, de andre tre er kørt videre med en eller anden form for foranstaltning. På den måde har hver af familierne fået den optimale

opfølgning og støtte for at kunne fortsætte et liv uden vold. Forløbene viser, at det er meget mere fokuseret og koncentreret, når hele det tværfaglige panel er med til at målrette indsatsen, og det er de jo ikke automatisk i form af koordinatorfunktion i henhold til Serviceloven, § 109, stk. 4.”

Kvindernes og børnenes netværk inddrages

Det har også været en stor fordel, at vi via netværksmøder har kunnet inddrage både kvindernes og børnenes private og faglige netværk. Vi er nået bredere ud i faglige netværk, særligt i forhold til børnene, med skole og daginstitutioner. Det har skabt en større forståelse for børnenes situation, så de personer, der er omkring børnene i det daglige, har kunnet handle på deres opførsel og reaktioner ud fra en forståelse af et liv med vold og dens følgevirkninger.

Fordi mange kvinder, som er udsat for vold, isolerer sig fra deres netværk, har vi forsøgt at aktivere dem igen ved at inddrage dem i netværksmøderne. De kan være medvirkende til at skabe stabilitet i en ny hverdag uden vold.

”Det var en god følelse, at de var der både for os (fagfolk, red.) og for kvinden ... Eksempelvis havde vi en far til kvinden, morfar til børnene, med til et netværksmøde, og det var meget, meget svært for ham at høre om, men det var også godt, han hørte det ... Vi har haft søskende til kvinden, og de har været meget berørt – særligt når institutionen

fortalte om børnene. De var slet ikke klar over, at det var sådan, det forholdt sig.”

For nogle familiemedlemmer er det første gang, de hører detaljeret om volden, og det har skabt tættere relationer og større forståelse i familien for kvindens og børnenes situation. Ud over at det som nævnt kan støtte kvinden i et ny liv uden vold, bliver familien også bevidst om den hjælp, projektet tilbyder. Og vi som fagpersoner får et indblik i familiemønstrene, som kan bruges i vores hjælp og behandling. Vi kan altså konkludere, at det at inddrage kvindernes og børnenes private netværk kan være en essentiel del af at yde en helheds-, ressource- og løsningsorienteret støtte, fordi det tilfører ressourcer til kvinden og børnene, at netværk bliver opbygget igen.

Fagfolk deler viden om handlemuligheder

Som nævnt tidligere er der mange forskellige aktører i spil i bestræbelserne på at hjælpe kvinden og børnene. Det er vigtigt at holde sig for øje, at disse aktører kommer fra hvert sit fagområde og derfor har forskellige måder at arbejde på. Derfor skal man diskutere hinandens faglighed og på den måde få et reelt indblik i strukturer og processer hos hinanden. Det er blevet tydeligt for os gennem projektet, at alle involverede aktører først og fremmest har været interesserede i, hvad

der bedst kunne hjælpe kvinden og hendes børn, og her har det været en stor fordel at komme med så forskellige baggrunde, fordi vi har kunnet få øje på forskellige løsningsmuligheder. ”De der lovgivninger, som ikke altid arbejder sammen – det har gjort, at på netværksmøderne, hvor der har siddet nogle og lyttet, som har haft en anden lov, har prøvet at se, hvordan vi alle sammen kan gøre det bedste for den her kvinde ud fra de forskellige lovgivninger, vi alle arbejder under.”

Det er også blevet nemmere for alle parter at kontakte hinanden senere i forløbet, hvis kvindens sag ikke afsluttes efter efterværnsperioden, fordi man kender sagen og hinanden. Med vores model for tværfagligt samarbejde er der altså etableret nogle organisatoriske samarbejdsflader mellem forvaltningerne og afdelingerne, og det skaber større helhed og sammenhæng i indsatsen over for kvinderne og børnene.

Volden og dens konsekvenser i fokus

Vi har også afholdt temadage, hvor Servicestyrelsen har deltaget, med fokus på volden og dens konsekvenser.¹⁶ Det har medvirket til, at vi, ud over den ovennævnte større forståelse for hinandens handlemuligheder, også internt i kommunen har gjort op med stereotype og forudindtagede opfattelser. Der er skabt en langt bedre forståelse og viden om voldsproblema-

tikker internt i Herning Kommune, som rækker ud over mange organisatoriske enheder. Det centrale for kvinderne på møde med kommunen er, at de ikke behøver at fortælle om deres situation og de følgevirkninger, volden giver, fordi de bliver mødt af en gruppe fagfolk, som allerede kender til volden og dens konsekvenser. Det gør hjælpen mere målrettet, fordi volden fra starten bliver fokus i indsatsen.

Men selvom vi er nået et godt stykke vej, er der stadig behov for at udbrede mere viden om volden og dens følgevirkninger. Det er blevet tydeligt på vores netværksmøder, hvor der på trods af temadagene stadigvæk stilles spørgsmål om vold.

”Selv tanken om vold skal vi dog have meget mere styr på – hvordan definerer vi vold? For der er mange opskrifter og definitioner på dette. Derfor ønsker vi en udbredelse af, hvordan volden rammer kvinder og børn, så det giver en forståelse for det netværk, som skal være fagligt omkring dem. De faglige kræfter går nemlig ind og sætter spørgsmålstegn ved, hvordan det her er, og de skal have en viden om det, så de kan hjælpe de udsatte kvinder og børn bedst muligt.”

Så trods det store arbejde, vi allerede har gjort for at udbrede viden om volden internt i Herning Kommune, tyder det på, at det er et område, vi skal blive ved med at videreudvikle og løbende informere om vores tiltag og tilbud til voldsramte kvinder og børn.

FAKTAEFFEKTEN AF INTERNT TVÆRFAGLIGT SAMARBEJDE

Fagfolk har fået:

- øget viden
- nedbrudt tabuer både i relation til vold, men også til hinandens fagområder
- flere handlemuligheder, da alle er bevidste om hinandens arbejdsområder
- sat fokus på volden og dens konsekvenser.

Kvinder og børn har oplevet:

- målrettet indsats (helhedsorienteret)
- høj grad af inddragelse i egen situation
- at privat netværk inddrages (støtte fremad)
- indsigt i deres muligheder for hjælp.

Det tværkommunale samarbejde

Det har også været vigtigt at sætte et tværkommunalt samarbejde i værk, da mange kvinder, som flytter på krisecenter, krydser kommunegrænser og altså ikke nødvendigvis bevarer samme opholdskommune. Det samarbejde kan sikre, at børnene og deres mødre får den rette hjælp både under og efter krisecenteropholdet, selvom de bevæger sig imellem hjemkommune og "krisecenterkommune" og måske flytter til en ny kommune bagefter. Det har også været et af kriterierne for at deltage i projektet, hvor:

"Kvinder og børns 'færden' på tværs af kommunegrænser sikres via samarbejdsaftaler med projektkommunerne, en form for 'pengene-følger-kvinder-og-børn-princip', således at den økonomiske støtte fra projektet udnyttes i konkret støtte til kvinder og børn i udslusningsperioden, uanset om de kommer fra en anden kommune end krisecenterkommunen, og uanset hvilken kommune kvinder og børn flytter til efterfølgende" (Socialministeriet 2007: 9).

Det betyder konkret, at kvinden og hendes børn i princippet skal have

samme tilbud, selvom de er bosat uden for projektkommunen, og selvom tilbuddene er finansieret af efterværnsprojektet.¹⁷

I Herning Kommune har der gennem projektperioden været 35 kvinder og 59 børn som potentielle brugere med anden opholdskommune end Herning. Heroverfor står, at der har været 29 kvinder og 43 børn fra Herning Kommune.¹⁸ Gruppen af kvinder med anden opholdskommune udgør altså størstedelen af de kvinder, der har været indskrevet på Herning Krisecenter i projektperioden. Og derfor har det været essentielt at få etableret et tværkommunalt samarbejde.

Når en kvinde og hendes børn med anden opholdskommune end Herning er kommet på krisecentret, har vi kontaktet den pågældende kommune og præsenteret vores samarbejdsaftale med specificerede opgaver og aftaler, som også forpligter os til at bidrage med personaleressourcer eller økonomiske ressourcer til at løse opgaven.

FAKTAEN SAMARBEJDSAFTALE I HERNING KOMMUNE INDEHOLDER

- formål
- opgaver
- priser, beregninger m.v.
- aftaleparter
- koordinering af samarbejdet
- finansiering
- ikrafttrædelse og opsigelse.

Men selvom vi har lavet en tydelig samarbejdsaftale og procedurer for et tværkommunalt samarbejde med medfinansiering fra Herning Kommunes side, er det desværre ikke lykkedes for os at indgå samarbejde med en eneste kommune. Derfor har vi måttet afvise kvinder og børn, som gerne ville have været en del af projektet.

"Eksempelvis med to af de kommuner, hvor kvinderne kom fra, prøvede vi at kontakte ledelsen telefonisk ad flere omgange, men den ene kommune kom vi aldrig igennem til og fik på et tidspunkt at vide, at de ikke ville have, at serviceniveauet skulle stige i forhold til disse kvinder. Og den anden sendte en repræsentant ud til os, hvor vi fortalte om vores projekt, og vi sendte vores samarbejdsaftale ud til dem. Men vi har ingen positiv respons fået på det, selvom de fik pengene med."

Når vi bringer det op her, trods den manglende succes, skyldes det, at vi

gerne vil understrege, hvor vigtigt det er at fokusere på det tværkommunale samarbejde – netop fordi vi ved, at en meget stor andel af kvinder med børn har anden bopælskommune end krisecentrets. Det drejer sig ifølge tal fra krisecentre under Landsorganisationen af Kvindekrisecentre, LOKK (2010) om 61 procent.¹⁹

Trods koordinatorfunktionen i henhold til § 109, stk. 4, hvor der forefindes en oversigt over kontaktoplysninger til alle familiekoordinatorer i kommunerne, er vi af den overbevisning, at man skal gå endnu længere for at sikre en helhedsorienteret indsats, så ingen kvinder eller børn falder imellem to kommunale stole. Det er ikke nok at vide, hvem man skal ringe til i kommunen. Man må som minimum forsøge at lave og skrive procedurer ned for, hvordan der handles mellem egen og nabokommuner for

at sikre en helhedsorienteret indsats og et mere effektivt og gnidningsløst samarbejde.

Det tværsektorielle samarbejde

Vi er også kommet et godt stykke videre i det tværsektorielle samarbejde, og også her er vi blevet bevidste om, hvor vigtigt det er at have klare og nedskrevne procedurer for samarbejdet. Dog er det vores erfaring, at det generelt er vanskeligere at samarbejde med aktører uden for kommunen, og at samarbejdet hurtigt sander til. Vi kan som eksempel nævne vores forsøg på at udvide samarbejdet med statsforvaltningen:

"Vi har haft kontakt til statsforvaltningen, men de var ikke interesseret i at få en samarbejdsaftale. Vi har ikke givet slip på dette endnu, og vi vil blive ved med at prøve på at få lavet en procedure. Det virker, som om deres arbejdsopgaver er så meget spredt ud, at de ikke kan rumme, at der er en person, der styrer det. Vi er lykkedes med den telefoniske kontakt, og der har været bisidder med fra krisecentret. Samarbejdet har været okay, men der har ikke været den der med, at man kender folk. Statsforvaltningen har dog været med til temamøder, men det er, som om der mangler noget fast samarbejde, hvor vi rykker, og kvinderne får den optimale hjælp."

Vores samarbejde med Herning Politi fungerer godt med faste og nedskrevne procedurer, særligt i forhold til krisecentrets henvendelser til dem. Den

skriftlige procedure gør det også medarbejderuafhængigt, så opgaven kan gives til nye ansatte. Vi holder møder med Herning Politi et par gange om året, hvor vi reviderer vores samarbejde og opdaterer hinanden. Herning Politi har også deltaget i enkelte af netværksmøderne, når det har været relevant. Et sådan samarbejde vil være ønskværdigt med andre tværsektorielle instanser, især med fokus på at have de faste procedurer skrevet ned.

Flerfaglighed øger kreativiteten

I vores interne, tværfaglige samarbejde er der altså en flerfaglighed, der øger kreativiteten i at løse udfordringer og problemstillinger i den enkelte sag. Flerfagligheden og det tværorganisatoriske i projektet har givet gode muligheder for at lade indsatsen bero på flere dimensioner.

I virkeligheden har en af de væsentligste kvaliteter i projektet været, at hjælpen tilbydes med udgangspunkt i voldsproblematikken. Kvinderne giver udtryk for, at det er helt afgørende, at de ikke skal forklare, at volden er en væsentlig dimension i de problemer, de står i – samtidig med at de får hjælp og redskaber til at håndtere de problemer, der er afledt af voldsproblematikkerne.

Kvinder med børn, der har haft voldsproblematikker inde på livet, har også før projektet fået hjælp fra det kom-

munale hjælpesystem. Men hjælpen har måske været mere fragmenteret – uden koordinering og sammenhæng med volden. Samtidig er der flere indsatser og støttemuligheder for familien med afsæt i deres behov og ressourcer. Det betragter vi som essensen af en helheds- og ressourcefokuseret indsats. En selvkritisk refleksion kunne være, om ovenstående postulerede sammenhæng og helhedsorientering er reel og virkelig – eller blot udtryk for ønsketænkning, fordi vi gerne vil se denne helhedsorientering, fordi det er et centralt mål for projektet og puljen?

Et mere reelt spørgsmål er måske i virkeligheden, om vi kan iagttage, at kvinderne og børnene profiterer af det fokus, vi mener at have – om de kan se den tilstræbte helhedsorientering, og om den har værdi for dem? Kvinderne påpeger, at de føler sig taget alvorligt, og at der bliver taget hånd om dem i forhold til den mangfoldighed af problemer, de står med. Omvendt er det selvfølgelig også nemt at spørge kvinderne, om de finder indsatsen relevant. De er jo ofte desperate og taknemmelige for al den hjælp, de kan få i en uoverskuelig og kaotisk situation. Men vi vover dog at konkludere, ud fra hvad kvinderne selv påpeger, at vores efterværnsindsats og modellen for det tværfaglige samarbejde har nytte og hjulpet. To ud af fem kvinder er kommet i fast arbejde, og flere af børnene er fortsat med andre foranstaltninger i

B&U-regi. Vi har altså sikret os, at disse kvinder og børn er hjulpet godt på vej til en tilværelse uden vold.

Vi arbejder på forskellige planeter

Dog har vi stadigvæk en lang vej at gå for at styrke det tværkommunale og tværsektorielle samarbejde. Vi har taget nogle spæde skridt i den rigtige retning og er blevet bevidste om behovet for at få etableret et samarbejde, hvor proceduregange bliver nedskrevet og underskrevet af alle involverede. En forklaring på, at det kan være sværere at styrke det tværkommunale og tværsektorielle samarbejde er Marianne Hesters model om de tre planeter – en måde at begrebsliggøre årsagerne. Marianne Hester tydeliggør netop, at disse områder i arbejdet med voldsramte kvinder og børn er:

"Especially difficult to bring together into a cohesive and coordinated approach because they are effectively on separate 'planets' – with their own separate histories, culture, laws and populations (sets of professionals.) The result is tensions and contradictions in professional discourses and practices that make the effective tackling of domestic violence more difficult, and may result in outcomes that are likely to be contradictory for those individuals on the receiving end." (Hester 2011: 839)

Vi arbejder altså på forskellige planeter, som er svære at forene, fordi vi opererer med forskellige lovgivninger og kulturer. Det kan være en del af for-

klaringen på vanskelighederne ved at samarbejde på tværsektorielt niveau, f.eks. med statsforvaltningen, da de opererer under en helt anden lovgivning end os i kommunen. I det tværkommunale samarbejde er det ikke forskellige lovgivninger, men derimod forskellige kulturer og ikke mindst politikker med forskellige indsatser for øje, som kan forklare vanskelighederne med at etablere et samarbejde.

Litteratur

Hester, Marianne 2011, *The Three Planet Model*, *British Journal of Social Work*.

Socialministeriet 2007, *Styrelsen for specialrådgivning og social service* (nu Servicestyrelsen, red.), *Projektbeskrivelsen for Støtte og behandling til kvinder og børn i voldsramte familier*.

Noter

- ¹ Alle citater i kursiv er fra interviewet med Susanne Secher, projektkoordinator i Herning Kommune. Interviewet er gennemført af Andrea Wagner Thomsen, projektmedarbejder i Servicestyrelsen.
- ² I Herning Kommune har vi i projekt 'Efterværn – for kvinder og børn på krisecenter' arbejdet med tre andre hovedmål ud over målet om en helhedsorienteret indsats. Disse være sig: 1) Børn og mødre får bedre trivsel efter udskrivning fra krisecentret. 2) Børn og deres mødre får efter udskrivning fra krisecentret en tilværelse, som er mindre præget af voldsproblema-

Men vi kan stadig kun opfordre alle kommuner til at komme i gang med at udfordre deres egen planet og de forhindringer, der internt er for at arbejde tværfagligt med at målrette tilbud til voldsramte kvinder og deres børn – ikke mindst for at få alle planeter i spil til et tværkommunalt og tværsektorielt samarbejde. For i sidste ende nytter det noget for denne gruppe af udsatte mennesker!

tikker samt følgevirkninger heraf. 3) Børn og deres mødre får efter udskrivning fra krisecentret et liv uden vold. Under dette har vi bl.a. tilbudt ydelser i form af: familiebehandling, debriefing af kvinden, psykologydelse til kvinden, psykologhjælp til børn, generel støtte til kvinden og børnene til et liv uden vold m.m. For yderligere information om projektet henvises til: www.servicestyrelsen.dk/bkfv/delprojekt-1/projekt-kommuner-og-krisecentre/herning.

- ³ Herning Krisecenter er en selvejende døgninstitution med en driftsoverenskomst med Herning Kommune. Grundet driftsoverenskomsten, som fastlægger rammerne for drift, tilskud, opgaver og tilsyn med krisecentret, og som indebærer, at Herning Kommune yder økonomisk støtte til driften af krisecentret, kategoriseres krisecentret her som tilhørende 'internt samarbejde i kommunen' frem for det tværsektorielle.
- ⁴ Projektets målgruppe er voldsramte kvinder (det vil sige, at moren skal have været udsat for fysisk vold, eller der skal være mistanke eller trusler om, at hun

udsættes for fysisk vold) samt deres børn, som har ophold på et kvindekrisecenter. Hovedfokus er på de børn, som har ophold på krisecentret sammen med deres mor. Som en forudsætning for at kunne rette indsatsen til børnene har projektet ligeledes haft et fokus på børnenes mødre.

- ⁵ I det følgende vil der blive refereret til koordinatorfunktionen med betegnelsen 'projektkoordinator'.
- ⁶ Familiekoordinatorens funktion er at være koordinerende og sikre kvinden og børnene en helhedsorienteret og tværgående indsats, fra de påbegynder at forberede udflytning fra krisecentret, og indtil de er etableret i egen bolig. Hensigten med familierådgivningen er netop, at den voldsramte kvinde får den nødvendige støtte og hjælp i denne periode. Familiekoordinatoren skal støtte kvinden og hjælpe med til, at der iværksættes den nødvendige, relevante helhedsorienterede indsats til kvinden og børnene på tværs af forvaltningsgrene og sektorer. Familierådgiveren skal have overblik over kvindens sag som tovholder og koordinator for de relevante fagpersoner og indsatser, så de praktiske rammer for kvindens og børnenes liv så vidt muligt kommer på plads inden for den tidsperiode familierådgivningen strækker sig over. Forpligtelsen til at yde familierådgivning i henhold til Serviceloven § 109, stk. 4 påhviler fra 1. august 2010 nu ikke alene de kommuner, hvor der ligger et kvindekrisecenter, men påhviler alle kommuner.
- ⁷ Denne model gælder for de kvinder, som er blevet tilbudt og har sagt ja til deltagelse i projekt efterværn under deres ophold på Herning Krisecenter.
- ⁸ § 50-undersøgelsesskema i henhold til Lov om Social Service, § 50.
- ⁹ I forbindelse med de overordnede retningslinjer for at få bevilliget støtte til projektet har et af kriterierne i henhold til projektbeskrivelsen fra Socialministeriet været, at der "... skulle udarbejdes en § 50-undersøgelse for alle de børn, der indgår i projektet, således at det afdækkes, hvor der er behov for en indsats," hvorfor dette er tænkt ind i det tværfaglige samarbejde (Socialministeriet 2007: 9). I resten af artiklen refereres der til en § 50-undersøgelse med betegnelsen "børne-faglig undersøgelse".
- ¹⁰ Det er her en forudsætning, at projektkoordinatoren er ansat som rådgiver i Familierådgivningen og har mandat til at udarbejde en børne-faglig undersøgelse. Er dette ikke tilfældet, må der ske en overlevering til Familieafdelingen fra krisecentret, hvor der via tæt samarbejde sikres, at den børne-faglige undersøgelse bliver udarbejdet.
- ¹¹ Udarbejdelsen af den børne-faglige undersøgelse kan sagtens ske sideløbende med, at kvinden og børnene vælger at fraflytte krisecentret, og udslusningen bliver igangsat, hvor afholdelse af det første visitationsmøde skal finde sted, hvorfor der ikke altid foreligger en færdig udarbejdet børne-faglig undersøgelse på børnene. Er dette tilfældet, tages der udgangspunkt

i det materiale, der foreligger fra krisecentret, indtil færdiggørelsen af den børne-faglige undersøgelse.

- ¹² Igennem projektet havde vi faste aftaler om, at det første visitationsmøde blev afholdt den første torsdag i hver måned med fast klokkeslæt og sted. Det vil sige, at fraflyttede kvinden krisecentret midt i måneden, blev det afholdt ved den førstkomende torsdag i næste måned. Dog forsøgte vi at planlægge, og i de tilfælde, hvor vi var bevidste om, at kvinden ville fraflytte i den efterfølgende måned, afholdt vi mødet den første torsdag i den pågældende måned, hvor kvinden skulle flytte.
- ¹³ I projektet var efterværnsperioden begrænset til at vare seks måneder, hvorfor netværksmøderne er begrænset til to i denne model.
- ¹⁴ I forbindelse med satspuljeaftalen for 2010 blev der indgået politisk aftale mellem satspuljepartierne om Barnets Reform. Aftalen udmøntes med en række centrale initiativer samt et lovforslag, hvor bl.a. Serviceloven, § 50 om børne-faglige undersøgelser blev revideret, og det blev muligt under særlige omstændigheder at udarbejde en børne-faglig undersøgelse ved mistanke om mistrivsel ved et barn uden samtykke fra begge forældrene, men blot orientere om, at der iværksættes en undersøgelse (www.sm.dk/Temaer/social-omraader/Boern-unge-og-familie/barnets-reform/Documents/BarnetsReform-Vedtaget.pdf).
- ¹⁵ Vi er klar over, at det ikke er særlig mange kvinder og børn, som har indgået i efterværnsforløbet, men dette skyldes flere forskellige rekrutteringsårsager, som tidligere nævnt i indledningen af denne artikelsamling. Derfor er det selvfølgelig et simpelt grundlag at konkludere ud fra, men vi er af den overbevisning, at vores forløb viser, at der er klare fordele for både mor og børn samt for de professionelle fagfolk i den model, vi har benyttet os af i Herning Kommune.
- ¹⁶ Servicestyrelsen har bistået med faglig sparring og temadage under projektet.
- ¹⁷ Der har i projektet været indlagt en selvfinansiering, som har betydet, at det første projektår er 100 procent dækket af satspuljemidlerne, andet projektår 60 procent dækket, og sidste projektår er 40 procent dækket af midlerne. Det vil sige, at vi i Herning har haft en selvfinansiering på 40 procent og 60 procent de sidste to år af projektet.
- ¹⁸ Herning Krisecenter har i projektperioden altså samlet haft 64 kvinder og 102 børn som potentielle brugere af projekt Efterværn. Heraf skal der tages forbehold for, at der er ca. 15–20 kvinder, som falder udenfor, da de ikke har været indskrevet på krisecentret på baggrund af fysisk vold, som har været adgangskriteriet til projekt Efterværn.
- ¹⁹ Ifølge LOKK's årsstatistik 2010 har 261 kvinder ud af 425 kvinder børn med på krisecenter og kommer fra en anden bopælskommune end den, krisecentret ligger i. Det svarer til 61 procent.

KAPITEL 5

Nye rammer og bedre hverdag for kvinder og personale

PÅ NAKSKOV KRISECENTER har man arbejdet fokuseret med pædagogiske mål, bl.a. gennem nye rammer for indsatsen for de voldsudsatte kvinder og børn. Det har givet bonus på mange niveauer – for både kvinder, børn og personale. >>

Af pædagog Pia Mikkelsen, pædagog Pia Buchholtz, forstander Jette Høngaard, Nakskov Krisecenter og Laila Ruth Madsen, Lolland Kommune

I Lolland Kommune satte vi os det mål, at vi ville yde en ekstra indsats for voldsramte kvinder og børn på Nakskov Krisecenter som et led i voldsprojektet. I samarbejde med krisecentrets pædagoger, projektleder og de tre psykologer, som var tilknyttet projektet, planlagde vi, hvad vi havde brug

for, hvor vi ville hen, og hvordan vi fik opkvalificeret det i forvejen dygtige pædagogiske personale. Resultatet er blevet, at vi har forbedret indsatsen for kvinderne og deres børn, og som sidegevinst har vi forbedret vores psykiske arbejdsmiljø, bl.a. er sygefraværet faldet.

FAKTA VORES PÆDAGOGISKE MÅL

- Den gode relation mellem mor og barn
- Ændring af krisecentrets ugentlige husmøder
- Udformning og udvikling af en børnemappe ("Barnets bog").

Temadage med ny og fælles viden

Vi afholdt en række temadage med meget velkvalificerede foredragsholdere til at undervise personalet. Det har været af meget stor værdi og har betydet, at vi i fællesskab har kunnet udvikle arbejdsmetoder og procedurer på krisecentret tilpasset netop vores behov. Samtidig kunne vi invitere "nye rejsende" med på nogle af temadagene – medarbejdere fra de øvrige sektorer, som vi vidste kunne have glæde af en fælles viden samt vores frivillige.

Inger Thorman fra Skodsborg Observationshjem holdt foredrag om udvik-

ling og tilknytning under svære vilkår samt spædbarnsterapi. Hun understregede vigtigheden af at blive mødt, set og hørt allerede fra starten af livet og fortalte os, hvordan hun helt konkret talte til helt spæde børn, fortalte dem om deres svære livssituation og levevilkår. Nogle børn havde lukket af for omverdenen, men efter terapi hos hende, mente både hun og pædagoger omkring det lille barn at se bedring og et nyt håb spire. Vi blev bekræftet i vores teori om vigtigheden af at blive mødt og have sin historie med sig ud i livet, hvad enten den er god eller dårlig. Næste i rækken var Grethe Bruun, som

fortalte os, hvordan historier forbinde vores tidslinje, fortid, nutid og fremtid – at historier og vidnesbyrd om fortiden giver pusterum i nuet og bærer håbet og fremtiden. Vi fik lejlighed til at opføre et teaterstykke sammen med børnene og fik her gode ideer med hjem, bl.a. at det kan være godt med en hjælpedukke. Hvis noget bliver svært for barnet, hopper dukken ind og hjælper med gode indslag eller lidt sjov til at bløde op. Vi har besluttet, at hjælpedukken skal skille sig markant ud fra de andre, så det bliver spændende at få fremstillet den. Temadagen gav os virkelig mod på at fortsætte med teater.

Karen Vibeke Mortensen afsluttede rækken med et foredrag om relationen mellem mor og barn. Vi havde fået til opgave at udarbejde nogle cases, som vi gennemgik og analyserede. Karen Vibeke Mortensen kom med fine konklusioner på vores cases – meget spændende og tankevækkende, hvor vigtigt det er, at vi som pædagoger får sat de rigtige ord på, når vi skriver underretninger. Dagen bekræftede os i, at meget af barnets adfærd skal forstås ud fra familien. I den sammenhæng har vi på krisecentret haft et særligt fokus på at styrke relationen imellem mor og barn.

Vi ser på mor-barn-relationen

Det sker med pædagogiske samtaler, hvor vi drøfter kvindens oplevelse samt vores observationer fra daglig-

dagen. Vi hjælper ofte kvinden med at få struktureret hverdagen. Når hverdagen bliver mere overskuelig, får kvinden overskud til at arbejde med sig selv og børnene.

I krise- og voldsramte familier har kvinden ofte været optaget af den voldelige mand, og hun har brugt alt sin energi på at tilpasse sig hans behov. Der har ikke været overskud til at koncentrere sig om barnet, og relationen er derfor ofte meget dårlig. Når vi arbejder med en mor, der ikke ser sit barn og dets behov, begynder vi med at stille spørgsmål, så mor får reflekteret og mærket følelsen af, hvordan hendes barn har det. Vi er samtidig opmærksomme på traumets omfang, som kan have stor betydning for, hvor stort et svigt der er, og hvor meget vi skal være med på sidelinjen. Der kan være tale om lidt manglende omsorg, eller at kvinden overhovedet ikke ser sit barns behov for f.eks. mad, hygiejne, søvn, kærlighed og beskyttelse. Vi har oplevet en mor, som gjorde sit barn til grin og udsatte hende for ydmygelser foran husets øvrige beboere. I sådan et tilfælde har vi talt til morens følelser for at få hende til at mærke, hvad hun gjorde ved sit barn.

Vi har ligeledes oplevet en lille pige, som skreg voldsomt, hvis hun ikke kunne se sin mor – et tydeligt tegn på en dårlig relation og en klyngende tilknytning. Når pigen skreg, blev mor

uroelig og reagerede, som var der sket en alvorlig ulykke. Igennem supervision lærte vi, at pigen skulle beroliges ved at få sat ord på situationen, f.eks.: "Rolig, jeg er jo lige her, og jeg kommer hen til dig nu" eller "Jeg er her, kom hen til mig." Vores viden blev videregivet til mor, og hvor de tidligere havde aktivret hinandens flugtsystemer, blev mor nu i stand til via ord, fysisk tilstedeværelse og psykisk ro at møde sit barn med anerkendelse og beskyttelse.

Mor interesserer sig for sine børn

Når kvinderne kommer ind på krisecentret, er de meget stressede og har derfor svært ved at rumme og være opmærksomme på deres børn. Denne stress-situation smitter af på børnene, og vi ser ofte urolige og utrygge børn. I denne periode er personalet meget observerende.

Når kvinden begynder at have en holdning og tale om ting, der vedrører familien, oplever vi ofte, at børnene begynder at vise interesse for deres mor. Og det handler netop meget om, at få mor og barn til at vise interesse for hinanden.

I relationsarbejdet lægger vi stor vægt på at få styrket kvindens oplevelse af sig selv, så hun bliver bevidst om sine styrker og svagheder. Det gør vi bl.a. ved samtaler med kvinden om hendes oplevelser og vores observationer fra dagligdagen. Det er vigtigt, at kvinden

får fokus på positive og konstruktive tanker og accepterer de negative.

Vi bruger bl.a. *storytelling* – en metode, der gør historier affektivt afstemmende og terapeutisk ansvarlige på en etisk og god måde. Storytelling handler om at lade historier tage pladsen som det fælles tredje for at støtte kvinden i at opdage sine egne ressourcer og inspirere til nye løsninger. Det handler meget om at få kvinden til at føle ejerskab og engagement i sit og børnenes liv. Her er det vigtigt først at få hjulpet hende med at få struktur på hverdagen, finde de gode oplevelser og rette hendes tanker og opmærksomhed på, hvad hun føler, er det rigtige for hende selv og hendes børn.

Når vi arbejder relationsorienteret, er vi opmærksomme på, at kvindens tilstand er vekslende mellem det gode og dårlige. En stabil og positiv udvikling kan pludselig blive bremset af en negativ oplevelse udefra, f.eks. en dårlig kontakt med en sagsbehandler fra kommunen, at børnene savner far eller konflikter mellem børnene på krisecentret. Vi oplever, at især kontakten med kommunen/familierådgiveren er vigtig – misforståelser eller andet kan give kvinden en rigtig dårlig oplevelse. Sker det, samler vi trådene og skaber forståelse, så kvinden ikke føler sig personlig angrebet. Vi arbejder på at styrke hende til at håndtere modstand samt at reflektere, så hun kan se situationen i et helhedsperspektiv.

En anden metode, vi også har god erfaring med i projektet, er mindfulness – en form for opmærksomhedstræning og måde at være i relation med sig selv, sine tanker, følelser, indre billeder og andre personer. Denne opmærksomhed kan hjælpe kvinderne til en friere tankegang. Personalets styrke i projektførelsen og relationsarbejdet har været den fælles faglige udvikling. Det gav en god stabilitet i gruppen og styrkede vores indbyrdes ejerskab og engagement i forløbet.

Bevidstgørelse med "Barnets bog"

Vores projekt giver mulighed for supervision, og hos børnesupervisorerne har vi hentet hjælp og støtte og fået snakket vores mål og metode godt igennem. Vi lærte om storytelling, hvor børnene på en bestemt måde får mulighed for at fortælle deres historie – en metode som vi bruger i dag med succes.

De børn, vi møder, er ofte meget understimulerede, og de voksne i barnets nærmeste netværk har ikke haft ressourcer til at støtte barnet i dagligdagen. Børnene har stor mangel på viden om helt basale emner som mig selv, min familie, venner, rigtigt og forkert, godt og skidt, glad og sur osv. Vi ved alle, hvor vigtigt det er at blive set, hørt og mødt. Hvis nogen hører min historie, føler jeg mig mere hel som menneske. For at skabe et rum til det har vi kigget på materiale fra andre

krisecentre og valgte at lave en farverig mappe til hvert enkelt barn.

En indledende brainstorm endte med en masse gode emner og en plan for vores mål og hensigt med bogen, som blev døbt "Barnets bog". Bogen er tilpasset forskellige alderstrin og bruges også ved samtale med børnene.

"Barnets bog" har et særligt fokus på barnets oplevelse af sig selv. Første del af bogen er tænkt som en bevidstgørelse: hvem er jeg, hvem er min familie, hvem bor jeg sammen med osv. Der er stor fokus på følelser, og vi taler bl.a. om emner som "i dag føler jeg ...", "jeg bliver vred, når ...", "jeg bliver bange, når ...", "jeg er stolt af" osv. Vi har også et emne om barnets interesser: hvad er rigtig sjovt, hvad er rigtig kedeligt, og hvad kan jeg fortælle om mig selv. Der er et landkort af Danmark med prikker, hvor barnet har boet. Vi bager også med børnene og oplever, at børnene bliver stolte og meget optagede af at gøre noget for fællesskabet. Til stor glæde for barnet bliver opskriften sat i mappen.

Derudover indeholder bogen også hyggelige ting, f.eks. påklædningsdukke, kryds og bolle-spil samt figurer, der kan farvelægges. Barnet får lejlighed til at male et billede på lærred, som vi tager et foto af og sætter i mappen. De større børn får udleveret et engangskamera og skal fotografere mor og

søskende, naturbilleder, deres værelse osv. Hvis barnet fejrer fødselsdag på krisecentret, sætter vi også billeder, balloner, serpentin, servietter osv. i bogen.

Ole besøger Lotte på krisecentret

Anden del af bogen er tænkt som et rum, hvor barnet får mulighed for at udleve og bearbejde sin egen situation. En stor del af det foregår via teater: Først designer barnet sin egen strømpebukke. Under fremstillingen prøver vi i fællesskab at finde frem til, hvad dukken er for en "filur". Når vi begynder at spille teater, indleder pædagogerne med en lille seance og gennemgår reglerne for teateret. Dukken må sige alt; en pige spurgte, om man også måtte give stuearrest og bande – og ja, det må man, hvis det er nødvendigt.

Vores spil handler om Lotte og Ole, der mødes på en legeplads og spørger hinanden, hvor de bor. Lotte fortæller, at hun bor på krisecenter med sin mor, og Ole synes, det lyder enormt sejt. Dukkerne leger og hygger sig, og aftaler at mødes igen, så Ole kan se krisecentret og Lottes værelse. Derefter er det børnenes tur til at spille teater. Vores tanke er at give barnet et frirum til bare at være. Vi oplever, at barnet får udlevet en del af sin kaotiske hver-

dag gennem dukken: Der kan være meget råben, skrig og skældud, de kan også vise handlekraft som f.eks.: "Nu gider vi ikke mere, nu tager vi på krisecenter."

Kvindernes hverdag og husmøder

Vores dagligdag med krise- og voldsramte kvinder og børn kan til tider være temmelig kaotisk, og vi ved, at dagen i går ikke er som dagen i dag eller i morgen. Derfor er vi meget bevidste om, at vi udarbejder "Barnets bog" i det omfang, der er mulighed for det. Indholdet kan afhænge af opholdets længde og familiens situation, men det er vores mål, at alle børn får en bog med sig, så de kan tænke tilbage på krisecentret og huske opholdet som en periode i deres liv.

Et andet fokus i projektet har vi haft på kvinderne. Vi har valgt en miljøterapeutisk tilgang, hvor vi sætter rammerne, som kvinderne skal bevæge sig inden for. Det giver ro og struktur på hverdagen, og det har kvinderne brug for i en kaotisk situation. Samtidig har det vist sig at have en rigtig god virkning i huset generelt. Krisecentrets husassistent har haft supervision med projektets psykolog for at få hjælp til at ændre og tilpasse det praktiske arbejde i huset.

FAKTARAMMER PÅ KRISECENTRET

En fast ramme kan for eksempel være: morgenmad fra kl. 8-10.

Vi havde svært ved at få kvinderne op om morgenen og komme i gang med dagen. De kom ofte dryssende op ad formiddagen, sprang morgenmaden over eller spiste deres egen morgenmad, så hele formiddagen blev brugt på det. Nu fortæller vi kvinderne ved indskrivningen, at er de ikke oppe kl. 9, vækker vi dem. Vi forklarer vigtigheden af at komme i gang med dagen. Det virker, og nogle af kvinderne har fortalt, at de ligefrem ligger og venter på at blive vækket.

Fik styr på husmøderne

Et andet eksempel på nye rammer er vores husmøder. Dem har vi ændret fra at være en snak om manglende rengøring og diskussioner om, hvem der ikke ryddede op efter sig osv. til at være husmøder med indhold: Vi diskuterer emner, f.eks. børneopdragelse, hvad er følelser, hvordan reagerer man, når man er i krise, hvordan er man mor til en teenager osv., og beder kvinderne forberede sig ved evt. at læse en tekst, som diskuteres på husmødet.

Inden forandringen oplevede vi en lang række problemer med de oprindelige husmøder: Personalet følte, at de havde et stramt fokus, og ingen havde megen lyst til dem. Ofte var der stor frustration i personalegruppen over, at reglerne blev lavet om hele tiden, fordi vi lod os rive med af kvindernes evne til at tilpasse reglerne efter egne

behov. Der var konstant uro, og kvinderne tjekkede hinanden indbyrdes, om reglerne nu blev overholdt. Det skabte også uvenskab, især børnene havde det ofte svært med at være sammen med hinanden. De var ofte med til husmøderne, og når mødre blev irriterede på hinanden, smittede det af på børnene. Det skabte en meget dårlig stemning, som bar præg af 'dem' og 'os', og selvom personalet prøvede at skabe en hyggelig stemning med kaffe, te og levende lys, havde det som oftest ingen virkning. Set i bakspejlet var det også et problem, at beboerne ikke havde indflydelse på dagsordenen eller referatet, som endte i personaleskuffen og ikke kunne læses af beboerne.

Via supervision med psykologen drøftede personalet nye muligheder for husmøderne, og miljøterapi blev omdrejningspunktet: Fordi det største

problem på husmødet var regler, blev vi klar over, at vi måtte skabe et miljø-terapeutisk rum med struktur og faste rammer. Nu er husets regler ikke til diskussion eller kan ændres og derfor ikke længere et punkt på dagsordenen. Vi gør i stedet meget ud af at tale med kvinderne om forpligtelserne ved at bo sammen med andre mennesker. Det sætter reglerne i et nyt perspektiv og giver forståelse og mening for kvinderne og deres børn. Og derfor føler alle, både personale og beboere, nu et større ejerskab for møderne.

Mange veje til refleksion og udvikling

Personalet har daglig fokus på strukturen og støtter løbende kvinder og børn. Vi har bl.a. indført en daglig tovholder, som sørger for morgenvækning, mens køkkenpersonalet har fokus på rengøringen. Dagsordenen for husmøderne er synlig for alle, og beboerne har mulighed for at skrive punkter på. Faste punkter er fællesspisning med opgavefordeling. Derudover er der et pædagogisk punkt, hvor fokus er rettet imod kvinderne, deres reaktioner eller krise. Grimt sprog blandt børnene i huset har f.eks. været på dagsordenen med en god dialog mellem kvinderne og en oplevelse af, hvor vigtigt det er at være en god rollemodel for sine børn. Vi bruger også storytelling til refleksion over egen situation og bruger bl.a. ofte et eventyr om en god og en ond ulv. Pointen er, at den ulv, der bliver

fodret, er den ulv, man ender op med at blive. Det giver ofte en ahaoplevelse, da voldsramte kvinder typisk kører i en negativ voldsspiral.

Vi bruger afslappende øvelser, bl.a. massagepude eller hårbundsmassagebørster samt afslapning og afstressende øvelser for særligt stressede beboere. Øvelserne tager udgangspunkt i Peter A. Levines bog *Væk tigreren*, som grundlæggende forsøger at afhjælpe den traumatiserede persons fastlåshed og genskabe evnen til at kunne reflektere. Vi bruger også sange og digte og tilpasser emnerne, så vores beboere har mest mulig glæde af dem.

Vi er meget opmærksomme på kvindernes forskelligheder, deres kulturelle baggrund og deres niveau i krisen. Det kan betyde, at vi ofte må udlevere en tekst flere gange, da kvinder i krise har svært ved at koncentrere sig og har hukommelsesbesvær og problemer med at være i kontakt med deres følelser. Vi har haft emner oppe på husmødet, der har haft til formål at få kvinderne til at reflektere. Som udgangspunkt stiller vi bare et enkelt spørgsmål og bruger hv-ord, f.eks. "hvor tit, synes I, man skal gå i bad?" eller "hvordan synes du, en god godnat-situation skal være?" eller "hvad er sund kost?" Det afføder mange gode og konstruktive dialoger, som har stor betydning for kvinderne indbyrdes, fordi de får fornemmelsen af at kunne bruge hinanden.

Dermed kommer kvinderne selv og ikke pædagogerne i centrum. Vi oplever, at der er kommet et rigtig godt fællesskab mellem kvinder og børn, og at det betyder noget for hver enkelt at kunne tilkendegive sine holdninger til livet. Ofte ser vi, at hyggestunden blandt kvinderne fortsætter efter husmødet, og at fællesskabet har taget en ny drejning, så holdninger til øget livskvalitet er i fokus i stedet for volden.

Større nærvær og bedre psykisk arbejdsmiljø

Alle i personalegruppen har været optaget af at styrke fagligheden i arbejdet og forbedre indsatsen for de voldsramte kvinder, så alle har deltaget aktivt i temadage, supervision og netværksmøder. Sidegevinsten er, at vi samtidig har fået et bedre psykisk arbejdsmiljø.

Et af fokusområderne har været 'sekundær traumatisering'. Hvordan bliver vi opmærksomme på det, så vi kan afhjælpe eller undgå det i tide. Vi har fået en stor viden om, hvad der sker, når vi er sekundært traumatiserede. Det betyder, at vi bedre kan støtte hinanden og skabe ro i kaotiske og følelsesladede situationer. En del af teorien om sekundære traumer handler om kvindens følelser kontra pædagogens følelser. Når vi bliver bevidste om egne og andres følelser, bliver det lettere at håndtere de svære situationer.

Vi er også blevet bevidste om vores eget til tider negative tankemønster via temadage i mindfulness og har fået redskaber til en friere tankegang. Vi er blevet bedre til at være til stede i nuet og til at have et stærkere fokus på de positive tanker. Det har haft stor betydning for vores psykiske arbejdsmiljø.

Vi har lært vigtigheden af at lade kvinden selv arbejde med sin egen situation, bestemme og tage ansvar for sit og børnenes liv. Vi er blevet bedre til at guide og stille spørgsmål, der får kvinden til selv at reflektere og træffe beslutninger om fremtiden. Tidligere skulle personalet huske, gøre, være med til osv. Nu bærer vi ikke længere det store ansvar – og det er godt for både os og kvinderne. Med relationsarbejdet og vores viden om traumer er vi også blevet særligt opmærksomme på, at kvinderne er følsomme over for ændringer i dagligdagen på krisecentret, så når der starter nye medarbejdere, er det vigtigt, at de fra starten sættes ordentligt ind i vores metoder.

Fast samarbejde mellem kommune og privatpraktiserende psykologer

Projektet hos os kom i stand med en henvendelse fra en af vores privatpraktiserende psykologer, som gerne ville deltage i projektet. Det blev starten til et godt og veludbygget samarbejde mellem Lolland Kommune, Social- og Psykiatrisektoren og Nakskov Krisecen-

ter. I projektperioden har der været udarbejdet en kontrakt mellem psykologerne og Social- og Psykiatrisektoren om deres deltagelse og aflønning.

Der har været et utroligt godt samarbejde mellem pædagogerne og psykologerne. Der har også været et godt samarbejde med projektkoordinator/koordinerende familievejleder og psykologerne. Psykologerne har stået for den faglige supervision. Gruppebehandling af kvinderne har været i et meget tæt samarbejde, da det er varetaget af den psykolog, der har været tilknyttet kvinderne i projektet og den koordinerende familievejleder. Der har i fællesskab været udviklet metoder til gruppearbejdet og tid til faglig sparring bagefter.

Gennem hele forløbet har der været en tæt kontakt og en god dialog mellem psykologerne, pædagogerne og projektkoordinatoren for at få den bedst mulige helhed om kvinderne og deres børn. Der har været meget snak om, hvorvidt det var rigtigt at bruge en privatpraktiserende psykolog frem for en kommunal psykolog i projektet. Da Nakskov Krisecenter er et forholdsvis lille sted med plads til højst fem kvinder og ti børn, er der ikke grundlag til en fuldtidsansat psykolog. Efter ændringen i Serviceloven, hvor betalingskommune også er handlekommune (jf. boks i forordet til bogen, red.), vil det kun være udgiften til egne borgere,

der skal finansieres af egen kommune, mens brug af psykolog til børn fra en anden kommune skal betales derfra.

Vores erfaring fra projektet er, at det har været en fordel at have en privatpraktiserende psykolog tilknyttet. Psykologerne har prioriteret tid til kvinder og børn på krisecentret, så der ikke har været lange ventetider. Efter projektet vil der fremover kun være psykologhjælp til børnene, der skal finansieres efter Serviceloven, § 109, stk. 4. Psykologhjælp til kvinderne skal søges via egen læge for at opnå tilskud fra sygesikringen.

Brug af privatpraktiserende psykologer ses altså som en meget fleksibel løsning, hvor der kun betales for de reelle timer, der bliver brugt, og hvor kommunen ikke får ekstraudgifter for evt. uudnyttede timer.

Vi arbejder dog fortsat på at finde en løsning, så vi også fremover kan tilbyde voldsramte kvinder den psykologhjælp, de har brug for, og som vi ved hjælper dem til at komme videre med et liv uden vold.

KAPITEL 6

Kvinder på krisecentre har brug for psykologbehandling

MODSAT BØRNENE HAR kvinder på krisecenter ikke et lov-sikret krav på psykologbehandling. Erfaringerne fra projektet viser imidlertid, at hvis mor også behandles, er det muligt at forbedre tilknytningen mellem mor og barn, øge bevidsthed, nærvær og selvværd i rollen som mor og dermed skabe gro-bund og håb for et liv uden vold. >>

Af psykolog og familieterapeut Mie Andersen

Som led i Servicestyrelsens projekt for en forstærket indsats for kvinder og børn, som har været udsat for vold, indgik Klinikfællesskabet ved torvet i Nakskov en samarbejdsaftale med Lolland Kommune om ansvaret for den psykologiske behandling af kvinderne og deres børn. Indsatsen blev delt mellem klinikens tre psykologer, og jeg har behandlet kvinderne, mens mine kollegaer behandlede børnene.¹

Kvinderne har både fået individuel behandling og støtte samt arbejdet i gruppe. Målet med gruppearbejdet var at give dem mulighed for at spejle sig i hinanden og få en forståelse for andre i situationer, der mindede om deres egen. I gruppearbejdet deltog jeg og projektkoordinator, som er socialrådgiver og kunne hjælpe kvinderne i sager med forældresamvær, problemstillinger i statsforvaltningen og deres flytning fra krisecenter til ny bolig.

Børn har efter lovgivningen ret til fire til ti behandlinger hos en psykolog, når de er på krisecenter. Det ville være hensigtsmæssigt også at behandle kvinden, så børnenes behandling blev understøttet af en mor, der har modtaget behandling. Hvorfor vil jeg uddybe i denne artikel.

Mor er i høj stress

Når moren kommer til krisecentret med sine børn, er hun i høj stress, og derfor er hendes autonome nerve-

system ude af sin naturlige balance. Kvinden er ofte i chok og har øget koncentrationen af stresshormoner i blodet. Det giver en anspændelse af kroppen med somatiske symptomer og psykiske reaktioner til følge.

Kvinder på krisecentre har gennem livet udviklet mønstre til at håndtere den angst, et chok medfører. De har eksempelvis enten fraspaltet følelsen af angst og andre følelser ved at handle eller bruge deres fornuft (kognitive tanker) til at holde følelserne ude. Ofte tænker kvinderne kun på at finde en lejlighed, så de kan starte et nyt liv. De kan næsten være besat af tanken, så de undgår at beskæftige sig med, hvordan de selv og deres børn har det. Børnene lider under disse belastningsreaktioner hos deres mor. Og hun kan svinge mellem at være aggressiv, have voldsomme vredesudbrud eller være magtesløs og fortvivlet. Desuden er moren på vagt eller isolerer sig i sig selv.

Konsekvensen er, at hun ikke har opmærksomhed eller fokus på sine børn og deres behov. Moren har ofte i årevis været på vagt, for eksempel over for den voldelige mand, og hermed ikke været opmærksom på sig selv, dvs. sin egen angst, følelser og behov. Det kan også udtrykkes som ikke at være til stede nu og her. Til at afhjælpe det støttes kvinden til at afslappe kroppen efter inspiration fra en traumehelingsmetode². Denne metode er udviklet på

grundlag af Peter A. Levines Somatic Experiencing (SE-metoden), som han beskriver i bogen *Væk Tigeren*.

I den metode, jeg anvender, begynder kvinden på en enkel måde at få fokus på sin krop. Hun opfordres til at beskæftige sig med sine hænder ved at lægge dem på lårene og bliver bedt om at fortælle, hvad hun sanser (oplever) i sine hænder. Opmærksomheden flyttes altså bevidst til hendes hænder, og den sansende del af hendes hjerne kan aktiveres, når hun stopper sit eventuelle tankemylder. Bagefter opfordres hun til at blive bevidst om sin vejrtrækning, og igen flytter hun sin opmærksomhed og til fokus her og nu. Der arbejdes bevidst med at være i nutiden. Det er her min erfaring, at kvinden kan begynde af slappe af og nedsætte belastningerne i sit autonome nervesystem. Hendes skuldre afspændes, og hun oplever at være mere rolig i kroppen. På dette tidspunkt intervenserer jeg ofte med en oplevelse, hvor kvinden tidligere har følt sig glad – krop og oplevelse kombineres med vejrtrækning, tanke og følelse. Ofte kan den belastede kvinde føle glæde for første gang i lang tid over en bestemt oplevelse – en glæde, som ellers er glemt og tilsidesat under en ”væren på vagt”, som ofte har eksisteret i lang tid.

Jeg antager, at kvinden på denne måde beroliger sig selv og derfor mindsker

belastningen i sit autonome nervesystem. Det vil betyde, at koncentrationen af stresshormoner i blodet mindskes. Ved længerevarende stress øges koncentrationen af stresshormonet kortisol i blodet og medfører tit en depression.

Kvinden opfordres til at lave øvelsen hjemme, hvis hun f.eks. har været eller er aggressiv – en begyndende fase til at turde vende blikket indad og mærke krop og følelser og bevæge sig væk fra den stressfyldte tilstand.

Tilknytningsmønstret hos mor og barn

For når kvinden mangler opmærksomhed på sig selv og sine børns behov, er den tilstand ofte opstået inden for de første tre år af hendes liv. Hun har relateret sig til sine nærmeste på en ængstelig måde, så der er dannet et usikkert tilknytningsmønster. Mary Ainsworth udviklede i 1978 en test – Strange Situation Procedure (SSP), som hun vurderede separationsangst og klassificerede tilknytningsmønstre ud fra. Ved denne test forskede Ainsworth i dyaden mellem mor og barn og definerede de forskellige tilknytningsmønstre: usikkert undvigende, usikkert ambivalent, sikkert tilknyttet.³ Senere beskrev M. Main og J. Salomon den fjerde gruppe af tilknytningsmønstre: de uorganiserede. Denne gruppe mangler evnen til at klare stress. Her vil børnene eksempelvis kunne stivne

i trancelignende bevægelser på gulvet eller udføre stereotype handlinger. Denne adfærd kan ses hos børn, der er blevet fysisk mishandlet.⁴

Tilknytning er en biologisk og homeostatisk adfærd, hvor børnene søger tryghed hos moren eller faren, hvis der opstår et behov eller fare. Oplever de ikke denne tryghed, er der grundlag for at danne et usikkert tilknytningsmønster.

Min erfaring med kvinderne fra krise-centret er, at de har et usikkert tilknytningsmønster og dermed problemer med nære relationer. Det er ikke overraskende. De kan ikke håndtere at have været udsat for vold. De kan have levet med den voldelige mand i årevis, hvad de ikke med deres fornuft kan begribe bagefter. Kvinderne har muligvis aldrig oplevet tryghed og ved ikke, hvad de mangler. De har levet et liv, hvor de har været hæmmet i eksempelvis indlæring og har en dårlig affektiv regulering. Desuden kan de mangle viljen til at frigøre sig fra den voldelige mand.

Moren arbejder med sin opmærksomhed

Problematikken bliver kompleks. En longitudinel undersøgelse af 100 forældrepar og deres børn udført ved The Anna Freud Centre i London viste, at der er høj korrelation mellem testen Strange Situation Procedure (SSP) og testen udviklet af M. Main til

forældreinterview, Adult Attachment Interview (AAI), for at vurdere forældres tilknytningsmønster. Herudfra konkluderes, at der sker en transmittering fra en generation til den næste af tilknytningsmønster.⁵

Derfor bliver det et arbejds punkt, at morens usikre tilknytningsmønster skal ændres i retning af at blive mere sikkert. Dvs. at moren med sin opmærksomhed skal være modtagelig over for sit barns signaler og reagerer kærligt, når det søger beskyttelse eller trøst.⁶ Det vil jeg postulere godt kan lade sig gøre. Moren skal begynde at arbejde med sin egen opmærksomhed og sit fokus. Hun skal blive opmærksom på, om hun er til stede i nuet, fortiden eller fremtiden, og turde være i nuet, mærke sig selv, som beskrevet i afsnittet om højstress. Det er udgangspunktet for, at hun kan veksle mellem at have fokus på sig selv og sit barn og forudsætningen for, at hun på et senere tidspunkt kan opleve og respektere, at barnet har andre meninger end hende.

Når moren begynder at kunne vende blikket mod sig selv, hjælpes hun til at udvikle sine refleksioner og sin mentalisering. Hun får hjælp til at give plads til at integrere eventuelle følelser. Det sker i nuet, hvor det er tydeligt i hendes kropslige reaktioner, at der eksempelvis kan skabes en følelse, eller der sker en mental oplevelse af

sammenhænge, som hun måske ikke tidligere har været bevidst om. Hun tager det til sig og bliver mere accepterende af sig selv. Dengang hun blev slået, havde hun ikke mulighed for at acceptere sig selv. Langsomt begynder hun at udvikle sin selvbevidsthed og selvforståelse. Hun accepterer sig selv og kan være sig selv bekendt. Den del af terapien er udviklet på grundlag af Anne Lise Løvlie Schibbys forskning.⁷ Der arbejdes med at udvikle et mere sikkert tilknytningsmønster, som skaber større tryghed og tillid i nære relationer. En længerevarende proces, der fordrer, at det autonome nervesystem er mere i ligevægt, og den bevidste del af kvindernes mentale kapacitet udvides.

Invaderende tanker skal behandles

En artikel om volds ofre⁸ beskriver, hvilke symptomer det giver bedst effekt at behandle hos volds ofre med ASD (Acute Stress Disorder) og PTSD (Post Traumatisk Stress Disorder). Artiklen refererer, at 25 procent af volds ofre har ASD, som kan udvikle sig til PTSD, og at 25 procent allerede har PTSD, mens næsten lige så mange manglede bare et symptom (subkliniske) og var dermed også behandlingskrævende.

Artiklen konkluderer, at når de invaderende tanker, undgåelsesadfærden og vagtsomheden hos klienter med ADS og PTSD behandles, giver det den bedste effekt. Disse symptomer bliver

der taget vare på i den behandling, jeg har beskrevet, hvor undgåelsesadfærd og væren-på-vagt opleves, når det autonome nervesystem bliver belastet. De invaderende tanker med dårlig selvfølelse, pinlighed og utilfredshed med sig selv bliver bedre, når kvinderne begynder at opdage, at mens de blev udsat for vold, kunne deres adfærd ikke være anderledes. Efter de er begyndt at kunne acceptere sig selv, får de langt bedre selvforståelse. For eksempel kan kvinderne acceptere, at senfølger af PTSD som somatiske smerter og mistænksomhed kan forklares med deres turbulente liv.

Ni ud af ti fik det bedre

I projektet har 46 kvinder deltaget. Af dem, der har været i behandling, er to flyttet tilbage til deres voldelige partner. En enkelt har desværre været så dårlig, at hun er flyttet sammen med en ny voldelig partner. De øvrige 43 kvinder, svarende til 93 procent, udtrykker, at hjælpen i projektet har givet dem troen på, at de kan fungere selv igen. De har fået lyst til at uddanne sig og komme tilbage på arbejdsmarkedet. De tænker på sig selv og har fået viljen til et liv uden en voldelig partner. Og meget vigtigt: Kvinderne er blevet optaget af deres børn. De kan være til stede i nuet og kan med deres opmærksomhed have fokus på børnenes følelser og tanker uden at være på vagt over en voldelig partner i baggrunden.

Det vurderes, at børnenes psykologbehandling bør understøttes af en mor, som også har været i behandling. Har moren ikke været i behandling, vil barnet vende tilbage til gamle vaner. Moren danner og skaber et barns adfærd med de dertil knyttede tanker

og følelser. En mor, der kan være til stede i nuet og kan lytte til sine børn, fremmer dialogen mellem dem. Det kan bedre tilknytningen mellem mor og barn, som begge kan arbejde sig hen mod et mere sikkert tilknytningsmønster.

LITTERATUR

- Andersen, K.M. (2004): *Refleksion*. Speciale
- Bowlby, J. (1988/94): *En sikker Base*. Frederiksberg: Det lille Forlag
- Heller, D. & L. Heller (2005): *Traumeheling*. København: Borgen
- Levine, P. (1998): *Væk tigeren. Helbredelse af traumer*. København: Borgen
- Rechenbach, A. (2003): "Attachmentbegrebet, dets historik og aktualitet", *Psyke & Logos*, 24(2), p. 529-546.
- Schibbye, A.L.L. (2002): *En dialektisk relationsforståelse*. Oslo: Universitetsforlaget
- Schibbye, A.L.L. (1996): "Anerkjennelse: en terapeutisk intervensjon?", *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 33, p. 530-537.

NOTER

- ¹ Peter Levine, 1998
- ² Diane Poole Heller og Laurence S. Heller, 2001
- ³ Bowlby, 1994.
- ⁴ Bowlby og Rechenbach et al., 1999
- ⁵ Rechenbach, 2003
- ⁶ Bowlby, 1994
- ⁷ Schibbye, 2002
- ⁸ A. Elklit og Ole Brink, 2004

KAPITEL 7

Usynlige tremmer holder kvinder fanget i voldelige forhold

MANGE HAR SVÆRT ved at forstå, hvorfor kvinder ikke bryder ud af et voldeligt parforhold i stedet for at udstå de fysiske, psykiske og ofte også seksuelle ydmygelser i årevis. Psykologiske forklaringsmodeller peger på, at kvindernes opvækst, den vold, de udsættes for, og deres etnicitet og kultur kan skabe usynlige tremmer, som holder dem fanget i den voldelige relation. >>

Af cand.psyk. Kamilla Biegel, Roskilde Krisecenter og cand.psyk. Rikke Rahtkens, Ringsted Krisecenter

”Det er da også utroligt, at hun ikke bare forlader den kæreste, når han i årevis har slået og ydmyget hende. Er hun ikke selv lidt ude om det, når hun sådan vælger at blive boende hos ham?”

Det er en kommentar, vi som psykologer på krisecenter, ofte hører fra udenforstående personer. De undrer sig – ganske berettiget – over, hvorfor nogle kvinder bliver boende sammen med deres voldsudøvende partner år efter år.

Vores erfaring er, at denne undren ikke er forbeholdt udenforstående, men deles af både samfundet som helhed, personalet på krisecentre og af de voldsudsatte kvinder selv. Det er for de fleste svært at forstå og finde mening i denne umiddelbart irrationelle og selvdestruktive adfærd.

Som projektpsychologer på Ringsted og Roskilde Kvindekrisecentre har vi gennem det terapeutiske arbejde med voldsudsatte kvinder fået et indblik i deres verden – både i deres aktuelle liv, men også i hvilket liv, de har levet, både som børn og siden som voksne. Vi er opmærksomme på en række konkrete forhold, som er med til at belyse og forklare voldsudsatte kvinders valg og fortsatte tilvalg af en partner, som udøver vold mod dem. Det er også blevet klart for os, at der er dybereliggende ubevidste psykologiske mekanismer på spil, som kan være med til at forklare, hvorfor det er vanskeligt at

forlade en voldsudøvende partner. Det vil vi belyse her.

En typisk historie om vold

Helt overordnet er der tre forhold, som er væsentlige årsager: kvindens *historik*, den *vold* kvinden udsættes for samt kvindens *etnicitet* og *kultur*. Men inden vi præsenterer dem, fortæller vi først en historie som illustrerer, hvordan udviklingen i en parrelation med vold typisk tager sig ud.

I begyndelsen af forholdet viser han hurtigt tegn på voldsom jalousi, og hun føler sig smigret over det. Hun ser hans besidderiske opmærksomhed som et tegn på, at han virkelig elsker hende med en lidenskab uden lige. Efterhånden som han bliver mere dominerende, vil hun bagatellisere og/eller undskylde hans adfærd. Hun holder af ham, men er samtidig også lidt bange for ham på dette stadie.

Men efterhånden vokser hendes frygt for ham. Hans voldsanfald og vredesudbrud bliver hyppigere og fuldstændig inkonsekvente og uforudsigelige. Det er ikke nødvendigt, at han udøver fysisk vold for at få kontrol over hende og holde hende i en konstant angsttilstand. At han taler nedsættende til hende og truer med lemlæstelse og død eller med at gøre skade på hendes venner, familie og børn er lige så effektivt. Ud over at indgyde frygt kontrollerer han og ødelægger hendes

følelse af autonomi. Hun bliver udsat for forhør, han holder øje med hende, hendes udseende, og hvem hun har kontakt med, og han udsætter hende for seksuelle trusler og krænkelser. På dette tidspunkt vil hun være tilbøjelig til at opgive kontakten med venner og familie, hvilket han i høj grad opfordrer til, men hendes tiltagende isolation bliver også hjulpet på vej af, at venner og familie ofte selv trækker sig, da de har svært ved at se på, hvad der foregår og ikke forstår, hvorfor hun ikke forlader ham.

Hvis det lykkes hende at forlade ham, bliver hun overtalt til at vende tilbage. Ikke ved hjælp af trusler, men ved hjælp af undskyldninger, kærlighedserklæringer og løfter om, at han vil forbedre sig. Han får overbevist hende om, at han ikke kan leve uden hende, og at han kun opfører sig sådan, fordi han desperat har behov for hende og elsker hende. Han får overbevist hende om, at hans skæbne er i hendes hænder, og at hun selv kan stoppe volden ved at komme med endnu større beviser på sin kærlighed til ham. Nu er alting godt, og hun får endelig den omsorg, opmærksomhed og kærlighed fra ham, som hun higer efter. Men så snart hun er tilbage i forholdet, hvor han vil have hende, tager volden til igen.

Ud over at forlange, at hun skal afbryde kontakten med familie og venner, vil han måske også gerne have, at hun skal

bevise sin kærlighed og loyalitet ved at opgive sit arbejde eller uddannelse. Han kan også forlange, at hun skiller sig af med alle symbolske tegn på sin tilknytning til andre, f.eks. billeder eller ting med affektionsværdi, og på den måde mister hun både sin indre og ydre tilknytning til andre mennesker. Hun efterlever hans krav, både fordi hun er bange for ham, men også fordi hun har brug for den følelsesmæssige næring, han trods alt kan give hende. Jo mere bange hun er, desto mere fristes hun til at knytte sig til det ene forhold, der er tilladt – nemlig til ham.

Opvæksten tilbyder en forklaring

Ud fra vores erfaringer med målgruppen tegner der sig et tydeligt billede af kvindernes opvækstvilkår: Omsorgssvigt, vold, fravær af følelsesmæssigt stabile og tilgængelige omsorgspersoner samt traumer i alle afskygninger er velkendte fænomener. Både etnisk danske som etnisk udenlandske kvinder synes at være præget af svære barndomsoplevelser, og netop her findes nøglen til at forstå en række af de dybdepsykologiske mekanismer, der gør bruddet med en voldsudøvende partner så svært.

Vi præsenterer her fire bud på, hvordan tidlige barndomsoplevelser kan påvirke barnet og siden den voksne på måder, som kan være med til at forklare, hvorfor det kan være vanskeligt at forlade en voldsudøvende mand.

1. Lyst, ulyst og grænsesætning. Hvis et lille barn vokser op i et miljø, hvor grænseoverskridelser er en del af dagligdagen, får det ikke i tilstrækkelig grad mulighed for at udvikle sin evne til at mærke lyst og ulyst – eller slet og ret at mærke og forstå sig selv indefra. Nogle mennesker oplever så voldsomme begivenheder i barndommen, at de for at overleve må lukke ned for kontakten mellem krop og tankevirksomhed. Derfor oplever de i voksenlivet, at de billedligt talt skal 'brændes med et strygejern', før de reagerer. Sensitivitet over for smerte og psykiske ydmygelser er blevet udhulet, og samtidig er den naturlige psykiske og fysiske væmmelse, afsky og afstandtagen fra grænseoverskridende handlinger helt eller delvist fraværende.

Med disse opvækstvilkår gælder det for den voksne kvinde, at de følelser, der almindeligvis bruges til at navigere efter, for eksempel glæde eller sorg, er delvist eller fuldstændigt ubrugelige som kompas. Og impulser til at handle, som følelserne normalt trækker med sig, er ofte svage eller svære at afkode. Det kan i høj grad være med til at forklare, hvorfor voldsudsatte kvinder har vanskeligt ved at forlade et voldeligt forhold. De får slet og ret ikke de nødvendige kropslige impulser og tilskyndelser til at bevæge sig væk fra relationen. Samtidig er de kropslige impulser, de trods alt får, så vanskelige at afkode, benævne og lade sig guide

af, at de er ubrugelige for kvinden. Det kropslige og følelsesmæssige "navigationssystem" er sat ud af kraft. Og det, der under normale omstændigheder ville blive opfattet med frygt, opleves nu uden den adækvate følelse af den voksne kvinde.

2. Tillært hjælpeløshed. Begrebet 'tillært hjælpeløshed' kan være med til at belyse, hvorfor det som multipelt traumatiseret kan være vanskeligt at etablere den nødvendige motivation til at forlade en voldsudøvende partner.

Har man som barn og eventuelt siden som voksen erfaret, at forsøget på at opnå kontrol og afværge ubehagelige hændelser lykkes på vilkårlige tidspunkter og med et uforudsigeligt resultat, kan man udvikle tillært hjælpeløshed. Er man påvirket af tillært hjælpeløshed, har man en negativ og pessimistisk tro på, at ens egne handlinger kan lede det resultat med sig, som ønskes. Netop fordi man tidligere har erfaret, at forsøget på at forsvare sig og afværge ubehageligheder er lykkedes på uforudsigelige og vilkårlige tidspunkter, har man mistet evnen til at forudsige resultatet af disse handlinger. Ifølge Walker er den naturlige konsekvens af det, at individets motivation for og tilskyndelse til forsøgsvis at afværge eller sætte en stopper for ubehageligheder udslukkes. Walker skriver: "... tilfældig og negativ behandling af en person kan medføre den overbevisning, at

personens naturlige måde at bekæmpe et sådan misbrug ikke kan stoppe det. Således vil personen ikke længere forsøge at sætte en stopper for misbruget, men i stedet udvikle strategier til at leve relativt sikkert i det fortsatte misbrug." (Walker, 2009, s. 84, vores egen oversættelse).

Er den voldsudsatte kvinde præget af tillært hjælpeløshed, enten fordi hun som barn eller som voksen udsættes for ubehageligheder, som hun på uforudsigelige måder og med varieret resultat afværger, kan motivationen til at prøve at stoppe krænkelserne udslukkes – i tilfældet her motivationen til at bryde op fra et destruktivt parforhold. Det kan være med til at forklare, hvorfor det er vanskeligt for en voldsudsat kvinde at tage livtag med livet og forlade en destruktiv "kærlighedsrelation".

3. Fremmede og onde selvdele. I udviklingspsykologiske og psykoanalytiske teorier beskrives det, hvordan mennesket på en usund måde kan være afhængig af andre mennesker for at kunne håndtere svære sider eller følelser hos sig selv. Med afsæt i disse teoretiske forståelsesrammer kan man tilnærme sig dybdepsykologiske forklaringer på, hvorfor det kan være yderst vanskeligt at gå fra en voldsudøvende partner.

Både den mentaliseringsbaserede forståelsesramme, udviklet af Bateman &

Fonagy, og objektrelationsteorien, som den præsenteres af Clarkin, Yeomans & Kernberg, kommer med hver deres bud på, hvordan svære barndomsoplevelser former det voksne menneskes psykologiske matrix. Begge udviklings-teorier forklarer, hvordan omsorgspersoners empatiske og nænsomme omgang med barnet er afgørende for, at barnet sidenhen udvikler sig på normal vis.

Kan de primære omsorgspersoner ikke rumme barnet og tilbyde en kærlig relation, som barnet kan udvikle sig inden for, er der risiko for, at barnet får en indre fornemmelse af at indeholde noget ondt og fremmed. Særligt i de tilfælde, hvor omsorgspersonerne i deres omgang med barnet er direkte krænkende og grænseoverskridende, er der høj risiko for, at barnet som voksen får et indre psykisk liv præget af kaos, ondskab og forfølgelse. Bateman & Fonagy udtrykker det på følgende måde: "Hos ofre for mishandling, misbrug eller alvorlig omsorgssvigt, (...) vil de mentale tilstande inkludere internalisering af en ærlig talt ondsindet sindstilstand" (2006, s. 17, vores egen oversættelse).

Skal individet som voksen opnå en følelse af indre stabilitet og slippe af med følelsen af at have noget ondt indeni, kan individet via komplekse og umodne forsvarsmekanismer få andre mennesker til at rumme den eller de dele af sig selv, han eller hun ikke selv kan rumme.

Antages det, at voldsudsatte kvinder, grundet dårlige opvækstbetingelser, ”besidder” onde og forfølgende selvdele, kan der argumenteres for, at ved at etablere et parforhold med en voldsudøvende partner er det en måde at håndtere egne onde og forfølgende selvdele på. Via komplekse forsvarsstrategier kommer den voldsudøvende mand til at repræsentere alle de grimme og onde selvaspekter, som kvinden ikke kan håndtere og rumme i sig selv. Og så bliver tilknytningen til manden altafgørende for kvindens psykologiske overlevelse.

I det lys fremstår parforholdet med en voldsudøvende partner meningsfyldt og funktionelt, fordi kvinden gennem parkonstellationen psykologisk set hjælpes til at ”være i sig selv”, selvom parkonstellationen på et andet plan er yders selvdestruktivt og opretholder dysfunktionelle tilknytningsmønstre. At argumentere for, at kvinden jo bare kan forlade den voldsudøvende mand, er med andre ord en sandhed med kraftige modifikationer, fordi et brud vil betyde, at kvinden igen skal rumme onde og pinefulde selvdele.

4. Afhængig af adrenalinkick. Er man vokset op i en familie, hvor det har været nødvendigt at være årvågen og have en skærpet opmærksomhed på at afværge eller håndtere grænseoverskridelser på bedst mulig måde, kan man som voksen være afhængig af de adrenalinkick, som udløses ved fare. Det er

ikke ualmindeligt, at de indlogerede kvinder på krisecentrene frustreret beskriver ikke-voldsudøvende mænd som kedelige og trivielle. Og man kan argumentere for, at kvindernes tiltrækning af farlige og uforudsigelige mænd delvist kan forklares med afsæt i fysiologiske mekanismer. Brud med en voldsudøvende partner har med andre ord fysiologisk set en høj pris, da bruddet afskærer kvinden fra at få det fix, som hun (muligvis) er blevet afhængig af. I det lys giver det mening, at kvinder tiltrækkes af farlige mænd og sidenhen har vanskeligt ved at bryde kontakten med den mand, som er kilden til kvindens adrenalinkick og spænding.

Volden gør noget ved selvopfattelsen

Svære barndomsoplevelser kan altså være med til at belyse, hvorfor det som voksen kan være vanskeligt at bryde ud fra et voldeligt forhold. Men den vold, den voksne kvinde udsættes for, kan ydermere forklare nogle mekanismer, som forhindrer kvinden i at bryde ud af den voldelige relation. Den vold, den voksne kvinde udsættes for af sin partner, gør noget ved kvindens måde at tænke om sig selv og andre på. Og den begrænser hendes handlemuligheder. Uanset alder, etnicitet eller opvækstbetingelser er man som voldsudsat underlagt voldens dynamikker, som for sin del er med til at belyse, hvorfor det kan være vanskeligt

at bryde med volden. Det findes der flere forklaringer på:

1. Stockholmsyndromet. Stockholmssyndromet (De Fabrique, 2007) er den psykiske tilstand, hvor et gidsel udvikler sympati for og solidaritet med gidseltageren. Det virker fuldstændig irrationelt set i lyset af de skræmmende prøvelser, offeret udsættes for i situationen. Men i nogle tilfælde kan der sættes lighedstegn mellem at være gidsel og voldsudsat kvinde, og derfor er teorien om Stockholmsyndromet interessant, fordi de psykologiske mekanismer i spil kan siges at være de samme.

Der er tre faktorer, som er afgørende for udviklingen af Stockholmsyndromet: For det første afhænger gidslets basale behovstilfredsstillelse og overlevelse af gidseltageren. For det andet er gidslet isoleret fra andre perspektiver end gidseltagerens, og for det tredje udviser gidseltageren lejlighedsvis venlighed over for offeret.

Udvikling af Stockholmsyndromet afhænger ikke af en bevidst beslutning eller et rationelt valg om at blive ven med sin gidseltager. Det skal nærmere forstås som en forsvarsmekanisme, der ubevidst og automatisk bringes i spil, fordi gidslets chancer for at overleve afhænger af, at gidslet stoler på og identificerer sig med gidseltageren. Netop derfor udvikles der ofte positive følelser over for gidseltageren. Over-

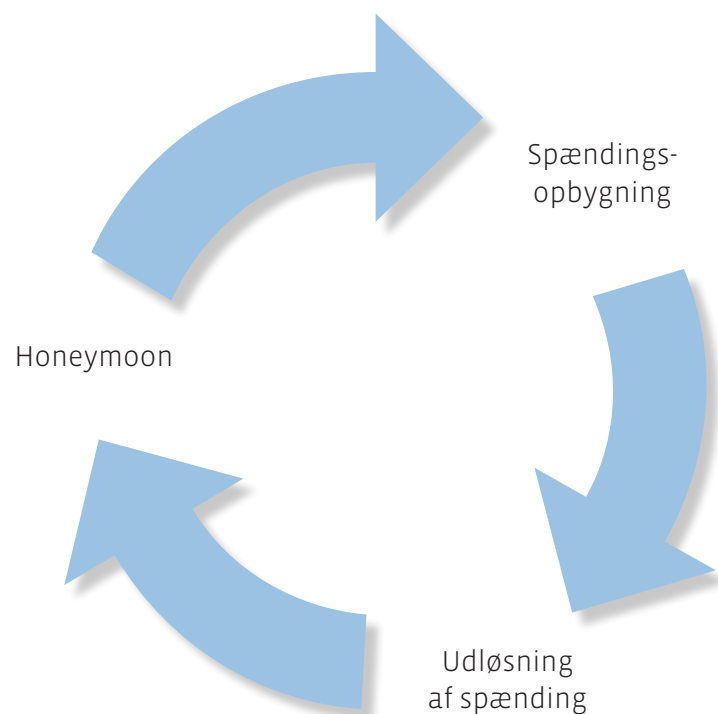
levelsesinstinktet kan altså tages til indtægt for at udvikle varme følelser, hvormed instinktet til at overleve ”vinder” og forhindrer udviklingen af adækvate følelser som had og afsky mod gidseltageren. I stedet er gidslet nødt til at koncentrere sig om at undgå direkte og ærlige reaktioner på gidseltagerens destruktive behandling. Det er afgørende at tune sig ind på, hvad gidseltageren kan og ikke kan lide, og derfor bliver gidslet meget mere optaget af gidseltagerens følelser end af sine egne følelser.

For en række af de kvinder, vi har mødt, kan man tale om, at de har levet i en parrelation, der på afgørende områder ligner relationen mellem gidsel og gidseltager. Med afsæt i beskrivelsen af Stockholmsyndromet kan den måde, de voldsudsatte kvinder er optaget af deres mænd, forstås som deres måde at tune sig ind på manden for at sikre deres egen overlevelse. De retter deres antenner mod manden og ser f.eks. det i fjernsynet, som han vil se, spiser den mad, han vil have, klæder sig i det tøj, han kræver, og indretter sig, som han vil have det. Kvinden tillemper sin adfærd på måder, der behager manden, f.eks. ved at udvise afhængighed, mangel på initiativ og manglende evne til at handle, tænke eller tage selvstændige beslutninger.

Kvinden udvikler aktivt strategier for at holde sig i live, og netop derfor

har hun henholdsvis en overdreven opmærksomhed mod sin partners ønsker og behov, benægtelse af den reelle krænkende situation samt en tilegnelse af gidselstagerens perspektiv. Kvinden kan overvældes af taknemmelighed mod sin mand for at have tilladt hende at overleve, og hun fokuserer på sin mands venlige handlinger frem for den brutalitet, han også udviser.

2. Voldsspiralen. Walker, der er ophavs-kvinde til teorien om voldsspiralen, identificerer tre fortløbende faser i det voldelige parforhold, hvor faserne til stadighed afløser hinanden i en ganske forudsigelig rækkefølge. Sådan kan voldsspiralen illustreres:

Den første fase er spændingsopbygning, der indebærer en stigende fornemmelse for fare. Her giver manden udtryk for utilfredshed og er fjendtlig, men ikke på en ekstrem eller eksplosiv måde. Kvinden går rundt som på æggeskaller og prøver at formilde ham ved at gøre, hvad hun tror, behager ham, beroliger ham eller i det mindste ikke ophidser ham. Hun har ofte held med det et lille stykke tid, hvilket får hende til at tro, at hun kan kontrollere ham.

Den anden fase er udløsning af den opbyggede spænding i en voldsepisode – med fysisk, psykisk eller seksuel vold.

Den tredje er *honeymoon*-fasen, hvor manden fortryder sin handling, beder om tilgivelse og lover, at det aldrig vil ske igen. Han overøser hende med gaver og kærlighedserklæringer og lover at holde op med at drikke, være utro, arbejde for længe, eller hvad der ellers af begge parter anses som grunden til volden.

Det mest nedslående ved honeymoon-fasen er det falske håb, den giver liv til. Kvinden får et glimt af den mand, som hun troede, og stadig håber på, at han er.

Hans adfærd forstærker håbet om, at tingene kan blive bedre, hvis bare visse belastninger blev fjernet. I denne fase fornemmer kvinden ofte, at manden er desperat, ensom og fremmedgjort,

og hun føler sig ansvarlig for at hjælpe ham med at få det bedre. Denne tidsløse repræsenterer kvindens længsler og drømme for forholdet, og sammenholdt med at fasen igen og igen udspiller sig i relationen, optrappes en tro på og et håb for, at det kan lykkes at få etableret det varme fællesskab, kvinden længes efter.

Fasen får den dynamiske effekt, at kvinden bliver i forholdet, fordi hun igen har erfaret, at de kan have det godt sammen. Honeymoon-fasen kan ses som en væsentlig forklaring på, at kvinder vælger at blive i parrelationen trods volden. Hvad kvinden ofte ikke har gennemskuet er, at fasen er nøje sammenflettet med de to andre faser, som naturligt afløser hinanden. Honeymoon-fasen er altså ikke kommet for at blive, men i højere grad betinget af forudgående voldsepisoder.

3. Bange for at blive slået ihjel. Meget ofte spiller situationelle faktorer ind og gør det vanskeligt for en kvinde, der bliver udsat for vold, at forlade sin voldelige partner. Den måske aller-vægtigste grund til at blive er ofte, at kvinden er bange for at blive slået ihjel eller for, at børnene bliver slået ihjel, hvis hun forlader ham – en frygt som kan være velbegrundet. I praksis ser vi rigtig mange kvinder blive udsat for chikane, stalking og trusler på livet, når de har forladt manden.

Kvindens tilknytning til nærsamfundet er også en faktor, fordi nogle kvinder oplever det som at skifte identitet at flytte fra venner, familie og naboer. For børnenes vedkommende er det ofte forbundet med sorg og vrede at skulle skifte skole og forlade kammerater. Meget ofte ser vi kvinder uden uddannelse og beskæftigelse, som gør dem økonomisk afhængige af deres partner. For disse kvinder betyder et brud med partneren, at de kommer til at leve under mere beskedne forhold – og for en mindre del er der ligefrem tale om et liv i fattigdom.¹

Psykisk vold og mobiliserede forsvarsmekanismer

Det er vores overbevisning, at den vold, kvinden udsættes for, kan aktivere en række forsvarsmekanismer og påvirke kvindens *tankesæt* om sig selv, hendes *følelsesliv* og kan indvirke på hendes *sociale liv*. Disse forsvarsstrategier er: *usynliggøring, benægtelse, bagatellisering og minimalisering*, dels i den psykiske volds afledte konsekvenser: *isolering, forvrænget virkelighedsopfattelse og depression*.

Usynliggøring og forvrænget virkelighedsopfattelse. Usynliggøring er ofte på spil i voldsrelationer og handler om at undlade at forholde sig til ting, der er sket – i dette tilfælde at forholde sig til *volden*. Forsvarsstrategien kan anskues som en måde at beskytte sig selv mod den angst, som mobiliseres, hvis volden synliggøres og italesættes.

Ifølge Per Isdal (2000, p. 227) er det ikke alene voldsudøveren, der har interesse i at usynliggøre og fortie vold, men samfundet er i høj grad underlagt voldens tabu,² samtidig med at den voldsudsatte løber en risiko for at blive mistænkeliggjort og problematiseret, hvis hun bryder usynlighedens barriere. Mere eller mindre ubevidst er både voldsudsat, voldsudøver og samfundet medspillere i at fortie volden. Når ingen ser, ved og ingen snakker om volden, er der en overhængende risiko for, at kvinden føler sig alene, udsat og svag. Kvinden kan miste sin tro på, at hun kan frigøre sig fra volden, samtidigt med at hun optages mere og mere af tanker om, at det er hende, der er noget galt med.

At kvinden på denne måde stiltiende gøres ansvarlig for volden, samtidigt med at hun mister troen på egen gennemslagskraft, er en "tendens", der yderligere understøttes i den psykiske vold, hun er udsat for. Voldsudøvende mænd udsætter ofte deres kvinder for psykisk vold i form af massive krænkende og manipulative udtalelser såsom: "Du er en dårlig mor". "Der er ikke nogen, der gider være sammen med dig". "Hvis du går fra mig, så kommer du til at blive ensom, og kommunen fjerner børnene". "Du tør jo ikke være alene". "Du vil aldrig kunne klare dig selv" osv.

Disse udtalelser kan få kvinden til at tro, at hun intet er værd, og at hun

er for svag til at træffe selvstændige beslutninger og til at klare sig på egen hånd. Mandens forvrængede billede af kvinden kan smitte af på hende, så hun begynder at gøre sig tanker om sig selv overensstemmende med de ydmygende beskrivelser, manden præsenterer hende for.

Negative og selvkritiske tanker sammen med en indre oplevelse af at være svag og forkert kan således dels være afledt af usynliggøringen af volden, og dels være en konsekvens af den psykiske vold, kvinden er udsat for. En indre oplevelse af ikke at slå til og en altoverskyggende følelse af skam og svaghed kan forhindre eller gøre det svært at mobilisere det mod og den styrke, et brud kræver.

Bliver kvinden tilmed beskyldt for, at hun er årsagen til volden, kan hun få en forestilling om, at relationen kan ændre sig, hvis blot hun gør sig umage. Netop denne illusion i kombination med at kvinden gør sig tanker om, at hun hverken kan klare sig selv eller træffe selvstændige beslutninger, kan fastholde kvinden i relationen.

Isolering og normalisering af volden.

Det er meget almindeligt, at familier med vold er isolerede uden den store kontakt til venner, kolleger eller familie. Med afsæt i jalousi og behovet for at dominere, kontrollere og besidde kvinden gør manden, hvad han kan,

for at forhindre og ødelægge kvindens sociale liv. Han kan true hende til ikke at tage en uddannelse eller gå på arbejde, eller han kan gøre samværet med andre så konfliktfyldt eller sætte så mange forhindringer op, at hun selv opgiver at være sammen med andre. Kvinden kan for sin del være skamfuld over det liv, hun lever, og magter hun ikke at skulle forklare og forsvare sin livsførelse over for andre, kan det være nemmere og mere bekvemt at isolere sig. Der er også risiko for, at venner og familie selv trækker sig fra familien, fordi de ganske enkelt hverken kan holde ud at være sammen med den voldelige mand eller overvære den krænkende adfærd, han har over for sin kone og sine børn.

Isoleres familien, har kvinden ikke længere mulighed for at sammenligne sit liv med andres. Og dermed kan hun miste fornemmelsen af, hvor galt det egentlig står til derhjemme. Får volden på den måde frit spillerum, kan der over tid ske en *normaliseringsproces*, hvor volden gradvist opfattes som en almindelig og normal del af hverdagslivet, og det forskubber grænserne for, hvornår der reageres på volden. Sensitiviteten for og fornemmelsen af kvindens egne grænser udvandes, og hun bliver mere optaget af at få familielivet til at fungere så godt som muligt med færrest mulige voldsepisoder, frem for at mobilisere de kræfter, der skal til, for at forlade relationen.

Benægtelse, bagatellisering og minimalisering

Opstår volden gradvist – hvad den almindeligvis gør – kan den via normaliseringsprocesser blive en almindelig del af familielivet. Er kvindens sensitivitet over for ydmygelser også formindsket, er der risiko for, at hun i første omgang ikke opdager volden og i anden omgang ikke trækker sig fra relationen. For at overleve psykisk i sådan et forhold etableres ofte en række forsvarsmekanismer, der gør kvinden i stand til at holde den angst fra livet, som bliver udløst, i det øjeblik forsvarsmuren af fortid og benægtelse brydes.

Benægtelse, minimalisering og bagatellisering fungerer som effektive forsvarsstrategier, der reducerer volden til noget så lidt og uvæsentligt, at det ikke længere udgør noget problem, og dermed egentlig ikke er noget at reagere på (Isdal, 2000, p. 249).

Den voldsudsatte kvinde og den voldsudøvende mand er ofte underlagt disse forsvarsmekanismer og er derfor overbevist om, at det ikke står så slemt til i familien, som det egentlig gør. Udtalelser såsom: *"Det var ikke så slemt", "han har jo aldrig slået mig med knytnæve"* eller *"det er jo kun sket et par gange"* afslører, at der er stærke forsvarsmekanismer på spil, der forvrænger volden til noget ubetydeligt.

Forsvarsstrategierne bidrager positivt til, at de, der lever i familier med vold,

orker at leve med både sig selv og omgivelserne. Bagsiden ved forsvarsmekanismerne er, at volden tilsløres og opretholdes, og kvinden risikerer at gøres ansvarlig for volden. Og kvinden kan delvist uanfægtet leve videre "med sig selv" trods voldens tilstedeværelse. Dens alvorlighed erkendes ikke og hvorfor forlade en relation, hvor det kun delvist eller slet ikke er erkendt, at relationen er gennemsyret af vold?³

Depression, angst og forøget arousal

Det er ikke uvæsentligt i denne sammenhæng at nævne depression og forøget arousal som nogle af de almindeligste følgevirkninger af vold. Både depression og et højt arousal-niveau nedsætter de kognitive funktioner, forøger angstniveauet og skaber udtrættelse. Og i en tilstand af tristhed og udmattelse kan det være meget svært at finde de ressourcer, et relationsbrud kræver.

Der kan argumenteres for, at den tætte sammenhæng mellem vold og depression kan fastholde kvinden i den destruktive parrelation – for jo længere tid hun er i forholdet, jo større risiko er der for, at hun udvikler depressive symptomer. Og desto sværere deprimeret hun er, desto vanskeligere er det for hende at samle kræfter og mod til at bryde forholdet. På den måde skabes en ond cirkel, hvor kvinden bliver mere og mere trist og opgivende med tendens til at blive i forholdet.

Etnicitet og kultur som forklaring

Til trods for væsentlige forskelle med hensyn til alder, etnicitet, socioøkonomisk status og uddannelsesniveau er det vores erfaring, at mange af kvinderne på krisecentrene på afgørende områder ligner hinanden. Her tænker vi på, at alle kvinderne dels er præget af volden og de følgevirkninger, som kommer af det at være voldsudsat, og dels at kvinderne er præget af en broget opvæksthistorie. Når det er sagt, har vi bemærket, at der knytter sig en række særlige problemstillinger til det at være etnisk udenlandsk kvinde, som gør det særligt vanskeligt for dem at bryde med en voldsudøvende partner.

Følgetab og isolation – konsekvenser af skilsmisse. Mange af de udenlandske kvinder, vi møder, er opvokset i en kultur, hvor det kollektive og familiemæssige sammenhold er et bærende element i selvforståelsen og i det sociale tilhørsforhold. Disse kvinder beskriver, hvordan de i bruddet med deres ægtemand ikke alene forlader manden, men også isoleres fra storfamilien og deres egne landsmænd generelt.

Forklaringen er, at det er forbundet med skam og vanære for familien, hvis ens datter, søster eller mor er fraskilt. En kvinde, særligt i de muslimske befolkningsgrupper, regnes for værdiløs og mister kort og godt sin værdighed som en respekteret kvinde, når hun forlader sin mand. Netop derfor har

mange af de udenlandske kvinder, vi har mødt, stået alene tilbage – uden positiv og støttende kontakt fra hverken eksmanden, svigerfamilien, egen familie eller veninder fra det øjeblik, hun valgte at blive skilt. Hvor familien hovedsageligt trækker sig fra den fraskilte kvinde pga. skam eller trusler fra den voldsudøvende partner (eller hans familie), er det vores oplevelse, at veninderne trækker sig, fordi venskabets forholdes af deres ægtemænd.

Her kan føjes til, at etnisk udenlandske kvinder kan være uvante med at klare sig på egen hånd og træffe selvstændige beslutninger. Med opvækst i en kollektiv og mandsdomineret kultur uden kvinderettigheder, og med et ægteskab, hvor rammerne for familielivet og kvindens hverdagsliv i høj grad defineres af manden, er kvinderne ofte dybt afhængige af deres mænd og angste for livet på egen hånd. En del af de etnisk udenlandske kvinder, vi har mødt, har næsten ingen uddannelse og er fremmede over for det danske arbejdsmarked. Forklaringen kan være, at de enten direkte eller indirekte er blevet forhindret i at deltage i det. Er kvindens sproglige kunnen og faglige kundskaber begrænsede eller direkte fraværende, og har hun en forestilling om, at hun kun kan klare sig i kraft af sin mand, kan livet på egen hånd synes overvældende og uoverkommeligt. Det kan også forklare den angst, som knytter sig til beslutningen om at blive skilt.

Risiko for udvisning. Kvinder, der endnu ikke har opnået opholdstilladelse i Danmark, risikerer at blive udvist af landet, hvis de forlader den partner, der har været årsagen til deres ophold i Danmark. Det stiller nogle af de voldsramte kvinder i et svært dilemma, hvor hjemsendelse til kummerlige vilkår opleves som et dårligere alternativ til livet med vold i Danmark. Har kvinden også børn, som er født og opvokset i Danmark, betyder en hjemsendelse, at børnene skal forlade kammerater, skole og de vante omgivelser for at flytte til et fremmed land uden netværk, sprogkundskaber og med en dansk identitet. Alt sammen forhold, som gør en beslutning om at bryde ud af ægteskabet meget svær.

I vores tid på krisecentre har vi både mødt kvinder, der bevidst har valgt at leve med volden, indtil opholdstilladelse var sikret, og vi har mødt kvinder, som har fortrudt bruddet med deres voldsudøvende mand, fordi de blev sendt hjem.

Konklusion: Vi må træde ud af voldens tabu

Ved hustru- eller kæreste vold er der altså ingen tremmer eller låste fængselsdøre, der forhindrer kvinden i at forlade sin mand. Men de psykologiske mekanismer og en gennemgribende angst – dels for at miste livet og for at leve en kummerlig tilværelse, dels for at skulle leve et selvstændigt og isole-

ret liv – holder kvinderne fanget i den voldelige relation.

I arbejdet med voldsudsatte kvinder er det blevet tydeligt for os, at kvindens bevæggrunde for at forblive i et voldeligt forhold er langt mere komplekse, end vi først antog. Der findes ikke en enkel og logisk forklaring på, hvorfor en voldsudsat kvinde har svært ved at forlade sin mand. Men de forskellige forklaringsmodeller, der hver især belyser en flig af de mange forhold bag kvindens livsførelse og gør det spændingsfelt, kvinden står i, tydeligt, bidrager til forståelsen. På den baggrund kan påstande om, at kvinden jo bare kan forlade sin voldsudøvende mand, næsten kaldes naive uden sammenhæng med virkeligheden.

Vi vurderer, at det kræver stor tålmodighed, støtte og mod, hvis en voldsudsat kvinde skal lykkes i at bryde op fra en voldelig relation og starte et nyt liv uden vold. Det stiller store krav dels til kvinden, der lever med vold, dels til samfundet som helhed og til de professionelle, der arbejder med kvinden. Skal kvinden i første omgang mobilisere det mod og den styrke, som et brud kræver, og skal hun siden udrustes til at leve et sundt liv, kan man argumentere for, at kvinden trænger til massiv støtte og professionel hjælp.

De forklaringsmodeller, vi har præsenteret her, bidrager således ikke alene

med afklaring og forståelse, men gør det også tydeligt, hvor komplekst et felt, vi har med at gøre. Det giver anledning til at stille fokus på, hvordan vi i fremtiden som samfund og som professionelle bedst hjælper denne udsatte gruppe. Vi må træde ud af ”voldens tabu” og møde voldsudsatte

kvinder med en insisterede nysgerrighed overfor at forstå, hvad hun har på spil. I dette møde – tror vi – får man en afgørende indsigt, som er en forudsætning for at kunne give kvinden den rette hjælp og støtte både i opbruds- og genetableringsfasen.

NOTER

- ¹ Kvindens personlige overbevisninger kan også spille ind som en ”praktisk” omstændighed, der kan vanskeliggøre et brud på en parrelation. Det kan f.eks. dreje sig om kvindens religiøse overbevisning om at holde sammen på sin familie uanset hvad, samt hendes pligtfølelse over at have sagt ja til at leve sammen med sin mand, til ”døden dem skiller”.
- ² Begrebet **voldens tabu** henviser til den tendens, der er i samfundet til at fortie volden.
- ³ Vores erfaring er, at forsvarsmekanismerne benægtelse, bagatellisering og minimalisering ofte har så voldsomt greb i kvinderne, at de længe efter ankomsten til krisecentret betvivler, at det slet og ret er vold, de har været udsat for. Kvinderne kan omtale selv meget grove voldsepisoder som hverdagsoplevelser, og det tager ofte nogle måneder, før kvindens erkendelsesproces begynder at tage form. Vores overbevisning er, at tilsløringen af voldens alvorlighed kan være med til at gøre det vanskeligt at forlade en voldsudøvende mand.

LITTERATUR

- Bateman, A.W. & Fonagy, P.: *Mentalization-based treatment for Borderline personality Disorder. A practical guide.* Oxford University Press, 2006
- Clarkin, J.F., Yeomans, F.E. & Kernberg, O.: *Psychotherapy for Borderline Personality: Focusing on Object Relations.* American Psychiatric Press, 2006
- De Fabrique, Nathalie m.fl.: *Understanding Stockholm Syndrome in The FBI Law Enforcement Bulletin*, July 2007
- Herman, J.L.: *I voldens kølvand.* Hans Reitzels Forlag, 1992
- Isdal, P.: *Meningen med volden.* Kommuneforlaget, Oslo, 2000
- Walker, L.E.A.: *The battered woman syndrome.* Springer Publishing Company, 2002

KAPITEL 8

Som fuglen Fønix rejser kvinderne og børnene sig af asken

ODENSE KOMMUNE HAR i projektet arbejdet både med behandling af og efterværn for voldsudsatte kvinder og børn. Og på baggrund af erfaringerne herfra arbejder man nu på at etablere Fønix, en rehabiliteringsenhed, der skal yde den nødvendige helhedsorienterede indsats ikke kun for de voldsramte børn, men for alle traumatiserede børn i kommunen. >>

Af Mette Mørk Nielsen, projektleder i Odense Kommune og Andrea Wagner Thomsen, projektmedarbejder i Servicestyrelsen

”Jeg tænker på fuglen Fønix – det her billede fra Harry Potter, hvor alting bare er gået i sort, og så kommer fuglen med sine tårer og heler det hele. Men det er også på grund af myten om Fønix, der rejser sig af asken. Børnene og kvinderne finder styrken til at rejse sig fra asken efter at have været udsat for vold. Metaforen fortæller, at der er en mulighed for at rejse sig, men også at der i asken kan ligge noget livserfaring, der kan gøre én klogere på længere sigt. Det behøver ikke kun være forfærdeligt og noget, man behøver at glemme i en fart, men noget der måske også på længere sigt indeholder en livsklogskab i et liv uden vold.”¹

Sådan fortæller to medarbejdere fra Odense Kommunes projekt ”Familie-liv uden vold”. Med projektet har vi opnået stor erfaring med og viden om at yde en helheds-, ressource- og løsningsfokuseret indsats over for voldsramte kvinder og børn. Og vi har udarbejdet en ide til et nyt tilbud, som vi mener, er den bedste hjælp til voldsramte kvinder og børn, der kommer til Odense Kommune – baseret på det, vi anser for at være *best practice*.

Vold har høje menneskelige omkostninger

Hvert år berøres et stort antal børn direkte eller indirekte af forskellige former for overgreb i deres familier. En undersøgelse fra SFI peger på, at antallet af børn, som udsættes for fysiske, psykiske eller seksuelle overgreb i familien, er langt større end hidtil

antaget. 5,2 procent af en årgang udsættes for fysisk vold, mens seksuelle overgreb rammer 1,2 procent. Regner vi den psykiske vold med, er tallet hele fire gange højere (Christoffersen 2010).

Undersøgelsen viser også, at både kommuner og sundhedsvæsen kun opfanger en lille del af disse udsatte børn, som derfor heller ikke modtager den støtte og hjælp, som de har behov for. En af grundene er, at det tværfaglige samarbejde mellem de involverede sektorer ikke fungerer (Christoffersen 2010).

I tråd med den øvrige viden på området peger SFI’s undersøgelse tillige på, at mange børn, som udsættes for overgreb, kæmper med alvorlige post-traumatiske stressreaktioner langt ind i voksenlivet – reaktioner, vi ved kan hæmme forældreevnen, og derfor markant øger risikoen for, at børnene som voksne bringer et voldeligt mønster eller andre negative samspil-former videre i den familie, som de eventuelt selv etablerer, til skade for deres egne børn (Christoffersen 2010). Også arbejdsevnen rammes, ligesom den generelle sundhedstilstand ofte er dårlig. De menneskelige omkostninger ved et liv præget af traumatisering er altså indlysende.

I en tid, hvor kommunerne står over for store sparekrav, er det værd at bemærke, at de økonomiske udgifter til mennesker i denne uheldige si-

tuation også er til at få øje på. Statens Institut for Folkesundhed peger f.eks. på, at alene partnervold hvert år koster det danske samfund mindst 282 mio. kr. – et konservativt estimat, som kun dækker udgifter til skadestuebesøg, politiudrykninger, ophold på krise-centre, kommunal sagsbehandling, tabt arbejdsfortjeneste og regeringens handleplaner. Udgifter til f.eks. økonomiske overførsler som kontanthjælp og sygedagpenge samt afledte udgifter til anbringelser af børn er ikke medregnet, så det reelle tal er sandsynligvis væsentligt større (Helweg m.fl. 2010).

I Odense Kommunes Børne- og Familieafdeling kan vi nikke genkendende til resultaterne fra begge undersøgelser. Det er svært for fagfolk at ”se og høre” de traumeramte børn, hvis de ikke helt ved, hvad de skal stille op med en mistanke eller viden om barnets situation eller har en konkret viden om, at og *hvordan* der bliver taget hånd om barnet på dets vej gennem systemet.

Er et sagsforløb i gang, er der også en stor risiko for, at børnene og deres familier kan opleve det som en forvirrende og utryg rejse gennem et uigennemskueligt system, hvis ikke det tværsektorielle samarbejde koordineres, og de forskellige involverede institutioner og fagfolk arbejder i samme retning. Et eksempel kan være det krydspres, som skilte familier kan

havne i mellem domstole og statsforvaltningen, som træffer afgørelser om forældremyndighed og samvær, og B&U-forvaltningen, som iværksætter og udfører foranstaltninger for børn ud fra Servicelovens bestemmelser.

I projektet² er erfaringen bl.a., at den psykiske vold i de skilte familier får lov at fortsætte i otte ud af ni projektsager, hvor der er truffet afgørelse om fælles forældremyndighed og samvær, og hvor der ikke er sat ind med en tværsektoriel koordineret indsats.³

I Odense Kommune har vi været en del af begge delprojekter i satspulje-projektet ’Børn og Kvinder i Familier med Vold’. Det betyder, at vi har haft to forskellige indsatser. I det ene delprojekt har formålet været at tilbyde et seks måneders efterværnsforløb til kvinder og børn på krisecenter, som har brug for støtte til at etablere et liv uden vold. I det andet delprojekt har formålet været at udvikle behandlingsmodeller til børn udsat for vold samt at styrke en tidlig opsporing. I denne artikel præsenterer vi udvalgte erfaringer og resultaterne fra delprojektet om efterværn.⁴

At styrke det tværsektorielle samarbejde

Et af formålene med projektet har været at styrke det tværfaglige samarbejde både internt i kommunen, mellemkommunalt og tværsektorielt.⁵

I forbindelse med at styrke det tværfaglige arbejde har der været områder, hvor vi i projektperioden har været nødt til at ændre vægtingen. Det tværsektorielle samarbejde, særligt med statsforvaltningen, har fået en højere prioritet, end vi egentlig havde tænkt som udgangspunkt. Det skyldes, at spørgsmål om forældremyndighed og samvær fylder rigtig meget i langt de fleste familier, og at der efterhånden har tegnet sig et billede af, at den psykiske vold i familierne ofte fortsætter i børnenes samvær med forældrene.

Vi er gennem projektet kommet langt i samarbejdet med Statsforvaltningen og har gennem temadage og dialogmøder om vold i familien⁶ opnået et fælles sprog og grundlag for at forstå vold i familien. Særligt igennem dialogmøderne⁷ har vi opnået en fælles forståelse for hinandens handlemuligheder og begrænsninger i arbejdet med voldsramte familier. Det har bl.a. afdækket, hvordan vi hver især kan bidrage yderligere til at fastsætte samvær for børnene.

For vores vedkommende har det vist sig at være værdifuldt at bistå statsforvaltningen med oplysningsgrundlaget i sagerne, da vi har erfaret, at statsforvaltningen ofte slet ikke klar over, at der har været vold i familien – måske har de en fornemmelse, men den er ikke udforsket yderligere. Heroverfor

står, at mødrene er bange for deres tidligere voldelige samlever, hvorfor de fortier eller lægger låg på, hvad der er sket i familien. Derfor bliver volden ikke grundlaget for den beslutning, der tages udgangspunkt i ved afgørelse om samværet for børnene.

”Det er svært for mødrene at blive hørt, da de er parter i en sag. For samværet fastsættes som en partsag. Det er en helt anden virkelighed end i B&U-forvaltningen. Det, der kommer i fokus, er, at to kan vinde eller tabe, hvormed de udtalelser, der bliver sagt, vil virke mistænkelige på forhånd, fordi de siges som part i en sag, der kan vindes eller tabes. Det er en struktur, der er lagt ind over, som statsforvaltningen skal arbejde ud fra, men den bliver problematisk, når man skal afgøre, om et barn trives. Fordi det, der nemt kommer til at ske, er, at fokus på, hvad der skader barnet mindst muligt, forsvinder, da det gælder om at have fokus på de voksnes rettigheder i stedet for på, hvordan barnet kommer i trivsel. Her kommer de to systemer til at have forskellige udgangspunkter – det med at have fokus på barnets trivsel kan ofte også gå galt i B&U-forvaltningen, men strukturmæssigt lægges der op til, at forvaltningen skal tage udgangspunkt i det, hvorimod statsforvaltningen lægger op til afgørelse af en partsag mellem to stridende parter ud fra en juridisk og retslig synsvinkel. På trods af Forældreansvarsloven er det altså ikke barnet, der har retten – det er de voksne, og det gør, at barnets trivsel har svært ved at komme i fokus.”

Succeser og dilemmaer

Mødrene oplever det som en stor hjælp, at de ikke står for oplysningsgrundlaget alene eller selv skal være en slags tovholder i forhold til at indhente relevante oplysninger fra de forskellige myndigheder og institutioner, som familien har været i kontakt med. Det er samtidig en lettelse, at de kan få følgeskab af familiens behandler til møder i statsforvaltningen. Det reducerer angsten for nye overgreb og chikane, for ikke at blive troet eller forstået, for ikke at få ”det hele eller det mest relevante med”, for at miste fokus på børnene, måske fordi angsten bliver så stor, at de siger ja til ordninger, de ved, børnene vil få svært ved at holde til. Og for simpelthen at bryde sammen, fordi de ikke kan rumme nærkontakten til den voldelige eksmand, f.eks. ved fællesmøder.

Vi har også oplevet, at vi gennem samarbejde og mere dialog med Statsforvaltningen har skabt en kulturændring, da kulturen tidligere har været kun at videregive oplysninger til statsforvaltningen, når de beder om det – ikke rutinemæssigt hver gang der er en sag om en voldsramt kvinde med børn. Når dette begyndende samarbejde med statsforvaltningerne lykkedes for os, skyldes det, at aftalerne om udveksling af materiale og oplysning om at bruge bisidderfunktionen er indgået på ledelsesniveau i de forskellige afdelinger. Dermed

bliver det lettere at være medarbejder i spændingsfeltet i det tværsektorielle samarbejde. Det er altså lykkedes os at implementere det med stor held og succes.

Der er dog fortsat behov for at videreudvikle og fastholde opmærksomheden på områdets mange problemstillinger. Bl.a. er det vigtigt at være opmærksom på de dilemmaer, som opstår i forbindelse med spørgsmål om forældremyndighed og samvær, og som afspejler uoverensstemmelser mellem forskellige lovgivninger og praksisser i de forskellige systemer, som ofte spiller en rolle i familiernes liv.

Et dilemma er, at det ikke er muligt for en børne- og unge-socialrådgiver at gribe ind over for et samvær, som åbenlyst truer børnenes trivsel, hvis samværet er fastsat af retten eller statsforvaltningen, medmindre socialrådgiveren vælger at fjerne barnet fra bopælsforælderen. Et andet dilemma opstår, når opholdsgrundlaget for mor og børn afhænger af børnenes samvær med far, mens samværet skader barnets trivsel i en sådan grad, at B&U-forvaltningen og statsforvaltningen vurderer, at det bør ophøre. Et tredje er den lidt ufleksible praksis og de meget begrænsede ressourcer, der er afsat til at støtte skilsmissebørn, som ikke trives med de samværsordninger, der aftales i statsforvaltningen.

Behov for både efterværn og behandling

Ud over vores erfaringer med det tværsektorielle arbejde er det væsentligt at fremhæve, at vi gennem arbejdet med projektet er blevet bevidste om, at behandlingsarbejde i traditionel forstand ofte ikke er mulig i efterværnsperioden, da sikkerhedsbehovet i forhold til bolig, økonomi, skole, daginstitution, forældremyndighed og samvær ofte fylder så meget, at både børn og voksne ikke også kan rumme at forholde sig til sig selv og hinanden i behandling. Når der er etableret nogenlunde ro, melder behovet for at forholde sig til det skete, til sig selv og til de andre i familien sig til gengæld meget stærkt. Derfor er der også brug for, at familierne tilbydes et behandlingsforløb efter de seks måneders efterværn.

Fordi vi både har arbejdet med at udvikle efterværnsforløb og behandlingsforløb, har vi kunnet etablere en glidende overgang fra et efterværnsforløb med fokus på koordination, social støtte og netværksarbejde til et behandlingstilbud med fokus på de behov for terapeutisk hjælp, som naturligt dukker op hos både børn og voksne, i takt med at der skabes ro og sikkerhed i familien. Det skal dog understreges, at behandlingsforløbet efter efterværnsperioden fortsat omfatter koordinerende opgaver og netværksarbejde, fordi roen sjældent kan etableres én gang for alle i de

voldsramte familier. Sager i statsforvaltningen rækker som regel langt ud over den første etableringsfase efter opholdet på krisecenter, og ofte kan der dukke nye udfordringer op om bolig, økonomi, politianmeldelser pga. af trusler el.lign. efter en forholdsvis rolig periode i familiens liv. Derfor må koordination og netværksarbejde tænkes ind som en væsentlig del af et længerevarende behandlingsforløb i familier med vold – og ikke kun som fokuspunkter i et efterværnsforløb.

Dagligdagen kan være terapi

En lige så væsentlig – og måske endnu vigtigere pointe – er, at det ikke er ligegyldigt, hvordan kontakten til familien er, når den koordinerende indsats er i fokus. Relationer opstår og ændres i alle her og nu-møder, som vi har med hinanden, også i det daglige, hvor relationen måske ikke er i centrum af opmærksomheden, fordi vi er sammen om noget tredje: en arbejdsopgave, madlavning, skolearbejde, leg osv. Måden, hvorpå vi er sammen om dette tredje, dvs. den relation, som også altid er involveret, uanset om den er i forgrunden af opmærksomheden eller ej, kan have en stor terapeutisk effekt for os, ligesom det modsatte selvfølgelig kan være tilfældet. Af den grund peger megen forskning også på ”det daglige forskningsmiljø” (dagligdagen i hjem, skole og institution) som en væsentlig terapeutisk faktor i arbejdet med traumeramte børn.

Det samme synes at gælde i arbejdet med traumeramte voksne, som den nyeste forskning i mentalisering også peger på. Derfor er skellet imellem behandling og koordination egentlig også et kunstigt skel, som mest tjener til at adskille forskellige tilgange og indsatsstyper, der begge bør udføres med en terapeutisk proces for øje og varetages af fagfolk med kompetencer på området.

”Vi har fået lov til både at arbejde med efterværn og behandlingsindsatser, og det har givet os rigtig mange erfaringer med mange forskellige dele af det at være ramt af et overgreb. Det, at projektet har været organiseret i familiehuset, har betydet, at vi kan tage både kvinder med børn fra krisecentret og kvinder med børn, der kommer fra B&U-forvaltningen, som ikke nødvendigvis har været på krisecenter, men har løst den akutte situation på en anden måde.⁸ Det har lært os, at de to grupper faktisk ikke adskiller sig, når man kigger på deres behandlingsbehov – både i forhold til længde og indhold. Dette fordi begge grupper har et egentligt behov for både en efterværnsindsats og en behandlingsindsats. De kvinder med børn, der har været på krisecenter, har som del af projektet været i et efterværnsforløb på seks måneder. Det, bliver vi nødt til at sige, forslår som en skrædder i helvede, hvis man vil nå længere end lige at skabe ro i et øjeblik. Vil man gerne arbejde med følgevirkninger og symptomer af vold og dermed gerne ændre noget på det indre plan eller ændre børnenes udvikling, kræver

det, at man har et behandlingsforløb efter en efterværnsperiode. Og det gælder faktisk også for kvinder og børn, som ikke har været på krisecenter.”

Som citatet fortæller har vi altså formået at etablere og beskrive en indsats, som kombinerer en koordinerende funktion i familien med en terapeutisk indsats – og derfor kan veksle imellem praktiske, konsultative og behandlingsmæssige behov og løbende tilpasse den samlede indsats til børns og voksnes niveau og stadie. Samtidig har vi erfaret, at det er essentielt at sætte fokus på og yde den samme støtte til gruppen af kvinder med børn, som lever med eller har levet med vold i deres familier, men som ikke har haft ophold på et krisecenter.

Fønix – et rehabiliteringstilbud til traumeramte børn og deres familier

Med vores erfaringer og resultater er vi kommet frem til, at den optimale proces og støtte til alle kvinder med børn, der lever med vold i familien, er en enhed, hvor tiltagene kombineres og ydes samlet. Derfor arbejder vi på i Odense Kommune at etablere en ny rehabiliteringsenhed for traumeramte børn og deres familier.

Det skal ikke kun være en enhed for voldsramte børn, men for alle Odense Kommunes traumeramte børn, da vi fra kommunens øvrige specialindsatser for børn ved, at et lignende møn-

ster tegner sig her. Der er tungtvejende grunde til at prioritere og kvalitets-sikre behandlingsindsatser, som kan bidrage til at bryde den negative sociale spiral for traumeramte børn og deres familier.

Odense Kommune har hidtil udviklet særskilte specialindsatser for hhv. børn i familier med vold,⁹ børn som har været udsat for seksuelle overgreb¹⁰ og børn af anden etnisk baggrund, som enten er primært traumatiseret (f.eks. ramt af vold eller andre overgreb i familien) eller sekundært traumatiseret pga. forældrenes traumer.¹¹

Ideen er altså at samle de tre specialindsatser i en rehabiliteringsenhed for traumeramte børn og unge i Odense Kommune – en enhed, som skal udvikle fælles metoder til at arbejde med

børn, som har været udsat for overgreb, eller som lever i familier med traumatiserede forældre. Vi ønsker at styrke det tværsektorielle samarbejde om børnene og deres familier yderligere, så det koordinerende arbejde bakkes op af samarbejdsaftaler/modeller over både interne og eksterne forvaltningsgrænser. Og netop her bliver erfaringerne med statsforvaltningen relevante som et område, hvor der i den grad er behov for et udbygget samarbejde.

Vi ønsker altså at styrke både kommune og sundhedsvæsen i arbejdet med at opspore de traumeramte børn og deres familier, og i at yde den nødvendige helhedsorienterede indsats, så børnene og deres familier kan opnå et trygt og værdigt liv, præget af trivsel og håb for fremtiden.

FAKTADEFINITION AF REHABILITERING

”Rehabilitering er en målrettet og tidsbestemt samarbejdsproces mellem en borger, pårørende og fagfolk. Formålet er, at borgeren, som har eller er i risiko for at få betydelige begrænsninger i sin fysiske, psykiske og/eller sociale funktionsevne, opnår et selvstændigt og meningsfuldt liv. Rehabilitering baseres på borgerens hele livssituation og beslutninger består af en koordineret, sammenhængende og vidensbaseret indsats.” (Jensen m.fl. 2004: 4).

FAKTAREHABILITERINGSENHEDEN SKAL

1. styrke det tværsektorielle samarbejde omkring traumeramte børn og deres familier
2. etablere og udvikle en rehabiliteringsenhed, som skal varetage:
 - forebyggende indsatser for traumeramte børn og deres familier på alle niveauer af deres forløb
 - en løbende udvikling af en vidensbaseret behandlingsmetode til traumeramte børn og deres familier
 - løbende vidensopsamling og -deling med andre fagfolk på området.

Enhed bygget på best practice

Rehabiliteringsenheden skal altså varetage opgaver med behandling, koordination, rådgivning og konsulentbistand på alle trin af en families sags/behandlingsforløb. For at kvalificere enheden ønsker vi yderligere at udvikle det tværsektorielle samarbejde, kommunens opsporingsarbejde i forhold til overgreb mod børn, og behandlingsmetoden, så:

- den neuroaffektive forskning nuanceres og integreres i systemisk/narrativ behandlingsarbejde, så man i højere grad får indarbejdet mentalisering og et kropsorienteret perspektiv.
- der udvikles og beskrives vidensbaserede behandlingsmetoder for den bredere gruppe af traumeramte børn og unge til gavn for fagfolk på området i hele landet.

Rehabiliteringsenheden skal også varetage en vidensfunktion med løbende dataindsamlinger, som kan gøres til genstand for tværgående forskning på området. Vidensfunktionen skal planlægge og gennemføre formidlingsopgaver for at udbrede og anvende bedste viden på området samt undervise frontpersonale for at styrke en løbende forebyggelse og opsporing af overgreb mod børn og unge.

I udformningen af enheden trækker vi altså på de erfaringer, vi har gjort os i projektet, og forsøger ud fra det at lave et nyt tilbud, vi anser som *best practice* på nuværende tidspunkt. Som nævnt er de økonomiske udgifter til mennesker i denne uheldige situation til at få øje på for samfundet. Derfor giver det god mening at investere i en langtidsholdbar løsning ved at etablere enheden, så børnene og deres fami-

lier sikres en indsatsstype, som både i indhold og længde modsvarer de støtte- og behandlingsbehov, de reelt har undervejs i deres forløb. Med det sikrer vi, at vi fra begyndelsen tilbyder kvinderne og børnene den rette støtte og behandling og minimerer risikoen for, at de vender tilbage enten til et nyt ophold på et krisecenter eller får behov for andre foranstaltninger, som kræver udgifter fra det offentlige.

Vil nå en bredere målgruppe

Samtidig når vi en bredere gruppe af voldsramte børn og familier. Det er altså ikke kun voldsramte kvinder og børn, som har haft ophold på krisecenter, der kan modtage indsatsen, men også den – endnu større – gruppe af voldsramte børn og familier, som finder andre udveje til at forlade volden. I tråd med ny viden/forskning på voldsområdet og det brede traume-felt peger de mange erfaringer, vi har gjort os i projektet, også på, at det vil give god mening at udvide indsatsen, så målgruppen vil omfatte børn, som udsættes for andre typer af overgreb: seksuel og psykisk vold, og flygtninge/indvandrerbørn, som lever med traumatiserede forældre.

På nuværende tidspunkt er 206 børn i alderen 4-18 år og deres familier indskrevet i Familie- og Ungehuset i Odense Kommune, mens yderligere 41 børn og deres familier modtager støtte hos os via Serviceloven, § 11. Ud af det samlede antal børn, som er tilknyttet huset, falder omkring 55 børn og deres familier under rehabiliteringsenhedens målgruppe. Rent omfangsmæssigt er der altså også gode grunde til at etablere og udvikle en specialindsats for denne særlige målgruppe.

I det lange perspektiv vil der desuden højst sandsynligt være en økonomisk gevinst forbundet med at tilbyde de rette støtte- og behandlingstilbud for traumeramte børn og deres familier, så de kan rejse sig af asken – ligesom fuglen Fønix – og på ny skabe en meningsfuld tilværelse. På sigt har vi ikke råd til at lade være – både af hensyn til de mennesker, det handler om, og fordi politikere, andre beslutningstager og vi fagfolk har brug for en viden om, hvad der virker, og hvad der ikke virker.

LITTERATUR

Mogens Nygaard Christoffersen 2010. *Børnemishandling i hjemmet, delrapport 1*, SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Voldens pris, Karin Helweg, Maria Kruse Larsen, Jan Sørensen og Henrik Brønnum-Hansen, SIF, 2010. Lilly Jensen, Kurt Møller, red., 2004.

Rehabilitering i Danmark. Hvidbog om rehabiliteringsbegrebet, Marselisborgcentret.

NOTER

² Projekt "Familieliv uden vold" er titlen på vores deltagelse i Socialministeriets satspuljeinitiativer 'Støtte og behandling til børn og kvinder i familier med vold.'

³ Tallet er baseret på en stikprøve af de familier, som var tilknyttet projekt "Familieliv uden vold" i 2010.

⁴ Der vil i det følgende udelukkende være fokus på udvalgte resultater og erfaringer men henblik på at illustre, hvordan ideen om en ny rehabiliteringsenhed er opstået.

⁵ I delprojekt 1 har fokus været på en efterværnsindsats for kvinder og børn, som har brug for en støtte til at etablere et liv uden vold. Tanken er, at et efterværnsforløb i en periode på seks måneder efter udflytning fra et krisecenter vil bidrage til at forbedre situationen for målgruppen på en måde, så kvinder og børn får en mere stabil tilværelse, der ikke er præget af vold eller af de alvorlige sociale og følelsesmæssige følgevirkninger, som ofte følger i kølvandet på volden, og som mange gange præger børnene langt ind i deres eget voksenliv. I Odense Kommune har vi konkretiseret formålet yderligere i følgende to hovedkategorier som værende 1) at mindske de sociale og følelsesmæssige følgevirkninger af volden og bryde voldsspiralen i familien samt 2) at styrke det tværfaglige samarbejde omkring familien. For uddybning af Odenses deltagelse i projektet henvises til: www.servicestyrelsen.dk/bkfv/delprojekt-1/projektkommuner-og-krisecentre/odense.

⁶ Servicestyrelsen har bistået i dette arbejde.

⁷ Til dialogmøderne har Familiehuset og B&U-forvaltningen samt Statsforvaltningen Syddanmark været repræsenteret.

⁸ I delprojekt 1 har målgruppen været kvinder og børn, der kommer på krisecenter, hvor målgruppen i delprojekt 2 har været børn, som har været eller er udsat for vold.

⁹ I regi af Projekt "Familieliv uden vold" (2008-2011) har Familiehusene i distrikt Øst og Tarup udviklet en vidensbaseret behandlingsmetode til børn i familier med vold – en metode, som kombinerer koordination og behandling. På det organisatoriske plan har projektet arbejdet med at etablere kontaktoordninger imellem Social- og Arbejdsmarkedsforvaltningen (herunder Odense Krisecenter og Odense Socialcenter), B&U-forvaltningen (herunder B&U-socialrådgivningen og Dag & Døgnfunktionen), Fyns Politi og Statsforvaltningen Syddanmark. I tråd med **helhedsorienteret familieindsats** (se note 4) er hensigten med det koordinerende arbejde at sikre et trygt og sammenhængende sagsforløb for børnene og deres familier – noget som er helt afgørende i traumeramte familier, hvor etablering af sikkerhed er det behov, som først må tilgodeses. Behandlingsmæssigt er udgangspunktet et formuleret børneperspektiv, hvor børnene og deres særlige behov er omdrejningspunktet for behandlingen. Et centralt behov for barnet er imidlertid, at det kan hente hjælp, vejledning og støtte i de daglige "systemer", som det er en del af både i familien og det øvrige netværk. Derfor er en vigtig del af behandlingen også at styrke forældrenes funktionsniveau, ligesom barnets øvrige netværk inddrages.

¹⁰ Siden kommunalreformen i 2007 har Familiehuset Vandværksvej varetaget behandlingsindsatsen for børn i Odense Kommune, som har været udsat for seksuelle overgreb. Familiehuset er bl.a. blevet VISO-leverandør på området.

¹¹ I forhold til traumatiserede flygtninge/indvandrerfamilier udviklede Odense Kommune i 2000 **helhedsorienteret familieindsats** – en model for samarbejdet imellem B&U-forvaltningen, Social- og Arbejdsmarkedsforvaltningen og Ældre & Handicapforvaltningen, som siden blev implementeret i distrikt Øst, der dækker Vollsmose. Modellen blev administreret af tre familiekontaktpersoner, som først og fremmest arbejder med at koordinere indsatsen i familierne, men som også varetager opgaver af mere behandlingsmæssig karakter.

Indsatser og efterværn – artikelsamling med erfaringer og resultater fra kommuner og krisecentre

Tusindvis af børn og kvinder i Danmark lever med vold og trusler som en del af deres hverdag. Det stiller særlige faglige krav til de professionelle, der kommer i kontakt med disse familier. For at sikre, at børnene og kvinderne får den nødvendige hjælp på vejen mod et liv uden vold og trusler, forudsætter det god koordinering samt tværfagligt, tværsektorielt og tværkommunalt samarbejde.

Denne bog er en artikelsamling med nogle af de vigtige erfaringer fra syv kommuners og otte kvindekrisecentres arbejde i tre år med at udvikle og forbedre indsatserne til børn og kvinder under ophold på et krisecenter og et halvt år efter.

Bogen er tænkt som inspiration til kommuner og krisecentre, der ønsker at arbejde målrettet med at støtte voldsramte børn og kvinder. Bogen indgår i en serie om vold mod børn, udgivet af Servicestyrelsen som en del af det landsækkende satspulje-projekt Børn og Kvinder i Familier med Vold.

Vores ønske er, at bogen kan bidrage til at forankre nogle af de vigtige erfaringer og resultater, der er beskrevet i de enkelte artikler – og samtidig inspirere til at starte eller videreudvikle arbejdet med en styrket og målrettet indsats over for børn og kvinder, der udsættes for vold i hjemmet.

